BOHDAN WASIUTYŃSKI
PROFESOR UNIWERSYTETU J. PIŁSUDSKIEGO w WARSZAWIE

USTRÓJ WŁADZ ADMINISTRACYJNYCH RZĄDOWYCH i SAMORZĄDOWYCH

WYDANIE IV
PRZEJRZANE I UZUPEŁNIONE

UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI
KATEDRA PRAWA ADMINISTRACYJNEGO
52

POZNAŃ 1937
JAN JACHOWSKI
KSIĘGARNIA UNIWERSYTECKA

CZYTELNIA BIBLIOTEKA U.J. WYDZIAŁU PRAWNICZEGO

USTRÓJ WŁADZ ADMINISTRACYJNYCH RZĄDOWYCH i SAMORZĄDOWYCH

BIBL. ZAKŁ. NAUK ADM.
I P A. i ADM. INST. U. J.
Dział XII Nr 2869
W ..... t ..... egz. .....

BOHDAN WASIUTYŃSKI
PROFESOR UNIWERSYTETU J. PIŁSUDSKIEGO w WARSZAWIE

508

USTRÓJ WŁADZ ADMINISTRACYJNYCH RZĄDOWYCH i SAMORZĄDOWYCH

WYDANIE IV
PRZEJRZANE i UZUPEŁNIONE

Wydz. Bibl. Prawnicza
1806041590

POZNAŃ 1937
JAN JĄCHOWSKI
KSIĘGARNIA UNIWERSYTECKA

CZCIONKAMI DRUKARNI NAKŁADOWEJ JÓZEFA KAWALERA w SZAMOTUŁACH (WIELKOP.)

SPIS RZECZY

Str.

PRZEJŚCIOWE NACZELNE WŁADZE DZIELNICOWE . . . 7

B. Galicja 7
B. dzielnica pruska 8
Ziemie Wschodnie 10
Ziemia Wileńska 12
Śląsk 14

PREZYDENT RZECZYPOSPOLITEJ 16

GENERALNY INSPEKTOR SIŁ ZBROJNYCH 20

Komitet Obrony Rzeczypospolitej 20

RZĄDOWE WŁADZE ADMINISTRACYJNE 22

1. Rząd i Prezes Rady Ministrów 22
2. Rada Ministrów 23
3. Ministerstwa 25
Główna Komisja Ziemska 32
Komisje dyscyplinarne 32
Główny Urząd Statystyczny 33
Prokuratorią Generalna 33
P. Urząd Kontroli Ubezpieczeń 34
Dyrekcja P. Monopolu Tytoniowego 34
Dyrekcja P. Monopolu Spirytusowego 35
Dyrekcja P. Monopolu Solnego 35
P. Monopol Loteryjny 35
Dyrekcja N. Lasów Państwowych 35
Urząd Patentowy 36
Główny Urząd Miar 36
Główny Inspektor Pracy 36
Fundusz Pracy 36
Zakłady państwowe 38
Instytucje bankowe 40

WŁADZE ADMINISTRACJI OGÓLNEJ 42

Województwa 42
Wojewódzkie organy kolegialne 42

Str.

Starostwa 53
Inne władze pierwszej instancji 57
Powiatowe organy kolegialne 60
Ustrój administracyjny Warszawy 62
Odrębności ustroju administracyjnego województwa poznańskiego i pomorskiego 63

ORGANIZACJA SŁUŻBY BEZPIECZEŃSTWA 72

URZĘDY NIEZESPOLONE Z WŁADZĄ WOJEWÓDZKĄ . . . 75

Władze szkolne 76
Urzędy górnicze 81
Urzędy miar 81
Urzędy probiercze 82
Urzędy marynarki handlowej 82
Inspektorzy pracy 83

USTRÓJ SAMORZĄDU TERYTORIALNEGO 85

1. Przepisy konstytucji 85
2. Samorząd w b. Król. Kongresowym 85
3. Samorząd na Ziemiach Wschodnich 86
4. Samorząd w b. dzielnicy pruskiej 87
Samorząd wojewódzki 89
5. Samorząd w b. Galicji 93
Samorząd miast 96
Samorząd gmin wiejskich 112
Samorząd powiatowy 124
Nadzór nad samorządem 129
Związki międzykomunalne 137
Nadzór nad skarbowością samorządów 141
Związek Rewizyjny Samorządu Terytorialnego 144

USTRÓJ ADMINISTRACYJNY WOJEWÓDZTWA ŚLĄSKIEGO . . 146

1. Wojewoda i Rada wojewódzka 147
2. Samorząd 153

Przejściowe naczelne władze dzielnicowe

Pierwszym aktem, organizującym władze naczelne w Polsce, był dekret Rady Regencyjnej z dnia 3 stycznia 1918 r. (D. Pr. K. P. Nr 1 p. 1) Rada Regencyjna abdykowała i przekazała swoją władzę Naczelnikowi Państwa (dnia 14 listopada 1918 r.), który w dekrecie z dnia 22 listopada 1918 r. (Dz. Pr. 17 p. 41) wprowadził zmiany do ustroju władz naczelnych. Początkowo wszakże kompetencja władz naczelnych rozciągała się tylko na b. Królestwo Kongresowe. Wyzwolenie bowiem b. Galicji i b. zaboru pruskiego odbyło się samorzutnie i rządy nad tymi dzielnicami objęły na razie władze, wyłonione przez miejscowe organizacje polityczno-społeczne.

W b. Galicji powstały, jako tymczasowy rząd dzielnicowy, w chwili rozpadania się monarchii Habsburgów 1) Polska Komisji Likwidacyjna, zorganizowana przez koła poselskie (dn. 27. października 1918). Przejęła ona w pierwszych dniach listopada rządy od władz austriackich w Galicji Zachodniej. Sprawowała ona nie tylko naczelną administrację, lecz również posiadała władzę ustawodawczą, wykonywaną w formie rozporządzeń. We Lwowie natychmiast po uwolnieniu miasta od Ukraińców wytworzył się 2) Tymczasowy Komitet Rządzący, który sprawował władzę ustawodawczą, wydając rozporządzenia, i wykonawczą w części Galicji Wschodniej, nie zajętej przez armię ukraińską.

Na skutek porozumienia z rządem warszawskim czynników politycznych te władze zastąpione zostały przez Komisję Rządzącą dla Galicji, Śląska Cieszyńskiego oraz Górnej Orawy i Spisza (Dekret N. P. 10 stycznia 1919 r. — Dz. Pr. Nr 76). Komisja Rządząca, złożona z 48 członków, delegowanych na podstawie porozumienia stronnictw, posiadała władzę ustawo-

dawczą i kontrolującą. Rozporządzenia tymczasowe Komisji z mocą ustawy, jeżeli zmieniały ustawy państwowe lub krajowe, musiały uzyskać aprobatę Naczelnika Państwa na wniosek właściwego ministra i nie mogły być sprzeczne z ustawami lub rozporządzeniami, wydawanymi przez Rząd z mocą obowiązującą dla całego państwa.

Dnia 9 lutego 1919 r. zebrał się Konstytucyjny Sejm Rzeczypospolitej, jako władza suwerenna. Winien on był zatwierdzić statut Komisji Rządzącej. Statut ten wszakże został z Sejmu wycofany. Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 7 marca 1919 r. ustanowiło urząd Generalnego Delegata Rządu (Dz. Pr. 240). Odrębna władza naczelna — Komisja Rządząca od 26 marca 1919 r. przestała istnieć. Generalny Delegat Rządu był już tylko władzą wykonawczą. Przysługiwały mu uprawnienia byłego namiestnika Galicji. Na razie rząd nie przejął niektórych działów administracji państwowej w Galicji w swój bezpośredni zarząd, ustanowił tylko dla tych działów swoich delegatów przy Generalnym Delegacie, który sprawował ogólne kierownictwo i kontrolę. Przejmowanie administracji odbywało się stopniowo w r. 1919. Z chwilą wprowadzenia władz wojewódzkich w Galicji (1 września 1921) zniesiony został urząd Generalnego Delegata, jako władzy II instancji.

B. dzielnica pruska. Na mocy Traktatu Wersalskiego przyłączenie Poznańskiego i Pomorza do Rzeczypospolitej Polskiej pod względem prawno-politycznym nastąpiło po ratyfikacji traktatu przez Sejm w dn. 31 lipca 1919 r. Przed tym aktem wszakże na skutek powstania ludności polskiej większa część Księstwa Poznańskiego wyzwolona została spod rządów niemieckich i władzę zwierzchnią objęła Naczelna Rada Ludowa w dniu 27 grudnia 1918 r. Początkowo była to organizacja polityczna społeczeństwa polskiego w Rzeszy niemieckiej, złożona z 80 członków. Naczelną Radę Ludową wyłonił sejm dzielnicowy w Poznaniu dn. 3 grudnia 1918 r.; posłów na Sejm wybrały wiece ludności. Naczelna Rada Ludowa objęła urzędy pruskie i przeprowadziła zmiany w administracji rządowej i samorządowej. Organem rządzącym był Komisariat N. R. L., który wydawał rozporządzenia z mocą ustawy.

Po ratyfikacji Traktatu Wersalskiego w dn. 1 sierpnia 1919 roku uchwalił Sejm ustawę o tymczasowej organizacji zarządu

b. dzielnicy pruskiej (Dz. Pr. 64 p. 385). Na mocy tej ustawy poddana została b. dzielnica pruska władzy organów centralnych Rzeczypospolitej. Administracja wszakże należała tymczasowo do utworzonego wówczas Ministerstwa b. dzielnicy pruskiej. Minister b. dzielnicy pruskiej był zwykłym członkiem Rady Ministrów. Spod jego kompetencji wyłączono od razu sprawy polityki zagranicznej, wojskowe i celne. Wszakże Rada Ministrów mogła przekazywać właściwym ministrom inne działy administracji. Komisariat Naczelnej Rady Ludowej został przez ministra b. dzielnicy pruskiej zlikwidowany. Zadaniem Ministra b. dz. pr. było przygotowanie przejścia wszystkich władz i urzędów tej dzielnicy pod bezpośrednie kierownictwo właściwych Ministrów oraz przeprowadzenie reorganizacji tych władz stosownie do zasad, przyjętych dla całego państwa. W tym zakresie organizacyjnym miał Minister b. dzielnicy pruskiej władzę ustawodawczą, był bowiem uprawniony do wydawania rozporządzeń, zaprowadzających zmiany niemieckich ustaw i rozporządzeń, potrzebnych celem zupełnego odłączenia władz i urzędów od Niemiec i przystosowania ich ustroju i procedury do nowych warunków politycznych, wypływających z przyłączenia do Rzeczypospolitej Polskiej.

Na pozostałej części Poznańskiego i na Pomorzu objęcie władzy nastąpiło po ratyfikacji Traktatu Wersalskiego przez trzy główne mocarstwa sprzymierzone (w dn. 10. stycznia 1920 r.). Na tym terytorium rozporządzenia Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej i Ministra b. dzielnicy pruskiej nabrały mocy obowiązującej, o ile zostały później na nie rozciągnięte rozporządzeniami Ministra. Ustawy i rozporządzenia Rzeczypospolitej w całej dzielnicy obowiązywały tylko w razie ogłoszenia ich przez Ministra w „Dzienniku Urzęd. M. b. dz. pr."; dopiero (rozp. Rady Ministrów z dn. 17 maja 1920 r. Dz. U. 47 p. 288) od dn. 1 lipca 1920 obowiązywały ustawy i rozporządzenia, ogłaszane w „Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej". W celu usunięcia wynikłych z takiego stanu prawnego niekonsekwencji i niedogodności, ustawa z dn. 23 czerwca 1921 r. (Dz. U. 75, p. 511) oznaczyła często z mocą wsteczną, jakie ustawy, dekrety i rozporządzenia, wydane przed 1 lipca 1920 r., obowiązują i od jakiej daty w b. dzielnicy pruskiej. Inne dekrety i ustawy, ogłoszone w „Dzienniku Ustaw" przed 1 lipca 1920 r., może wprowadzić na obszar dzielnicy pruskiej Rada Ministrów. Rada

Ministrów może również usuwać rozbieżność między ustawami i rozporządzeniami dzielnicowymi, obowiązującymi w różnych częściach b. dzielnicy pruskiej. Wszystkie ogłoszone przed dn. 13 września 1921 r. przez Ministra b. dzielnicy pruskiej ustawodawcze rozporządzenia (choćby wydanie ich przekraczało kompetencje Ministra) mają moc obowiązującą.

Kompetencja M. b. dz. pr. ulegała stopniowemu uszczupleniu. Rada Ministrów postanowiła przeprowadzić całkowitą unifikację b. dzielnicy pruskiej 1 września 1921; termin ten ulegał parokrotnemu odroczeniu. Ministerstwo b. dzielnicy pruskiej zostało zniesione 28 kwietnia 1922 r. (ust. z 7 kwietnia D. U. 30, p. 247), pozostałe przy nim jeszcze kompetencje przeszły na właściwe Ministerstwa.

Ziemie Wschodnie. Traktat Wersalski zastrzegł oznaczenie w przyszłości granic wschodnich państwa polskiego „głównym mocarstwom sprzymierzonym". Rząd Polski zarządził przeprowadzenie wyborów do Sejmu Konstytucyjnego na terytorium obwodu białostockiego (pow. białostocki, bielski i sokólski) i włączył je do utworzonego w sierpniu 1919 roku województwa białostockiego, do którego weszły prócz obwodu białostockiego powiaty północno-wschodniej Kongresówki. Główne mocarstwa sprzymierzone wyznaczyły tymczasową granicę wschodnią, po którą Polska została upoważniona dla wprowadzenia regularnej administracji cywilnej (tzw. granica Curzona).

Inne ziemie, leżące na wschód od byłej Kongresówki, traktowane były jako kraj okupowany przez wojska polskie. Administracja podporządkowana była Naczelnemu Wodzowi. Dn. 8 lutego 1919 r. dekretem Naczelnika Państwa wprowadzono zarząd wojskowy na ziemiach Litwy i Białorusi. Rozporządzenia wykonawcze miał wydawać sztab generalny łącznie z departamentem litewsko-białoruskim Min. Spraw Zagranicznych. Dekret wszakże Naczelnego Wodza (z dn. 19 lutego 1919 r.) ustanowił Generalnego Komisarza Cywilnego przy zarządzie wojskowym. Organizację Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich ustalił dekret Naczelnego Wodza z dn. 12 maja 1919 r.; rozgraniczenie kompetencji władz cywilnych i wojskowych nastąpiło w dn. 13 maja 1919 r. rozkazem Naczelnego Wodza. Komisarz Generalny, mianowany i odwoływany przez Naczelnego Wodza na wniosek Prezydenta Ministrów, sprawował władzę

ustawodawczą (rozporządzenia tymczasowe z mocą ustawy) i rządową, oraz reprezentował naczelne dowództwo w sprawach zarządu cywilnego Ziem Wschodnich wobec władz centralnych Rzeczypospolitej. Odpowiedzialny był przed Naczelnym Wodzem. Terytorium Ziem Wschodnich podzielone zostało na okręgi, okręgi na powiaty z komisarzami okręgowymi i powiatowymi na czele.

Następnie (rozkaz Naczelnego Wodza z dn. 17 stycznia 1920 r.) utworzony został Komisariat Ziem Wołynia i Frontu Podolskiego pod zarządem Naczelnego Komisarza, mianowanego przez Naczelnego Wodza na wniosek Komisarza Generalnego. Aczkolwiek komisarz naczelny sprawował rządy pod ogólną kontrolą Komisarza Generalnego, posiadał również władzę ustawodawczą i rządową i był odpowiedzialny przed naczelnym dowództwem. W dn. 1 czerwca 1920 r. zarząd Wołynia mniej więcej w jego obecnych granicach poddany miał być bezpośrednio władzy rządu polskiego. Od tej samej daty Komisarz Generalny Ziem Wschodnich podlegał władzy Rady Ministrów, w której uczestniczył, o ile chodziło o sprawy, ściągające się do Zarządu Ziem Wschodnich, i był przed Radą Ministrów odpowiedzialny. Były to kroki, zmierzające do wcielenia Ziem Wschodnich do Rzeczypospolitej.

Najazd bolszewicki usunął Zarząd Cywilny z Ziem Wschodnich. Po ponownym zajęciu ich przez wojska polskie rozkaz Naczelnego Wodza z dn. 9 września zniósł urząd Komisarza Generalnego Ziem Wschodnich i Naczelnego Komisarza Wołynia i powołał do życia Tymczasowy Zarząd Terenów Przyfrontowych i Etapowych. Ten zarząd podporządkowany był Min. Spraw Wewnętrznych. Szef zarządu mianowany był przez Naczelnego Wodza na wniosek Min. Spraw Wewnętrznych, któremu przysługiwały uprawnienia Generalnego Komisarza Ziem Wschodnich i Naczelnego Komisarza Wołynia. Minister (rozp. z dn. 16 września 1920 r.), przekazując zgodnie z rozkazem N. Wodza, swe uprawnienia na szefa Zarządu Terenów Przyfrontowych i Etapowych, pozostawił sobie wydawanie rozporządzeń z mocą ustaw i zasadnicze sprawy zarządu, zatwierdzanie budżetu i wyjednywanie kredytów, organizowanie władz na terenie Ziem Wschodnich oraz mianowanie i uwalnianie sędziów i wyższych urzędników.

Po ratyfikowaniu umowy o preliminaryjnym pokoju w Rydze Ziemie Wschodnie (z wyjątkiem Ziemi Wileńskiej) zostały przyłączone ostatecznie do Polski. Rada Ministrów zniosła z dn. 20 grudnia 1920 Tymczasowy Zarząd Terenów Przyfrontowych i Etapowych (rozp. R. M. z dn. 27 listopada 1920 D. U. 115, p. 762) i poddała poszczególne działy administracji właściwym ministrom. W tej samej dacie wprowadzeni zostali jako władze administracyjne II instancji naczelnicy okręgów; Ziemie Wschodnie podzielone zostały na 3 okręgi administracyjne (Wołyński, Poleski i Nowogródzki). (Rozp. R. M. z 18 listopada 1920 r. D. U. 115, p. 760).

Wreszcie unormowanie stanu prawno-politycznego na Ziemiach Wschodnich nastąpiło na mocy ustawy z dn. 4 lutego 1921 r. (D. U. 16, p. 93). Ustaliła ona, że Ziemie Wschodnie podlegają całkowicie władzy organów centralnych Rzeczypospolitej i rozciągnęła na te ziemie ustrój wojewódzki, obowiązujący w Kongresówce. Ustanowione zostały 3 województwa (Wołyńskie, Poleskie i Nowogródzkie), trzy zaś powiaty (grodzieński, wołkowyski i białowieski, z wyjątkiem 4 gmin) wcielone zostały do województwa Białostockiego.

Rada Ministrów otrzymała szerokie pełnomocnictwa w dziedzinie normowania stanu prawnego: 1) upoważniona została do rozciągnięcia na Ziemie Wschodnie poszczególnych dekretów, ustaw i rozporządzeń, obowiązujących na całym obszarze Rzeczypospolitej lub w przyległych do tych ziem dzielnicach, 2) do wprowadzania w związku z tym niezbędnych zmian do ustaw i rozporządzeń dotychczasowych, obowiązujących na Ziemiach Wschodnich, oraz do stanowienia właściwych przepisów przechodnich i wykonawczych; 3) do zniesienia wszelkich wyjątkowych ustaw i rozporządzeń jakiegokolwiek pochodzenia, wydanych na niekorzyść czy dla przywileju jakiejkolwiek narodowości czy wyznania.

Ziemia Wileńska, która wchodziła była do składu Ziem Wschodnich, po wyparciu najazdu bolszewickiego, zajęta została przez gen. Żeligowskiego, który proklamował w dn. 9 października 1920 r. rząd tymczasowy „Litwy Środkowej". Dekret gen. Żeligowskiego (z dn. 12 października) ustanowił władzę generała, naczelnego dowódcy wojsk Litwy Środkowej, jako zwierzchnią, a jako organ wykonawczy (rząd) — Tymczasową

Komisję Rządzącą. Władza ustawodawcza należała do gen. Żeligowskiego, Komisja Rządząca otrzymała upoważnienie do wydawania rozporządzeń w sprawie rozwinięcia, wprowadzenia w życie i wykonywania dekretów i przepisów obowiązujących. Generał Żeligowski dekretem z dn. 30 listopada 1921 r. złożył władzę zwierzchnią w ręce Prezesa Tymczasowej Komisji Rządzącej. Wybrane przez ludność zgromadzenie orzekające powzięło uchwałę (20 lutego 1922 r.), uznającą Ziemię Wileńską za część nierozdzielną Rzeczypospolitej Polskiej bez żadnych zastrzeżeń i warunków oraz uznającą wyłączne prawo właściwych władz Rzeczypospolitej stanowienia o ustawach i urządzeniach Ziemi Wileńskiej zgodnie z Konstytucją Rzplitej. Wspólny akt, podpisany dn. 22 marca 1922 r. przez Rząd polski i delegatów Sejmu wileńskiego, stwierdził objęcie zwierzchnictwa państwowego Polski nad Ziemią Wileńską i zapowiedział ustalenie statutu Ziemi Wileńskiej przez Sejm Rzeczypospolitej. Sejm uchwałą z dnia 24 marca 1922 r. zatwierdził Akt złączenia Ziemi Wileńskiej z Rzecząpospolitą.

Ust. z dn. 7 kwietnia 1922 r. (D. U. 26, p. 213) o objęciu władzy nad Ziemią Wileńską stworzyła jako jednostkę administracyjną Ziemię Wileńską, do której włączyła, oprócz należących do Litwy Środkowej powiatów wileńskiego, oszmiańskiego, święciańskiego, trockiego i brasławskiego, 3 powiaty — wilejski, duniłowiczowski i dziśnieński z wojew. Nowogródzkiego. Jako władzę drugiej instancji z uprawnieniami wojewody (Rozp. R. M. 8 czerwca 1922, D. U. 47, p. 410) ustanowiony został urząd delegata Rządu. Rada Ministrów w zakresie normowania stanu prawnego otrzymała te same upoważnienia, jak i na Ziemiach Wschodnich. Ust. z dn. 22 grudnia 1925 r. (D. U. 6, p. 29 z r. 1926) Ziemia Wileńska została przemianowana na województwo.

W celu usunięcia wątpliwości co do stanu prawnego na Ziemiach Wschodnich Rozp. Prez. z dn. 26 marca 1927 (D. U. 31, p. 258) ustaliło, że ustawodawstwo rosyjskie, o ile zachowało moc prawną, obowiązuje w zakresie, w którym obowiązywało w dn. 1 sierpnia 1915 r., oraz, że ustawy i inne przepisy prawne, bądź uchwalone przez Sejm lub wydane z ich upoważnienia, bądź rozciągnięte na Ziemie Wschodnie przez Radę Ministrów, obowiązują na całym obszarze czterech województw wschodnich.

Śląsk. Na Śląsku Cieszyńskim Rada Narodowa ks. Cieszyńskiego, wyłoniona przez wszystkie stronnictwa polityczne, proklamowała przynależność tego kraju do Polski w odezwie z dn. 30 października 1918 r. Rada Narodowa objęła funkcje tymczasowe rządu. Rozporządzenie jej, zatwierdzone przez Rząd polski w Warszawie, stwarzało tymczasowy Rząd Krajowy w Cieszynie, który sprawował funkcje władz administracyjnych rządowych II instancji oraz władz krajowych samorządowych. Umowa, zawarta z Czechami przez Radę Narodową co do prowizorycznego podziału Śląska Cieszyńskiego, została zerwana przez Czechów, którzy 23 stycznia 1919 rozpoczęli kroki wojenne. Ugoda, podpisana w Paryżu dn. 3 lutego 1919 r., ustanowiła wojskową linię demarkacyjną. W dn. 3 lutego 1920 r. objęła na Śląsku Cieszyńskim władzę Międzysojusznicza Komisja, która miała przeprowadzić plebiscyt. Po wyznaczeniu granicy między Polską a Czechosłowacją bez plebiscytu decyzją Rady Ambasadorów (w dn. 28 lipca 1920) oddała Komisja Międzysojusznicza w dn. 10 sierpnia 1920 r. władzę nad przyznaną Polsce częścią Śląska Cieszyńskiego Komisarzowi Rządowemu. Naczelnik Państwa mianował (dn. 25 listopada 1920 r.) Tymczasową Komisję Rządową, zgodnie z przepisem statutu organicznego Województwa Śląskiego z dn. 15 lipca 1920 r. (D. U. 73, p. 497 art. 40). Komisja Tymczasowa składała się z Komisarza Rządowego, z jego zastępcy i z 5 członków, mianowanych przez Radę Ministrów. Z chwilą objęcia przez Polskę władzy na Górnym Śląsku Śląsk Cieszyński wszedł w skład województwa śląskiego.

Objęcie przez Polskę przyznanej jej części Górnego Śląska nastąpiło dn. 16 czerwca 1922 r. Od 10 lutego 1920 r. władzę sprawowała Komisja Międzysojusznicza i Rządząca w Opolu; na terenie plebiscytowym obowiązywały wszystkie ustawy i rozporządzenia, ogłoszone przez rząd Rzeszy i rząd pruski, z wyjątkiem ustaw wojskowych, do dn. 30 kwietnia 1920 r., a późniejsze, o ile zostały zatwierdzone i opublikowane w urzędowym „Journal Officiel de Haute Silésie". Naczelnymi organami administracji Statut Organiczny ustanowił wojewodę i Tymczasową Radę Wojewódzką, złożoną z 20 członków, mianowanych na wniosek wojewody przez Radę Ministrów; ¾ jej członków, winno było pochodzić z Górnego Śląska, a ¼ — ze Śląska Cieszyńskiego. Tymczasowa Rada Wojewódzka pełniła swe czyn-

ności do czasu wybrania przez Sejm Śląski Rady Wojewódzkiej, jako organu stałego. Wojewoda w porozumieniu z Tymczasową Radą Wojewódzką miał do czasu zebrania się Sejmu Śląskiego władzę ustawodawczą, zastrzeżoną temu Sejmowi, w wypadkach, wymagających koniecznie niezwłocznego uregulowania. Rozporządzenia, wydane na podstawie tego upoważnienia, powinny były być przedłożone Sejmowi na pierwszym posiedzeniu do zatwierdzenia i przez Sejm zatwierdzone, w przeciwnym razie traciły moc obowiązującą (Ust. z dn. 30. lipca 1921, D. U. 69, p. 449). W normowaniu szeregu spraw Rząd Rzeczypospolitej winien był porozumieć się z Tymczasową Radą Wojewódzką. Rada Ministrów została upoważniona (ust. z dn. 16 czerwca 1922 r. D. U. 46, p. 588) do wprowadzenia w ciągu jednego roku zmian i uzupełnień w ustawodawstwie, obowiązującym na Górnym Śląsku, a normującym ustrój władz i urzędów oraz tok ich czynności, o ile zmiany te były niezbędnie konieczne celem wprowadzenie w życie postanowień Traktatu Wersalskiego. Upoważnienie to dotyczyło spraw nie zastrzeżonych ustawodawstwu śląskiemu i nie wymagających zgody Sejmu Śląskiego. Wniosek o poczynienie zmian mógł postawić właściwy minister po wysłuchaniu Rady Wojewódzkiej. O ile chodziło o zmiany w sprawach, wymagających zgody Sejmu Śląskiego, (ale nie zastrzeżonych ustawodawstwu śląskiemu), Rada Ministrów upoważniona była do wydawania w ciągu jednego roku aktów ustawodawczych za zgodą Sejmu Śląskiego, a przed jego zebraniem się za zgodą Tymczasowej Rady Wojewódzkiej.

Prezydent Rzeczypospolitej

Do czasu zwołania Sejmu Konstytucyjnego Naczelnik Państwa skupiał w swym ręku pełnię władzy zwierzchniej (dekret z 22 listopada 1918 r. D. P. 17, p. 41). Prezydent Ministrów i ministrowie — Rząd Republiki Polskiej byli przed nim odpowiedzialni i przez niego mianowani. Naczelnik Państwa mianował wyższych urzędników, których mianowanie zastrzeżone było głowie państwa. Uchwała Sejmu Konstytucyjnego z dn. 20 lutego 1919 r. zredukowała funkcje Naczelnika Państwa do roli przedstawiciela Państwa i najwyższego wykonawcy uchwał Sejmu w sprawach cywilnych i wojskowych, odpowiedzialnego przed Sejmem za sprawowanie urzędu. Zakres funkcyj Naczelnika Państwa, jako najwyższej władzy wykonawczej, nie został bliżej w tej „małej Konstytucji" określony.

Konstytucja marcowa określiła stanowisko Prezydenta, jako organ narodu w zakresie władzy wykonawczej, działającej łącznie z odpowiedzialnymi ministrami.

Na podstawie konstytucji obecnie obowiązującej Prezydent Rzeczypospolitej stoi na czele państwa; w jego osobie skupia się jednolita i niepodzielna władza państwowa (art. 2 konstytucji). Prezydent jest czynnikiem nadrzędnym, harmonizuje działania naczelnych organów państwowych.

Prezydent wydaje następujące akty:

1) Dekrety. W naszej dawniejszej praktyce konstytucyjnej upoważniały ustawy do wydawania rozporządzeń wykonawczych Radę Ministrów lub poszczególnych ministrów. Wyjątkowo tylko ustawy upoważniały Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania rozporządzeń. Tak ustawa o podstawowych obowiązkach i prawach oficerów Wojsk Polskich z dnia 23

marca 1922 r. (D. U. 32 p. 256) upoważniła Prezydenta do wydawania rozporządzeń w szeregu spraw, objętych powyższą ustawą. Zwrot w praktyce konstytucyjnej stanowią dwie ustawy o naprawie skarbu z dn. 11 stycznia 1924 (D. U. 4. p. 28) i z dn. 31 lipca 1924 (Dz. U. 71, p. 687), które upoważniły Prezydenta Rzeczypospolitej do wydawania wymienionych w nich sprawach rozporządzeń z mocą ustawy, na podstawie uchwał Rady Ministrów. Nowela konstytucyjna z dn. 2 sierpnia 1926 (D. U. 78, p. 442) nadała Prezydentowi prawo wydawania rozporządzeń z mocą ustawy, 1) gdy Sejm i Senat są rozwiązane do chwili ponownego zebrania się Sejmu, a zachodzi konieczność państwowa (z wyjątkiem spraw wyliczonych), 2) gdy ustawa upoważnia Prezydenta do wydawania rozporządzeń w czasie i zakresie przez tę ustawę wskazanych (z wyjątkiem zmiany Konstytucji).

Konstytucja obowiązująca używa dla rozporządzeń ustawodawczych Prezydenta nazwy dekretów, ich moc prawną zrównała z ustawami. Utrzymała ona przepisy uprzednio wymienionej noweli (art. 55 i 57). Ponadto wyłącznie Prezydentowi (a nie Sejmowi) przysługuje prawo normowania w drodze dekretów: 1) organizacji Rządu, a w szczególności zakresu działania Prezesa Rady Ministrów, Rady Ministrów i Ministrów (art. 25); 2) zwierzchnictwa sił zbrojnych (w szczególności organizacji naczelnych władz wojskowych) (art. 63); 3) organizacji administracji rządowej (art. 74). Te dekrety nie mogą być zmieniane ani uchylane przez Sejm, lecz jedynie przez późniejsze dekrety Prezydenta (art. 56).

Prezydent, w razie konieczności użycia sił zbrojnych dla obrony Państwa, zarządza stan wojenny i w czasie jego trwania ma prawo wydawać dekrety w zakresie całego ustawodawstwa państwowego (z wyjątkiem zmiany Konstytucji) bez upoważnienia Izb Ustawodawczych (art. 79).

W przypadkach niecierpiących zwłoki Prezydent, przed wyrażeniem zgody Izb Ustawodawczych w formie ustawy, może na wniosek Rady Ministrów wprowadzić w życie postanowienia, zawarte w międzynarodowych umowach handlowych lub celnych (art. 52) w trybie rozporządzenia.

Prezydent zarządza corocznie pobór rekruta w granicach kontyngentu, ustalonego przez ustawy (art. 62).

2) Zezwolenie Prezydenta jest wymagane do ważności rozporządzenia Rady Ministrów, wprowadzającego stan wyjątkowy (art. 78).

3) Mianowania na urzędy, zwalniania i zatwierdzania. Prezydent Rzeczypospolitej mianuje i odwołuje Prezesa Rady Ministrów, a na jego wniosek mianuje i odwołuje ministrów.

Mianuje również wyższych urzędników na wniosek Rady Ministrów. Mianowanie i odwołanie Prezesa Rady Ministrów, Generalnego Inspektora Sił Zbrojnych, mianowanie i zwalnianie szefa i urzędników kancelarii cywilnej należy do prerogatyw Prezydenta i nie wymaga kontrasygnaty.

Według ustawy o państwowej służbie cywilnej (Rozporz. Prezydenta z r. 1932, D. U. 87 p. 737) Prezydent Rzeczypospolitej mianuje na stanowiska, zastrzeżone ustawami, przyjmuje też zgłoszenia wystąpienia ze służby tych urzędników. Mianuje również profesorów szkół akademickich na wniosek Rady wydziałowej, zatwierdzony przez M. Oświecenia. Do Prezydenta należą również nominacje kierowników niektórych zakładów państwowych, posiadających własną osobowość prawną, np. Prezesa Pocztowej Kasy Oszczędności, Prezesa Banku Gospodarstwa Krajowego, Prezesa Banku Rolnego.

Prezydent mianuje i usuwa Prezesa i wiceprezesa Banku Polskiego.

Stopnie oficerskie nadawane są przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Ministra Spraw Wojskowych. Tak samo Prezydent Rzeczypospolitej przenosi oficerów w stan spoczynku i do rezerwy. Co się tyczy stanowisk w wojsku, to Prezydent mianuje i zwalnia na wniosek M. S. Wojsk. uzgodniony z Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych, podsekretarzy stanu w M. Spr. Wojsk., Inspektorów Armii, Generałów do Prac, Szefa Sztabu Głównego, Generałów Inspekcjonujących, mianuje i zwalnia ze stanowisk dowódców dywizji i dowódców równorzędnych i wyższych. (Dekret Prez. z d. 9 maja 1936. D. U. 38, p.286).

4) Nadawanie orderów. Prezydent Rzeczypospolitej nadaje odznaki orderu „Orła Białego" i „Odrodzenia Polski", tudzież złoty „Krzyż Zasługi" oraz ordery wojskowe.

Przy Prezydencie istnieje Kancelaria Cywilna i Wojskowa Adiutantura Generalna[1]).

[1]) Organizacja Gabinetu Wojskowego i oddziału Zamkowego Prezydenta Rzplitej. Dz. Rozk. Wojsk. z 1928 Nr. 27 p. 311.

Przyjmowanie i załatwianie korespondencji, kierowanej do Prezydenta przez organy urzędowe oraz instytucje i osoby prywatne z wyjątkiem pism, wpływających do Wojskowej Adiutantury Generalnej, należy do Kancelarii Cywilnej Prezydenta Rzeczypospolitej. Akty, wymagające zatwierdzenia Prezydenta, przedstawiane mu są przez Kancelarię Cyw. (Dekr. z dn. 11 grudnia 1918 r., D. P. 20).

Generalny Inspektor Sił Zbrojnych

Generalny Inspektor Sił Zbrojnych jest generałem, przewidzianym na Naczelnego Wodza. Do zakresu prac Generalnego Inspektora należy nadawanie kierunku pracom nad obroną Państwa i przygotowaniem Sił Zbrojnych na wypadek konfliktu zbrojnego. W szczególności należą do jego zadań: a) stawianie Rządowi postulatów w dziedzinie obrony Państwa, b) przygotowanie planów operacyjnych i mobilizacyjnych; c) dawanie dyrektyw M. Spr. Wojskowych w zakresie prac, związanych z przygotowaniem Sił Zbrojnych do zadań wojennych; d) kontrola w dziedzinie wyszkolenia, sprawności bojowej i przygotowania wojennego Sił Zbrojnych; e) stawianie M. Spr. Wojsk. wiążących postulatów co do obsady stanowisk Inspektorów Armii, Generałów do Prac, Szefa Sztabu Głównego, Generałów Inspekcjonujących i wszystkich dowódców od dowódców pułków wzwyż.

Generalnemu Inspektorowi Sił Zbrojnych podlegają bezpośrednio: 1) Generalny Inspektorat Sił Zbrojnych; 2) Sztab Główny z Szefem Sztabu Głównego na czele (Dekr. Prez. z dn. 9 maja 1936 r., D. U. 38 p. 286).

Przy Generalnym Inspektorze utworzono Urząd Inspektora Obrony Powietrznej Państwa (Dekr. Prez. z dn. 4 lipca 1936 r. D. U. 52 p. 368).

Komitet Obrony Rzeczypospolitej

Zakres działania Komitetu Obrony Rzeczypospolitej stanowi: a) rozpatrywanie zagadnień, dotyczących obrony Państwa i ustalanie w tej dziedzinie wytycznych dla Rządu; b) koordynowanie prac, przygotowujących obronę Państwa.

Przewodniczącym Komitetu jest Prezydent Rzeczypospolitej jego zastępcą Generalny Inspektor Sił Zbrojnych. Do Komitetu pozatem wchodzą: Prezes Rady Ministrów, M. Spraw Zagranicznych, Min. Spraw Wojskowych, M. Skarbu, M. Przemysłu i Handlu oraz bez prawa głosowania Szef Sztabu Głównego, Szef Administracji Armii i zastępca Szefa Sztabu Głównego. Przewodniczący może powołać do udziału w obradach Komitetu innych ministrów z prawami członków stałych oraz inne osoby, według swego uznania, bez prawa głosowania.

Przygotowuje, opracowuje i przeprowadza decyzje Komitetu — Sekretariat Komitetu Obrony Rzeczypospolitej przy Generalnym Inspektorze Sił Zbrojnych; kierownikiem Sekretariatu jest Zastępca Szefa Sztabu Głównego. Z ramienia Przewodniczącego Komitetu Sekretariat Komitetu śledzi wykonywanie uchwał przez poszczególne działy administracji państwowej (Dekr. Prez. z dn. 9 maja 1936 r., D. U. 38 p. 286).

Rządowe władze administracyjne

1. Rząd i Prezes Rady Ministrów

Rząd kieruje sprawami Państwa, nie zastrzeżonymi innym organom władzy. Rząd składa się z Prezesa Rady Ministrów i Ministrów.

Prezes Rady Ministrów reprezentuje rząd i tworzy go, kieruje jego pracami i ustala ogólne zasady polityki państwowej. Na jego wniosek Prezydent Rzeczypospolitej mianuje i odwołuje ministrów. Przewodniczy na Radzie Ministrów, kieruje jej pracami i czuwa nad wykonaniem jej uchwał. Kontrasygnuje wszystkie akty rządowe Prezydenta. W razie potrzeby porucza swoje zastępstwo jednemu z Ministrów.

Wyjątkowo zupełnie ustawy poruczają mu wykonanie ustaw a więc i wydawanie rozporządzeń wykonawczych (ust. o państwowej służbie cywilnej, o ustanowieniu „Krzyża zasługi", o Najwyższym Trybunale Administracyjnym), lub upoważniają do spełniania pewnych nadzorczych czynności urzędowych, (ust. o państwowej służbie cywilnej wymaga zgody Prezesa R. M. na mianowanie urzędników przez władze naczelne na stopnie służbowe powyżej VI stopnia). — Prezes R. M. nadaje na wniosek ministrów srebrny i bronzowy „Krzyż Zasługi".

Prezydium Rady Ministrów. Prezesowi Rady Ministrów podlega Prezydium Rady Ministrów, złożone 1) Biura Prezydialnego, 2) Biura Prawnego, 3) Biura Ekonomicznego, 4) Biura Usprawnienia Administracji (Statut organizacyjny. — Uchwała R. M. z dn. 12 grudnia 1930 Mon. 288).

Od Prezesa R. M. jest zależna Polska Agencja Telegraficzna.[1])

[1]) Statut P. A. T. Rozp. R. M. z dnia 31 marca 1932. „Monitor" Nr. 74, zm. Rozp. R. M. z dnia 19 października 1934. „Monitor" Nr. 248.

2. Rada Ministrów

Radę Ministrów tworzą Ministrowie dla rozstrzygania spraw, wymagających uchwały wszystkich członków Rządu. Poza funkcjami politycznymi i wynikającymi ze współdziałania z władzą ustawodawczą, Rada Ministrów ma również funkcje administracyjne.

Kompetencje Rady Ministrów ma określić dekret Prezydenta. Do tego czasu obowiązują z pewnymi zmianami postanowienia Dekretu Rady Regencyjnej „o tymczasowej organizacji władz naczelnych w Królestwie Polskim" z dn. 3 stycznia 1918 (D. P. 1, p. 1) oraz znajdują zastosowanie postanowienia poszczególnych ustaw.

Radę Ministrów zwołuje Prezes Rady z własnej inicjatywy lub na żądanie poszczególnych ministrów; żądanie, postawione przez trzech ministrów, musi być uwzględnione. W razie nieobecności ministra zastępuje go z głosem stanowczym tylko w sprawach dotyczących tegoż ministerstwa, właściwy podsekretarz stanu (wiceminister), a jeżeli go nie ma w ministerstwie, jeden z dyrektorów departamentu, przez ministra wyznaczony. Minister może powołać do udziału w posiedzeniu dla omówienia poszczególnej sprawy innych urzędników swego ministerstwa (oczywiście bez głosu stanowczego). Prezes Rady lub Rada Ministrów mogą zawezwać na posiedzenie osoby postronne, jeżeli uznają potrzebę złożenia przez nich wobec Rady wyjaśnień.

Posiedzenie Rady Ministrów jest prawomocne w razie obecności większości ministrów. Decyzje zapadają prostą większością głosów obecnych, w razie równości zdań przeważa głos przewodniczącego.

Funkcje administracyjne Rady Ministrów są następujące:

1) rozpatrywanie sprawozdań poszczególnych ministerstw;

2) uzgadnianie działalności ministerstw;

3) rozstrzyganie wszelkich spraw, wychodzących poza zakres kompetencji poszczególnych ministrów lub dotyczących kilku ministerstw;

4) zatwierdzanie statutów organizacyjnych ministerstw;

5) wydawanie rozporządzeń wykonawczych. Liczne ustawy upoważniają Radę Ministrów do wydawania rozporządzeń. Konstytucja (art. 78) upoważnia Radę Ministrów do zawieszania czasowego praw obywatelskich. W szczególności Rada Ministrów wydaje rozporządzenia, organizuje urzędy, rozporządzenia, które rozciągają na poszczególne dzielnice ustawy lub rozporządzenia lub uchylają i zmieniają ustawy i rozporządzenia dzielnicowe.

6) Wydawanie zarządzeń. W pewnych wypadkach Rada Ministrów upoważniona jest do wydawania zarządzeń.

7) Stanowienie uchwał w celu przedstawienia ich do decyzji Prezydenta, np. w sprawie mianowania podsekretarzy stanu i wojewodów.

W łonie Rady Ministrów utworzony został Komitet Ekonomiczny Ministrów (regulamin, uchwalony przez R. M. 12 grudnia 1930. Monitor 290). Do Komitetu wchodzą Prezes Rady Ministrów, lub Minister przez niego wyznaczony, jako przewodniczący, Ministrowie Skarbu, Rolnictwa, Przemysłu i Handlu, Pracy i Opieki Społecznej, Komunikacji, Spraw Zagranicznych. Inni ministrowie uczestniczą w posiedzeniach Komitetu, gdy są rozpatrywane sprawy, należące do ich zakresu działania. Ministra zastępuje wyznaczony przezeń delegat z głosem stanowczym. Na posiedzenia mogą być wzywani urzędnicy i osoby postronne.

Komitet Ekonomiczny rozpatruje: 1) sprawy dotyczące programu i ogólnych zasad polityki ekonomicznej rządu (sprawy polityki przemysłowej, handlowej, rolniczej, skarbowej, finansowej, komunikacyjnej, społecznej oraz ustalanie programu bezpośredniej działalności gospodarczej Rządu i samorządów); 2) wnioski ustawodawcze z dziedziny gospodarczej; 3) wszelkie sprawy ekonomiczne, które ze względów formalnych lub rzeczowych wymagają rozstrzygnięcia przez Radę Ministrów; 4) wszelkie sprawy natury gospodarczej, które należą do zakresu właściwego Ministra, wymagają wszakże zasadniczego uzgodnienia w postępowaniu z innymi Ministrami.

Minister może wnieść w ciągu dwóch tygodni sprzeciw przeciwko uchwale na Radę Ministrów. Uchwały Komitetu są bądź zatwierdzane przez Radę Min., bądź są ogłaszane jako rozporządzenia właściwych Ministrów, bądź są wykonywane przez właściwe władze.

3. Ministerstwa

Konstytucja postanawia, że zakres działania ministrów określi dekret Prezydenta (art. 25). Takiego dekretu dotychczas nie posiadamy.

Pierwsze osiem ministerstw utworzył dekret Rady Regencyjnej z dn. 1 lutego 1918 r. (D. P. 1, p. 1) o tymczasowej organizacji władz naczelnych w Królestwie Polskim i określił ich kompetencje; były to Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Skarbu, Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Rolnictwa i Dóbr Państwowych, Przemysłu i Handlu, Opieki Społecznej i Ochrony Pracy oraz Aprowizacji. Dekretem z dn. 4 kwietnia 1918 r. kompetencja Ministerstwa Opieki Społecznej i Ochrony Pracy została rozszerzona przez przekazanie mu spraw publicznej służby zdrowia. Nosiło ono odtąd nazwę M. Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej i Ochrony Pracy. Dekretem z dn. 26 października 1918 r. Rada Regencyjna utworzyła trzy dalsze Ministerstwa: Spraw Zagranicznych, Spraw Wojskowych, Komunikacji. Dekretem z dn. 30 października 1918 r. z dotychczasowego Ministerstwa Zdrowia Publicznego, Opieki Społecznej, oraz M. Ochrony Pracy utworzono dwa Ministerstwa: M. Zdrowia Publicznego i Opieki Społecznej, oraz M. Ochrony Pracy. Włączenie do M. Zdrowia Publicznego spraw opieki społecznej trwało bardzo krótko. W chwili ukonstytuowania się pierwszego rządu w drodze faktycznej, bez aktu ustawodawczego dn. 17 listopada 1918 r. sprawy opieki społecznej przydzielono Ministerstwu Pracy, zmieniając odpowiednio nazwy Ministerstw: Ministerstwo Zdrowia Publicznego i Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej.

Z kolei Naczelnik Państwa utworzył dekretami: z dn. 5 grudnia 1918 r. Ministerstwo Sztuki i Kultury, z dn. 16 stycznia 1919 — Ministerstwo Robót Publicznych (którego kompetencja ustalona została następnie ustawą sejmową z dnia 29 kwietnia 1919 roku), z dnia 5 lutego 1919 roku Ministerstwo Poczt i Telegrafów.

Ustawą sejmową utworzone zostało tylko ministerstwo był. dzielnicy pruskiej o charakterze tymczasowym (dn. 1 sierpnia 1919) oraz Min. Reform Rolnych (ust. z dn. 6 lipca 1923 r.), przekształcone z Głównego Urzędu Ziemskiego, utworzonego ust. z dn. 22 lipca 1920 r. Ministerstwo byłej dzielnicy pruskiej znie-

sione zostało w kwietniu 1922 (ust. z dn. 7 kwietnia). Zostały również zniesione ustawą sejmową z dn. 7 lipca 1921 r. Ministerstwo Aprowizacji, ustawą z dn. 17 lutego 1922 r. Ministerstwo Sztuki i Kultury, zakres jego działania przekazano Min. Oświecenia, ust. z dn. 28 listopada 1923 r. Ministerstwo Zdrowia Publicznego, którego kompetencje przeszły na Min. Spraw Wewnętrznych i Min. Pracy i Opieki Społecznej[1]), ust. z dn. 5 grudnia 1923 r. Min. Poczt i Telegrafów, którego kompetencje przejęło Min. Przemysłu i Handlu. Min. Poczt i Telegrafów zostało ponownie utworzone Rozp. Prezydenta z dn. 19 stycznia 1927 r. (D. U. 5, p. 26).

Rozp. Prezydenta z dn. 21 maja 1932 zniosło Min. Robót Publicznych i przekazało jego zakres działania Min. Spraw Wewnętrznych, Skarbu, Rolnictwa i Reform Rolnych, Przemysłu i Handlu oraz Komunikacji (D. U. 51, p. 479). Rozp. Prezydenta z dn. 21 maja 1932 połączone zostały Min. Rolnictwa i Reform Rolnych (D. U. 51, p. 480). Rozp. Prezydenta z dn. 21 czerwca 1932 r. przekazało większość kompetencji w sprawach zdrowia publicznego Min. Pracy i Opieki Społecznej (D. U. 52, p. 493); Min. to zostało przemianowane na Min. Opieki Społecznej (Rozp. Prez. z dnia 12 lipca 1932 roku D. U. 64, p. 597).

Pierwszy okres tworzenia licznych władz centralnych wytworzył nieporozumienia w sprawie zakresu działania poszczególnych ministerstw. Ministrowie przeprowadzali ciągłe reorganizacje ministerstw. Uporządkowanie kompetencji i organizacji ministerstw nastąpiło w r. 1920—21 na skutek rozporządzenia Rady Ministrów. Ustalone zostały zasady organizacji Ministerstw (Rozp. R. M. z dn. 28 października 1920). Te zasady zostały zastąpione przez nowe Rozp. R. M. z dn. 25 sierpnia 1926 r. (Monitor 203).

„Naczelną władzą rządzącą" jest minister. Ministerstwo przeto ma ustrój władzy jednoosobowej, monokratycznej (ustrój biurowy). Żaden urzędnik Ministerstwa nie posiada samodzielnej władzy, o ile ustawy inaczej nie stanowią.

Ministerstwo dzieli się na departamenty, na których czele stoją dyrektorowie, departamenty rozpadają się na wydziały,

---

[1]) P. Rozp. Prez. Rzplitej z dnia 18 stycznia 1924 (D. U. 9,p. 86) o rozdziale kompetencji Min. Zdrowia Publicznego.

kierowane przez naczelników. Statuty organizacyjne ministerstw określają liczbę departamentów i wydziałów i zakres ich kompetencji. Statuty te są zatwierdzane przez Radę Ministrów na wniosek właściwego ministra. Minister na podstawie statutu przeprowadza szczegółowy podział czynności między departamenty i wydziały, rewidując go i zatwierdzając co roku.

Rozp. R. M. z dn. 25 sierpnia 1926 ma na celu ustalić i wzmocnić odpowiedzialność osobistą poszczególnych urzędników Ministerstwa. Rozszerza uprawnienia ich do samodzielnego załatwiania spraw.

Minister nadawać ma ogólny kierunek działalności (dyrektywy polityczne, kierowanie pracami nad projektami ustaw, koordynacja działalności departamentów oraz specjalnych urzędów przy Ministerstwie) i naczelny nadzór. Minister zastrzega, jakie sprawy podlegają jego osobistej aprobacie. Do nich z reguły powinny należeć: 1) projekty ustaw, rozporządzeń i innych uchwał, wnoszone na Radę Ministrów; 2) projekty własnych rozporządzeń Ministra; 3) sprawy odnoszące się do Prezydenta Rzeczypospolitej, Sejmu i Senatu; 4) korespondencja z innymi Ministrami ad personam; 5) odpowiedzi na interpelacje; 6) ważniejsze sprawy osobowe i organizacyjne. Sprawy reprezentacyjne oraz sprawy, wynikające ze stosunku Ministra do władz naczelnych, instytucyj społecznych i osób prywatnych, załatwia Sekretariat Ministra, otrzymujący od niego bezpośrednio zlecenia.

Ministra zastępuje podsekretarz stanu (wiceminister), a jeżeli podsekretarza stanu w Ministerstwie nie ma lub jest on nieobecny — dyrektor departamentu. Jeżeli jest kilku podsekretarzy — o pierwszeństwie w zastępowaniu Ministra rozstrzyga zarządzenie Ministra, a w braku zarządzenia — starszeństwo służbowe. Ten sam przepis znajduje zastosowanie, gdy Ministra zastępuje dyrektor departamentu.

Dyrektora departamentu zastępuje jeden z naczelników wydziału, wyznaczony przez Ministra, naczelnika wydziału — jeden z referentów, wyznaczony przez dyrektora departamentu.

Departament organizacyjny, względnie ogólny powinien o ile możności objąć sprawy organizacyjne i nadzoru nad urzędowaniem centrali oraz władz i urzędów, podległych Ministrowi, sprawy osobowe, finansowo-gospodarcze, statystyczne i wydawnicze oraz Sekretariat Ministra. W zasadzie zarządzanie tym de-

partamentem powinno być powierzone podsekretarzowi stanu. Prócz tego podsekretarz stanu sprawuje nadzór nad systemem pracy i sprawami techniczno-organizacyjnymi w całym Ministerstwie. W Ministerstwach, w których jest dwóch lub więcej podsekretarzy stanu, zakres ich kompetencji ustala Minister.

Aprobowanie spraw z reguły ma należeć do naczelników wydziałów, z wyjątkiem spraw, zastrzeżonych do aprobaty Ministra lub dyrektora departamentu. Do kategorii spraw zastrzeżonych należą: projekty ustaw i rozporządzeń; sprawy o charakterze politycznym; sprawy osobowe, w których decydowanie opiera się na swobodnej ocenie okoliczności faktycznych; sprawy wątpliwe pod względem prawnym i rzeczowym; sprawy załatwiane w porozumieniu z innymi wydziałami; instrukcje i okólniki. Dyrektor departamentu może sobie zastrzec do aprobaty i inne kategorie spraw lub poszczególne sprawy. Naczelnik wydziału za zgodą dyrektora departamentu może upoważnić poszczególnych urzędników referujących do samodzielnego załatwiania spraw powtarzających się i załatwianych w pewien stale przyjęty sposób, jak również spraw o charakterze informacyjnym lub porządkowym.

W związku z powyższymi rozporządzeniami wydane zostały statuty organizacyjne poszczególnych ministerstw. Normują one, jak powiedziano, kompetencję departamentów i wydziałów i ustalają ich liczbę i nazwę. Obecnie istnieją ministerstwa:

1. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych — 4 departamenty: 1) polityczny, 2) samorządowy, 3) administracyjny, 4) techniczno-budowlany, oraz gabinet Ministra, Biuro Personalne, Biuro Wojskowe i Biuro Aprowizacyjne[1]). Ministrowi podlega Główny Komendant Policji Państwowej i Dowódca Korpusu Ochrony Pogranicza.

2. Ministerstwo Spraw Zagranicznych składa się z Gabinetu Ministra, 3 departamentów: 1) polityczno-ekonomicznego, 2) konsularnego i 3) administracyjnego, oraz z wydziału osobowego, podlegającego bezpośrednio podsekretarzowi stanu[2]).

---

[1]) Uchwała Rady Min. z dnia 25 czerwca 1932 roku „Monitor Polski" Nr. 148.

[2]) Rozp. R. M. z dnia 26 marca 1928 roku „Monitor" Nr. 82, uchw. R. m. z dnia 27 lutego 1931 roku „Monitor" Nr. 48.

3. Ministerstwo Sprawiedliwości — 3 departamenty: 1) ustawodawczy, 2) administracyjny i 3) karny. Niewłączone są do departamentów organy wykonawcze Naczelnego Prokuratora. Nadto Min. zawiaduje sprawami Komisji Kodyfikacyjnej (utworzonej 3 czerwca 1919 r. D. U. 44, p. 315) oraz redakcją i administracją „Dziennika Ustaw".

4. Ministerstwo Spraw Wojskowych.

Ministrowi podlega dwóch wiceministrów. Do 1-go wiceministra należą sprawy w dziedzinie rozkazodawstwa w zakresie organizacji, wyszkolenia i spraw osobowych wojska w czasie pokoju; 2-gi wiceminister jest szefem administracji. Organem pierwszego wiceministra jest Biuro ogólno-organizacyjne, organem drugiego wiceministra jest Biuro ogólno-administracyjne. Pierwszemu wiceministrowi podlegają departamenty: 1) piechoty, 2) kawalerii, 3) artylerii i 4) aeronautyki, oraz szefostwa: 1) saperów, 2) łączności i 3) broni pancernej. Drugiemu wiceministrowi podlegają departamenty: 1) budownictwa, 2) intendentury, 3) sanitarny, 4) sprawiedliwości i 5) dep. techniczny. Ponadto w Ministerstwie utworzono Korpus Kontrolerów i Kierownictwo Marynarki Wojennej. Ministrowi podlega Biuro Personalne i Gabinet Ministra[1]).

5. Ministerstwo Skarbu składa się z Gabinetu Ministra i 6 departamentów: 1) ogólnego, 2) obrotu pieniężnego, 3) budżetowo-kasowego, 4) ceł, 5) podatków i opłat, 6) akcyz i monopolów. Ministrowi podlega Komendant Straży Granicznej[2]).

6. Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego składa się z Biura personalnego i 5 departamentów: 1) ogólnego, 2) szkolnictwa ogólno-kształcącego, 3) szkolnictwa zawodowego, 4) nauki i sztuki, 5) wyznań religijnych oraz niewchodzących w skład departamentów: 1) wydziału prezydialnego, 2) wydziału sztuki i 3) wydziału archiwów państwowych[3]).

---

[1]) Dzien. Rozkazów Nr. 18, p. 185 z roku 1926, Nr. 24, p. 303, Nr. 28, p. 374, Nr. 35, poz. 409 z roku 1927, Nr. 3, poz. 26, Nr. 14, poz. 142 z roku 1929, Nr. 23, p. 288 i 289 z roku 1931.

[2]) Uchw. R. M. z dnia 27 stycznia roku 1932 „Monitor" Nr. 32, zm. uch. R. M. z dnia 9 listopada roku 1934.

[3]) Uchw. R. M. z dnia 2 lipca 1936 roku, „Monitor" Nr. 158.

7. Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych[1]) — 3 departamenty: 1) ekonomiczny, 2) produkcji roślinnej i weterynarii, 3) urządzeń rolnych, gabinet Ministra, Biuro personalne i Biuro wojskowe.

8. Ministerstwo Przemysłu i Handlu[2]) — 5 departamentów: 1) ogólny, 2) górniczo-hutniczy, 3) przemysłowy, 4) handlowy, 5) morski; Biuro personalne, Biuro Wojskowe i Biuro Elektryfikacji.

9. Ministerstwo Komunikacji[3]) — 8 departamentów: 1) ogólny, 2) finansowy, 3) handlowo-taryfowy, 4) ruchu kolejowego, 5) utrzymania i budowy kolei, 6) mechaniczny i zasobów kolejowych, 7) dróg kołowych, 8) lotnictwa cywilnego, i 5 biur: 1) personalne, 2) wojskowe, 3) dróg wodnych, 4) sanitarno-kolejowe i 5) pomiarowe, oraz gabinet Ministra.

Na mocy Rozp. Prezydenta z dn. 24 września 1926 r. (D. U. 97, p. 568), zmienionego Rozp. Prezydenta z dn. 29 listopada 1930 r. (D. U. 82, p. 641), zarząd kolejami państwowymi i prywatnymi, znajdującymi się w zarządzie państwowym, powierzono przedsiębiorstwu państwowemu „Polskie Koleje Państwowe", bezpośredni zarząd sprawuje Minister Komunikacji. Jako samodzielny urząd kontrolujący działa Główna Inspekcja Komunikacji z Głównym Inspektorem na czele, podległa bezpośrednio Ministrowi (Rozp. Prez. z dn. 24 września 1926, D. U. 97, p. 569).

10. Ministerstwo Opieki Społecznej[4]) — 4 departamenty: 1) pracy, 2) ubezpieczeń społecznych, 3) opieki społecznej, 4) służby zdrowia; gabinet Ministra i Biuro personalne. Główny Inspektor pracy stoi na czele departamentu pracy.

11. Ministerstwo Poczt i Telegrafów[5]) — 3 departamenty: 1) administracyjny, 2) pocztowy i 3) techniczny oraz Gabinet Ministra, Biuro personalne i Biuro wojskowe; Państwowy Instytut Telekomunikacyjny[6]). Wykonywanie wyłącznego

---

[1]) Uchw. R. M. z dnia 25 czerwca 1932 roku, „Monitor" Nr. 148.

[2]) Uchw. R. M. z dnia 17 stycznia 1933 roku, „Monitor Polski" Nr. 39.

[3]) Obwieszcz. M. Kom. z dnia 1 lipca 1932 roku, Nr. 180.

[4]) Uchw. R. M. z dnia 25 czerwca 1932 roku, „Monitor" Nr. 148.

[5]) Uchw. R. M. z dnia 17 czerwca 1933 roku, „Monitor" Nr. 143.

[6]) Rozp. M. P. i T. z dnia 20 lutego 1934 roku, „Monitor" Nr. 67.

prawa zakładania, utrzymywania i eksploatacji urządzeń pocztowych, telegraficznych i telefonicznych powierzono przedsiębiorstwu państwowemu „Polska Poczta, Telegraf i Telefon", samoistnej osobie prawnej. Zarząd przedsiębiorstwa należy do Ministra (Rozp. Prezydenta z dn. 22 marca 1928, D. U. 38, p. 379, zmien. Rozp. Prezyd. z dn. 21 października 1932 r., D. U. 91, p. 781; tekst jednolity — D. U. 105, p. 879 z r. 1932).

Minister ma prawo wydawania rozporządzeń wykonawczych, z powołaniem się na upoważnienie ustawowe. Ma również prawo jako naczelna władza wydawać instrukcje i polecenia podległym urzędom. Jeżeli w jakiejś sprawie, wchodzącej w zakres działalności ministra, decyduje Rada Ministrów lub przedkłada je Prezydentowi Rzeczypospolitej, to czyni to na wniosek właściwego ministra. Mianowanie urzędników na podległe stanowiska służbowe (o ile nie mianuje ich Prezydent), należy do ministra; mianowanie na stanowiska służbowe pięciu najniższych stopni służbowych na mocy specjalnych przepisów, może być przekazane kierownictwu władz bezpośrednio podlegających ministrowi (art. 17 ustawy o państwowej służbie cywilnej, D. U. 87, p. 737 r. 1932); minister mianuje też niższych funkcjonariuszów, zatrudnionych przy ministerstwie (nowela do ustawy, D. U. 67, p. 606 r. 1922).

Wobec postanowienia Konstytucji o odpowiedzialności ministrów i związanego z tym przepisu, że każdy urzędnik musi podlegać ministrowi, nie powinny istnieć urzędy centralne, nie podlegające władzy ministra. Dlatego organizacja utworzonych przed uchwaleniem Konstytucji urzędów centralnych niezależnych musiała ulec zmianie.

Główny Urząd Ziemski został przekształcony na Ministerstwo Reform Rolnych (ust. z 6 lipca 1923 r., D. U. 71, p. 556 i ust. o zakresie działania M. R. R. z dn. 11 sierpnia 1923, D. U. 90, p. 706).

Główny Urząd Statystyczny, według ustawy z 21 października 1919 (D. U. 85), podlegał bezpośrednio Radzie Ministrów, dyrektor Urzędu uczestniczył w Radzie Ministrów z głosem doradczym, o ile chodziło o sprawy urzędu i statystyki. Na mocy ustawy z dn. 1 czerwca 1923 (D. U. 60) Główny Urząd Statystyczny jest przy Min. Spraw Wewnętrznych, a jego dyrektor podlega Ministrowi.

Przy poszczególnych ministerstwach, w bezpośredniej zależności od ministrów lub pod nadzorem ministrów działa szereg urzędów centralnych.

Przede wszystkim istnieją władze kolegialne, wydające orzeczenia natury jurysdykcyjnej, mianowicie:

1. Główna Komisja Ziemska przy Ministerstwie Reform Rolnych. Główna Komisja Ziemska rozstrzyga odwołania, wniesione od orzeczeń Wojewódzkich Komisji Ziemskich. Prezesem G. K. Z. jest z urzędu Min. Roln. i Ref. Rol.; w jego zastępstwie przewodniczy i reprezentuje Komisję na zewnątrz wiceprezes; przewodniczyć również komisji może zastępca wiceprezesa, wyznaczony przez Ministra. Prócz przewodniczącego w skład G. K. Z. wchodzą: 1) członek lub jego zastępca, delegowany przez Min. Sprawiedl. spośród sędziów sądu apelacyjnego, 2) członek lub jego zastępca, delegowani przez. Min. Roln. i Ref. Roln. spośród urzędników Ministerstwa; 3) dwaj członkowie lub ich zastępcy, powołani na okres dwóch lat przez M. R. i R. P. spośród kandydatów, przedstawionych w podwójnej liczbie przez organa samorządu rolniczego lub zrzeszenia tego samorządu, wyznaczone przez Ministra. Minister ma prawo delegować na posiedzenie Komisji urzędników ministerstwa, jako referentów z głosem doradczym. (Rozp. Prez. z dn. 27 października 1933 r., D. U. 85, p. 635).

2. Komisje dyscyplinarne i odwoławcze komisje dyscyplinarne, mianowane przez Ministra z grona urzędników i niższych funkcjonariuszów Ministerstwa. Pierwsze komisje są władzą dyscyplinarną dla urzędników i niższych funkcjonariuszów Ministerstwa oraz dla urzędników urzędów podległych Ministerstwu, a wyłączonych spod orzecznictwa komisji dyscyplinarnych, czynnych przy władzach, podległych bezpośrednio władzy naczelnej. Komisje odwoławcze są drugą instancją dla spraw dyscyplinarnych, rozstrzyganych przez komisje dyscyplinarne przy Ministerstwach i komisje przy władzach podległych. (Rozp. Prezydenta z dn. 7 października 1932 r. D. U. 87, p. 738, Rozp. Rady Ministrów z dn. 17 października 1932 r., D. U. 92, p. 790).

Na mocy ustaw i rozporządzeń przy Ministerstwach powołano do życia w charakterze organów doradczych, opiniodawczych — rady, komisje i komitety. Tak przy Min. Spraw We-

wnętrznych istnieje Państwowa Rada Samorządowa, Państwowa Rada Spożywców; przy Min. Skarbu — P. Rada Finansowa, Rada Spółdzielcza, P. Rada Spirytusowa; przy Min. Rolnictwa — P. Rada Rolnicza, Komitet Melioracyjny; przy Min. Komunikacji — Państwowa Rada Komunikacyjna; przy Min. Opieki Społecznej — Rada Opieki Społecznej, Rada Ubezpieczeń Społecznych, Rada Ochrony Pracy, Rada Emigracyjna, Rada do spraw kolonii letnich, Naczelna Rada Zdrowia, P. Rada do spraw uzdrowisk; przy Min. Spr. Wojskowych — Naczelna Rada Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego; przy Min. Przemysłu i Handlu — Rada Handlowo-Przemysłowa z Komitetem Celnym, P. Rada Chemiczna, P. Rada Naftowa, Komitet popierania przemysłu ludowego; przy M. W. R. i Ośw. Publ. — Państwowa Rada Ochrony Przyrody, Państwowa Rada Muzealna.

Szereg urzędów centralnych, rozciągających swoją działalność na całą Rzeczpospolitą, podlega bezpośrednio ministrom, lecz posiada pewną samodzielność.

I. Główny Urząd Statystyczny przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych (ust. z dnia 21 października 1919, D. U. 85, p. 464, zmieniona ust. z dn. 1 czerwca 1923, D. U. 60, p. 436) pod kierownictwem Dyrektora, podległego bezpośrednio M. Sp. Wewn.[1]) Zadaniem G. U. St. jest przeprowadzanie badań statystycznych według programu ustalonego przez Radę Ministrów na wniosek M. S. Wewn. oraz nadawanie jednolitego kierunku badaniom statystycznym, podejmowanym przez polskie władze państwowe. Po uzyskaniu upoważnienia od właściwego ministerstwa przy zbieraniu dat statystycznych G. U. St. ma prawo żądać pomocy od wszystkich urzędów państwowych. Organem doradczym jest Główna Rada Statystyczna.

II. Przy Min. Skarbu.

1. Prokuratoria Generalna Rzeczypospolitej Polskiej (Rozp. Prez. z dnia 9 grudnia 1924 r., D. U. 107, p. 967, zm. Rozp. Prez. z dnia 24 marca 1933 r., D. U. 21, p. 151). Zadaniem jej jest: 1) zastępstwo sądowe w sprawach, dotyczących praw i interesów majątkowych i publicznych państwa, 2) zastępstwo praw i interesów majątkowych i publicznych

[1]) Statut organizacyjny — Uchw. R. M. z dnia 19 listopada 1930 r., „Monitor" Nr 277.

państwa w postępowaniu przed sądami publicznymi i władzami administracyjnymi (o ile właściwa władza administracyjna to zastępstwo poruczy Prokuratorji), 3) wydawanie na wezwanie władz państwowych opinii prawnych w sprawach, dotyczących majątkowych i publicznych interesów państwa, oraz udzielanie porady prawnej i współdziałanie w sporządzaniu aktów prawnych, dotyczących praw i interesów państwa. Na czele Prokuratorii Generalnej stoi prezes, zastępuje go wiceprezes. W siedzibach sądów apelacyjnych tworzone być mogą oddziały Prokuratorii Generalnej, prócz tego dla poszczególnych okręgów terytorialnych mogą być ustanawiani delegaci Prokuratorii[1]).

2. Państwowy Urząd Kontroli Ubezpieczeń (Rozp. Prez. Rzplitej z dn. 26 stycznia 1928 r., D. U. 9, p. 64) jest organem M. Sk. do sprawowania nadzoru nad wszystkimi publicznymi i prywatnymi zakładami ubezpieczeń (z wyjątkiem publicznych zakładów ubezpieczeń społecznych). Na czele Urzędu stoi dyrektor, podległy bezpośrednio Min. Sk. Przy Urzędzie, jako organ doradczy, ustanowiona jest Państwowa Rada Ubezpieczeń.

3. Dyrekcja Polskiego Monopolu Tytoniowego (Ust. z dn. 1 czerwca 1922 r., D. U. 47, p. 409, Ust. z dn. 18 marca 1932 r., D. U. 26, p. 240, Rozp. M. Skarbu z dn. 10 stycznia 1933 r., D. U. 4, p. 25, zm. Rozp. M. Sk. z dn. 5 stycznia 1935 r., D. U. 15, p. 81) zarządza Pol. Monopolem Tytoniowym, jako przedsiębiorstwem państwowym, stanowiącym samoistną osobę prawną. Zadaniem przedsiębiorstwa jest eksploatacja monopolu skarbowego. Organami przedsiębiorstwa jest Dyrektor, jego zastępca i dyrekcja; członkami dyrekcji są wicedyrektorowie. Organizację wewnętrzną Dyrekcji ustala Min. Skarbu. Dyrekcji podlegają fabryki tytoniu, magazyny surowców, zakłady sprzedaży wyrobów tytoniowych, zakłady uprawy tytoniu[2]).

---

[1]) Oddziały Prokuratorii Generalnej istnieją obecnie w Krakowie, Lwowie, Poznaniu, Katowicach i Wilnie, delegat w Gdańsku.

[2]) Organizacja wewnętrzna Dyrekcji Mon. Tytoniowego, Rozp. M. Sk. z dnia 10 stycznia 1933 roku, „Monitor" Nr. 23, zmien. Rozp. M. Sk. z dnia 28 sierpnia 1934 roku, „Monitor" Nr. 206, zmien. Rozp. M. Sk. z dnia 5 stycznia 1935 roku, „Monitor" Nr. 70.

4. Dyrekcja Państwowego Monopolu Spirytusowego (Rozp. Prezydenta z dn. 11 lipca 1932 r., D. U. 63, p. 586, Rozp. M. Skarbu z dn. 10 stycznia 1933 r., D. U. 4, p. 27) zarządza Państwowym Monopolem Spirytusowym, stanowiącym samoistną osobę prawną. Monopol eksploatuje na rzecz Skarbu Państwa wyłączny przywilej zakupu i sprzedaży spirytusu do zużycia w granicach Państwa, wyrobu i sprzedaży czystych wódek, skażania spirytusu i rozlewu spirytusu skażonego. Na czele Dyrekcji stoi Dyrektor, członkami są szefowie działów. Organizację wewnętrzną Dyrekcji ustalają rozporządzenia Min. Skarbu. Dyrekcji podlegają zakłady produkcji i sprzedaży[1]).

5. Dyrekcja Polskiego Monopolu Solnego (Rozp. Prezydenta z dnia 2 czerwca 1932 roku, D. U. 52, p. 497, Rozp. Min. Skarbu z dnia 10 stycznia 1933 r., D. U. 4, p. 26) zarządza przedsiębiorstwem „Polski Monopol Solny", jako samoistna osoba prawna. Przedsiębiorstwu powierzono eksploatację na rzecz Skarbu Państwa wyłącznego przywileju sprzedaży soli i państwowych salin i warzelni soli oraz pól górniczych, nadanych na sól. Na czele Dyrekcji stoi dyrektor, członkami są szefowie działów. Organizację wewnętrzną dyrekcji ustala Min. Skarbu. Dyrekcji podlegają kopalnie i warzelnie soli oraz zakłady sprzedaży soli[2]).

6. Polski Monopol Loteryjny, przedsiębiorstwo państwowe. Organami P. M. L. są dyrektor i dyrekcja. (D. U. 55, p. 398 z r. 1936, Statut — Zarządz. M. Sk. z dnia 30 stycznia 1937, „Monitor" Nr. 39).

7. Urząd Długów Państwowych[3]).

III. Przy Min. Rolnictwa i Reform Rolnych.

Dyrekcja Naczelna Lasów Państwowych wykonywa zwierzchnie kierownictwo administracją lasów państwo-

[1]) Organizacja wewnętrzna Dyrekcji Mon. Spirytusowego, Rozp. M. Sk. z dnia 10 stycznia 1933 roku, „Monitor" Nr. 22, zmien. Rozp. M. Sk. z dnia 28 sierpnia 1934 roku, „Monitor" Nr. 206.

[2]) Organizacja wewnętrzna Dyrekcji Mon. Solnego, Rozp. M. Sk. z dnia 10 stycznia 1933 roku, „Monitor" Nr. 25, zmien. Rozp. M. Sk. z dnia 28 sierpnia 1934 roku, „Monitor" Nr. 206.

[3]) Organizacja Urzędu Dł. Państw., zarz. M. Sk. z dnia 31 grudnia 1934 roku, „Monitor" Nr. 17 1935.

wych, będących pod zarządem M. Roln. (Rozp. Prez. z dnia 3 grudnia 1930 r., D. U. 86, p. 661)[1]).

IV. Przy Min. Przemysłu i Handlu.

1. Urząd patentowy (Rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, D. U. 39, p. 384). Zadanie jego polega na udzielaniu patentów na wynalazki i wydawaniu świadectw ochronnych dla wzorów użytkowych i zdobniczych tudzież na znaki towarowe.

2. Główny Urząd Miar z dyrektorem na czele (na podstawie dekretu o miarach z dn. 8 lutego 1919, D. P. 15, p. 211, zm. Rozp. Prez. z dn. 16 marca 1928, D. U. 32, p. 308). Minister Przemysłu i Handlu wydał Statut Urzędów Miar, określający kompetencje G. U. Miar (z dnia 7 sierpnia 1919, D. U. 74, p. 429). Zarządza on sprawami, dotyczącymi miar i narzędzi mierniczych. Podlegają mu okręgowe i miejscowe urzędy miar.

V. Przy Min. Opieki Społecznej.

1. Główny Inspektor Pracy podlega bezpośrednio Min. Opieki Społ. Jest zwierzchnikiem służbowym organów inspekcji pracy, sprawuje nadzór nad ich działalnością i kieruje ich działalnością (nie jest wszakże instancją odwoławczą, odwołania rozstrzyga Minister lub Komisja przy Ministrze). Głównemu Inspektorowi Pracy podlega jako organ pomocniczy i wykonawczy — Główny Inspektorat Pracy. Inspekcja pracy jest powołana do nadzoru nad przestrzeganiem i wykonywaniem przepisów prawa o ochronie pracy (o ochronie życia, zdrowia i sił pracowników, o umowie pracy, o zbiorowych umowach pracy, o regulaminie pracy, o czasie pracy, o urlopach, dniach świątecznych, o pracy młodocianych i umożliwieniu im kształcenia się ogólnego i zawodowego, o pracy kobiet, o przedstawicielstwie pracowników, o pracy chałupniczej. (Ust. z dn. 14 lipca 1927, D. U. 67, p. 590).

2. Fundusz Pracy, posiadający osobowość prawną; zakres jego działania obejmuje: a) finansowanie gospodarczo uzasadnionych robót publicznych, lub robót o publicznym znaczeniu, celem zatrudnienia bezrobotnych, b) publiczne pośrednictwo pracy,

---

[1]) Organizacja wewnętrzna Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych, Zarz. Min. Roł. i R. R. z dnia 26 stycznia 1934 roku, „Monitor" Nr. 24.

c) zabezpieczenie robotników na wypadek bezrobocia, d) doraźną pomoc bezrobotnym, którym nie przysługuje prawo do zasiłku z tytułu zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, e) organizowanie zatrudnienia młodzieży na zasadach społeczno-wychowawczych, f) pośrednictwo i przysposobienie zawodowe bezrobotnych oraz pomoc w tworzeniu warsztatów pracy, g) akcję kulturalno-oświatową wśród bezrobotnych.

Na czele Funduszu Pracy stoi M. Op. Sp. Powołuje on Dyrektora Funduszu Pracy, który wykonywa zarząd. Wicedyrektora powołuje dyrektor za zgodą M. Op. Sp. Rada Funduszu Pracy: a) ustala wytyczne działalności, b) uchwala preliminarz budżetowy i sprawozdanie gospodarcze. W Radzie przewodniczy M. Op. Sp., jego zastępcą jest Dyrektor Funduszu, ponad to wchodzą do niej przedstawiciele M. S. Wewn., Sk., WR. i OP., Rol. i R. R., P. H., Komun. i Op. Sp. oraz powołani przez M. Op. Sp. po jednym przedstawicielu gałęzi samorządu gospodarczego, dwaj przedstawiciele samorządu terytorialnego, dwaj przedstawiciele pracodawców, dwaj przedstawiciele robotników i dwaj pracowników tudzież osoby, zajmujące się teoretycznie i praktycznie sprawami społecznymi i gospodarczymi.

Fundusz Pracy wykonywa czynności w zakresie publicznego pośrednictwa pracy, zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, pośrednictwa i przysposobienia zawodowego oraz pomocy doraźnej przez Wojewódzkie Biura Funduszu Pracy. Biura mogą posiadać ekspozytury. Nadzór nad biurami sprawuje wojewoda, który również rozstrzyga odwołania od ich decyzji. Organami opiniodawczymi Funduszu Pracy są Wojewódzkie Rady F. Pr. pod przewodnictwem wojewody; składają się one z powołanych przez wojewodę przedstawicieli samorządu terytorialnego i gospodarczego, przedstawicieli pracodawców i pracowników oraz osób, zajmujących się sprawami społecznymi i gospodarczymi. (Ust. z dn. 16 marca 1933 r., D. U. 22, p. 163, Rozp. Prez. z dn. 24 października 1934 r., D. U. 94, p. 849, Rozp. M. Op. Sp. z dn. 26 marca 1935 r., D. U. 23, p. 152, Rozp. M. Op. Sp. z dn. 27 marca 1935 r., D. U. 23, p. 153; Statut F. Pr. — Rozp. R. M. z dn. 29 marca 1935 r., „Monitor" Nr. 76, zarządzenie M. Op. Sp. z dn. 26 marca 1935 r., „Monitor" Nr. 71).

VI. Przy Min. Spraw Wojskowych.

Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego z dyrektorem na czele. (Rozp. R. M. z dn. 28 stycznia 1927 r., „Monitor" 26; Rozp. M. S. Wojsk. z dn. 21 marca 1927 r., „Monitor" 67 i z dn. 14 listopada 1929 r., „Monitor" 28).

VII. Przy Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Dyrekcja Państwowych Zbiorów Sztuki z dyrektorem na czele, jako organ doradczy — Komisja Rzeczoznawców. (Rozp. R. M. z dn. 7 lutego 1930. Mon. 46).[1])

Prócz powyższych urzędów ustanowiono liczne instytucje, podległe Ministrom, o szczególnych zadaniach.

I. Przy Min. Skarbu.

1. Państwowy Zakład Emerytalny, posiadający osobowość prawną, ma za zadanie udzielanie zaopatrzeń emerytalnych stałym funkcjonariuszom państwowym i zawodowym wojskowym, mianowanym po dn. 31 stycznia 1934 r. Organami zakładu jest 1) Rada, mianowana przez M. Skarbu za zgodą Prezesa Rady Ministrów, 2) Dyrekcja, składająca się z Dyrektora Naczelnego, Dyr. Administracyjnego i Dyr. Technicznego, powoływanych przez M. Skarbu i 3) Komisja Rewizyjna. (Statut — Rozp. R. M. z dn. 6 marca 1934 r., D. U. 31, p. 276).

2. Mennica Państwowa (Rozp. M. Sk. z dn. 31 grudnia 1934 r., D. U. 3, p. 17 z r. 1935).

II. Przy Min. Rolnictwa.

1. Państwowy Instytut Naukowy Gospodarstwa Wiejskiego (Ust. z dn. 16 marca 1937 r. D. U. 21, p. 129).

2. Państwowy Instytut Kultury Wsi (Dekr. Prez. z dn. 30 września 1936 r. D. U. 75, p. 532; uchw. R. M. z dn. 30 listopada 1936 r., „Monitor" Nr. 284).

III. Przy Min. Opieki Społecznej.

Państwowy Zakład Higieny (tekst jedn. D. U. 45, p. 363 z r. 1936).

[1]) Organizacja wewnętrzna. Zarządzenie Min. Oświaty z dnia 15 maja 1931 roku, „Monitor" Nr. 117.

IV. Przy Min. Komunikacji.

Państwowy Instytut Meteorologiczny (Ust. z dn. 23 maja 1922 r., D. U. 44, p. 373; zm. Rozp. Prez. z dn. 21 maja 1932 r., D. U. 51, p. 480).

V. Przy Min. Przemysłu i Handlu:

1. Państwowy Instytut Geologiczny (Rozporz. Prez. z dn. 24 czerwca 1927, D. U. 65, p. 574, Rozp. R. M. z dn. 25 lipca 1927 r., „Monitor" 184).

2. Państwowy Instytut Eksportowy (Rozporz. Prez. z dn. 17 września 1927, D. U. 83, p. 739).

3. Państwowy Instytut Badania Koniunktur Gospodarczych i Cen (Rozp. Prez. z dn. 15 lutego 1928, D. U. 17, p. 144).

4. Polski Instytut Rozrachunkowy ma za zadanie czynności, związane z wykonaniem umów rozrachunkowych, zawartych przez Państwo lub upoważnione instytucje z państwami lub instytucjami zagranicznymi, zawieranie na zlecenie M. P. i H. umów wykonawczych, dotyczących techniki rozrachunkowej, z instytucjami zagranicznymi i wykonanie tych umów, czynności, wynikające z przeprowadzania obrotu kompensacyjnego i rozrachunkowego z zagranicą. Instytut posiada osobowość prawną. Organami Instytutu są: 1) prezes powołany przez M. P. i H. i M. Sk., 2) Rada, składająca się z prezesa, 10 członków i 10 ich zastępców (po jednym powołują M. P. i H., Sk., R. i R. R., Spr. Zagr. i Prezes Banku Polskiego, dwóch — M. P. i H. na wniosek samorządów przemysłowo - handlowego i rzemieślniczego; pozostałych dwóch M. P. i H. w porozumieniu z M. R. i R. R. na wniosek samorządu rolniczego; 3) Dyrekcja, jako organ wykonawczy, powołana przez M. P. i H. w porozumieniu z M. Sk. i M. R. i R. R.; 4) Komisja rewizyjna, powołana przez Min. Sk. w porozumieniu z M. P. i H. (Dekr. Prez. z dn. 3 listopada 1936, D. U. 84, poz. 582; Statut Rozp. M. P. i H. i M. Sk. z dn. 8 stycznia 1937, D. U. 4, poz. 34).

VI. Przy Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

1. Biblioteka Narodowa z Instytutem Bibliograficznym. (Rozp. Prez. z dn. 24 lutego 1928, D. U. 21, p. 183).

2. Ukraiński Instytut Naukowy (Rozp. R. M. z dn. 77 lutego 1930 r. Mon. 41).

Państwo Polskie posiada trzy instytucje bankowe:

1. Bank Gospodarstwa Krajowego. Zadaniem Banku jest udzielanie kredytu długoterminowego przez emisję listów zastawnych, obligacji komunalnych, kolejowych, obligacji bankowych dla potrzeb przemysłu, popieranie instytucji kredytowych, powołanych do życia przez samorządy, udzielanie kredytów budowlanych oraz wykonywanie innych czynności bankowych. Nadzór nad działalnością Banku wykonywa Min. Skarbu przy pomocy mianowanego przez siebie komisarza rządowego. (Statut — Rozp. M. Sk. z dn. 31 maja 1924, D. U. 46, p. 478, uzup. D. U. 59, p. 597 z r. 1924; D. U. 107, p. 974 z r. 1924; D. U. 47, p. 332 z r. 1925; D. U. 91, p. 640 z r. 1925; D. U. 32, p. 195 z r. 1926; D. U. 41, p. 402 z r. 1928; D. U. 56, p. 534 z r. 1928; D. U. 38, p. 334 z r. 1929; D. U. 59, p. 436 z r. 1936; tekst jednolity D. U. 59, p. 438 z r. 1936).

2. Państwowy Bank Rolny. Zadaniem Banku jest popieranie i prowadzenie parcelacji, osadnictwa, regulacji rolnych, popieranie rozwoju rolnictwa, organizowanie kredytu rolniczego. Kontrolę nad działalnością Banku sprawuje Min. Skarbu przez komisarza. (Ust. z dn. 10 czerwca 1921, D. U. 59, p. 369. Jednolity tekst ustawy z dn. 10 czerwca 1928 r., D. U. 187, p. 966 z r. 1932. Dekr. Prez. z dn. 29 września 1936 r. D. U. 77, p. 539).

3. Pocztowa Kasa Oszczędności. Zadaniem jej jest przyjmowanie wkładów oszczędnościowych, przekazowy obrót czekowy, wykonywanie zleceń klientów w przedmiocie zakupu, sprzedaży i przechowywania papierów wartościowych, oraz zleceń w zakresie inkasa weksli, frachtów i innych należności, zakup i sprzedaż na rachunek własny papierów wartościowych państwowych, komunalnych, przez państwo gwarantowanych oraz papierów hipotecznych, współdziałanie przy emisji pożyczek państwowych i komunalnych, udzielanie pożyczek krótkoterminowych (na cele publiczne, na zasilanie funduszów obrotowych kas oszczędności i spółdzielni kredytowych, oraz na cele gospodarcze). Organem kontroli rządowej jest Komisja Rewizyjna, mianowana przez M. Sk., któremu składa sprawozdanie ze swych czynności. (Rozp. Prez. z dn. 27 czerwca 1924, D. U. 55, p. 545;

Rozp. Prez. z dn. 21 lutego 1927, D. U. 15, p. 111, z dn. 15 lutego 1928, D. U. 18, p. 154).

Państwo jest właścicielem szeregu przedsiębiorstw przemysłowych, górniczych i handlowych, które w zasadzie są wydzielone w drodze rozporządzeń Rady Min. z ogólnej administracji państwowej. Powinny być zarządzane według zasad gospodarki handlowej i posiadać samoistną osobowość prawną. Władzami tych przedsiębiorstw są: 1) Rada Administracyjna, powoływana i zwalniana przez właściwego ministra; 2) Dyrekcja, powoływana i zwalniana przez ministra, na wniosek Rady Administracyjnej; 3) Komisja Rewizyjna. Przedsiębiorstwa działają na podstawie statutu, zatwierdzonego na wniosek właściwego ministra przez Radę Ministrów i ogłoszonego w „Monitorze Polskim". (Rozp. Prez. z dn. 17 marca 1927, D. U. 25, p. 195).

Władze administracji ogólnej

Województwa

Ustrój władz wojewódzkich normuje Rozp. Prezydenta „O organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej" (z dn. 19 stycznia 1928 r., Dz. U. 11, p. 86, zm. ust. z dn. 21 lutego 1930, D. U. 17, p. 124, zm. Rozp. Prez. z dn. 12 czerwca 1934, D. U. 80, p. 743). Częściowo mają znaczenie dawniejsze normy, mianowicie dla b. Kongresówki — Rozp. Rady Min. z 13 listopada 1919, D. U. 99, p. 490, Rozp. Rady Min. z dn. 30 marca 1921, D. U. 39, p. 234, dla b. Galicji Rozp. R. M. z dn. 14 marca 1921, D. U. 39, p. 234, Rozp. R. M. o organizacji władz administracyjnych drugiej instancji na ziemiach wschodnich z dn. 21 marca 1921, D. U. 39, poz. 235.

Ustrój wojewódzki wprowadzony został w b. Kongresówce, gdzie na razie istniały tylko władze administracyjne I instancji, ust. z dn. 2 sierpnia 1919 (D. P. 65). Utworzono pięć województw: 1) Warszawskie (20 powiatów), 2) Łódzkie (9 powiatów), 3) Kieleckie (20 powiatów), 4) Lubelskie (19 powiatów) i 5) Białostockie (13 powiatów); do tego ostatniego województwa weszły odrazu 3 powiaty byłej gub. Grodzieńskiej, następnie po pokoju Ryskim dalsze dwa powiaty (ust. z dn. 4 lutego 1921, D. U. 16, rozp. Rady Min. z dn. 11 lipca 1922, D. U. 56). W byłej dzielnicy pruskiej utworzono dwa województwa: 6) Poznańskie (31 powiatów) i 7) Pomorskie (22 powiaty), (ust. z 1 sierpnia 1919, D. U. 64). Na Ziemiach Wschodnich po pokoju Ryskim (ustawa o unormowaniu stanu prawno-politycznego na ziemiach, przyłączonych do Polski na podstawie umowy o preliminaryjnym pokoju z dnia 4 lutego 1921, D. U. 16) utworzono trzy województwa: 8) Poleskie (9 powiatów), 9) Nowogrodzkie (8 powiatów) i 10) Wołyńskie (11 powiatów). Po

przyłączeniu „Litwy Środkowej" powstało pod nazwą 11) Ziemi wileńskiej (9 powiatów), czwarte województwo urzędownie przemianowane następnie na województwo (Ust. z dn. 22 grudnia 1925, D. U. 6, p. 29, 1926).

Małopolska została ust. z dn. 3 grudnia 1920 (D. U. 117) podzielona na cztery województwa: 12) Krakowskie (18 powiatów), 13) Lwowskie (27 powiatów), 14) Stanisławowskie (12 powiatów) i 15) Tarnopolskie (17 powiatów).

Z przyłączonych do Polski części Górnego Śląska i Śląska Cieszyńskiego utworzono 16) woj. Śląskie (ust. z 15 lipca 1920, D. U. 73) (11 powiatów).

17) Warszawa nie wchodzi w skład województwa i stanowi odrębną jednostkę administracyjną.

Utworzenie nowych województw lub podział istniejących na mniejsze wymaga ustawy.

Rada Ministrów może wszakże na wniosek M. S. W. przyłączyć gminy wiejskie, wchodzące w skład powiatu jednego województwa do przyległego powiatu drugiego województwa (Ust. z dn. 22 kwietnia 1926, D. U. 44, p. 269). Uprawnienie to dotyczy byłego zaboru austriackiego i rosyjskiego.

Na czele województwa stoi wojewoda. Wojewodę mianuje Prezydent Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów, przedstawiony przez M. Spraw Wewnętrznych. Wojewoda jest władzą jednoosobową (monokratyczną), ustrój urzędu wojewódzkiego jest biurowy, nie kolegialny. Jednakże orzekanie w niektórych sprawach administracyjnych przekazano organom kolegialnym, w których skład wchodzi żywioł obywatelski.

Wojewoda pod względem osobowym podlega Min. S. Wewnętrznych, pod względem służbowym jego władzą przełożoną są poszczególni ministrowie, zależnie od rodzaju spraw, wchodzących w zakres działania wojewody.

Wojewoda działa w dwojakim charakterze:

1) jako przedstawiciel Rządu,

2) jako szef administracji ogólnej, t. zn. tych działów administracji, które są zespolone we władzach administracji ogólnej.

Wojewoda jako przedstawiciel Rządu.[1])

Oprócz spraw, specjalnie mu przez Rząd zleconych, wojewoda w charakterze przedstawiciela Rządu i polityki rządowej, spełnia następujące funkcje:

[1]) Rozp. Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1931 roku, D. U. 66, p. 546.

I. Wojewoda ma wyłączne prawo reprezentowania Rządu przy wszystkich uroczystościach, chyba że Rząd wyśle osobnego delegata.

II. Wojewoda ma prawo i obowiązek uzgadniania całej administracji państwowej na obszarze województwa w myśl zasadniczej linii działalności Rządu:

a) Z tego tytułu na kierownikach władz i urzędów, niezespolonych we władzach administracji ogólnej, ciąży obowiązek uzgadniania z wojewodą projektów zarządzeń ogólnej natury, albo takich, które mają szczególne znaczenie dla polityki Rządu. Wojewoda ma ze swej strony prawo wystąpić z inicjatywą do właściwej władzy o wydanie zarządzenia, uważanego przezeń za konieczne lub pożyteczne. W razie różnicy poglądów między wojewodą a naczelnikiem właściwej władzy rozstrzyga minister — przełożony naczelnika. Jeżeli wszakże władza właściwa wydaje zarządzenia na podstawie specjalnego polecenia Ministra, powyższe uprawnienie wojewody nie ma zastosowania.

Wojewoda może otrzymać jeszcze dalej sięgające uprawnienia, ale jedynie w drodze uchwały Rady Ministrów. Mianowicie w takim wypadku wojewoda ma prawo żądać: 1) aby wstrzymane zostało całkowicie lub częściowo wykonanie zarządzeń władz centralnych (ministrów), które wojewoda uważa za sprzeczne z równoczesnymi zarządzeniami innej władzy centralnej, albo też za niekorzystne dla państwa wobec zmiany stanu faktycznego, nie uwzględnionej w zarządzeniu, 2) aby wstrzymane zostało wykonanie zarządzeń władz i urzędów niezespolonych na terenie województwa, ponieważ wojewoda uważa je za niedopuszczalne z powodów, wymienionych w p. 1-ym albo też za wyraźnie sprzeczne z zasadami, wytkniętymi przez władze centralne. W razie różnicy poglądów między wojewodą a naczelnikiem władzy rozstrzyga właściwy minister. Powyższe upoważnienie Rady Min. mogą otrzymać wszyscy wojewodowie, albo tylko poszczególni, na czas określony lub do odwołania.

b) Wojewoda ma prawo żądać wyjaśnień od naczelników władz, urzędów i zakładów państwowych, położonych na obszarze województwa, a w wypadkach szczególnie ważnych, gdy zwłoka zagraża interesowi publicznemu, wojewoda może wejrzeć w urzędowanie tych instytucji (z wyjątkiem zakładów naukowych i przedsiębiorstw państwowych). W wyniku swej inge-

rencji wojewoda może przedkładać spostrzeżenia i wnioski właściwym ministrom.

Uprawnienia wojewody wyłożone w p. a i b nie odnoszą się: 1) do administracji wojskowej, 2) do sędziów, i wszystkich funkcjonariuszów wymiaru sprawiedliwości i więziennictwa, 3) do administracji szkolnej; w dziale kolejnictwa nie dotyczą spraw technicznych i bezpieczeństwa ruchu kolejowego.

c) Celem stałego uzgodnienia działalności wszystkich działów administracji między sobą i z zasadniczą linią działalności Rządu odbywają się pod przewodnictwem wojewody periodyczne zebrania naczelników władz i urzędów państwowych, podlegających bezpośrednio władzom centralnym, a niezespolonych z administracją ogólną. W tych zebraniach biorą udział również przedstawiciele prokuratury, a mogą brać udział kuratorowie okręgów szkolnych oraz za zezwoleniem właściwego ministra dowódcy okręgów korpusów i prezesi sądów.

d) Wojewoda ma prawo uczestniczyć osobiście w posiedzeniach wszystkich kolegialnych organów administracyjnych niezespolonych z administracją ogólną, (w radach, komisjach), zabierać głos poza koleją mówców, jak również objąć prozewodnictwo obrad. (Uprawnienia te nie dotyczą administracji wojskowej, szkolnej i sądowej[1]).

III. Wojewoda wykonywa nadzór ze stanowiska wymagań bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego nad sprawami osobowymi funkcjonariuszów państwowych, zatrudnionych na terenie województwa. Mianowicie:

a) Przed przyjęciem na służbę państwową urzędników i funkcjonariuszów niższych należy uprzednio zasięgnąć opinii wojewody. Również wyznaczenie funkcjonariuszów na stanowiska samoistne lub kierownicze we wszystkich działach administracji wymaga uprzedniego zasięgnięcia opinii właściwego wojewody. (Uprawnienie wojewody nie dotyczy administracji wojskowej i szkolnej tudzież sędziów i wszystkich funkcjonariuszów wymiaru sprawiedliwości i więziennictwa). Jeżeli wyznaczenie na stanowiska nie należy do kompetencji władzy na-

[1]) Wojewoda wszakże nie może uczestniczyć w posiedzeniach podatkowych komisji szacunkowych, organów zabezpieczenia na wypadek bezrobocia, organów ubezpieczeń społecznych oraz komisji rozjemczych, powoływanych dla orzekania w sprawach zatargów o pracę i płacę.

czelnej, to w razie ujemnej opinii wojewody może ono nastąpić dopiero na skutek decyzji ministra.

b) Wojewoda jest uprawniony postawić wniosek do każdej władzy państwowej o usunięcie lub przeniesienie podległego tej władzy fankcjonariusza. Władza jest obowiązana bezzwłocznie rozpatrzyć wniosek. Jeżeli odnośna władza uzna wniosek za nieuzasadniony, winna go przedłożyć do decyzji właściwemu ministrowi.

c) Przed nadaniem odznaczeń (z wyjątkiem orderów i odznaczeń za zasługi wojskowe) należy zasięgnąć opinii wojewody.

IV. Wojewoda uzgadnia działalność administracji cywilnej oraz interesy gospodarcze województwa z potrzebami obrony państwa. Dla osiągnięcia tego celu wojewoda:

1) czuwa nad uwzględnieniem interesów obrony państwa przez wszystkie działy administracji;

2) inicjuje i kieruje współdziałaniem czynników społecznych w akcji przygotowania obrony państwa, przysposobienia wojskowego oraz opieki nad żołnierzem;

3) czuwa w porozumieniu z władzami wojskowymi nad uwzględnieniem interesów gospodarczych województwa i jego mieszkańców.

V. Na wypadek całkowitej lub częściowej mobilizacji, albo wówczas, gdy Rada Ministrów ze względu na interes państwa uzna to za konieczne, w szczególności w razie ogłoszenia stanu wyjątkowego, wojewoda staje na czele całej administracji państwowej na obszarze województwa, z wyjątkiem administracji wojskowej, wymiaru sprawiedliwości, komunikacji oraz poczt i telegrafów. Wówczas jest zwierznikiem wszystkich władz, urzędów i organów państwowych i przełożonym służbowym ich funkcjonariuszów.

Powyższe funkcje może wojewoda wykonywać wyłącznie osobiście.

Wojewoda jako szef administracji ogólnej.

Do zakresu administracji ogólnej, na której czele na obszarze województwa stoi wojewoda, należą następujące sprawy:

1) Przede wszystkim jest on organem ministerstwa spraw wewnętrznych. Z tego tytułu należą do niego a) sprawy bezpieczeństwa i spokoju publicznego. Winien więc zabezpieczyć spokój i bezpieczeństwo w granicach województwa. Policja

w zakresie służby bezpieczeństwa i czynności wykonawczych władz państwowych podlega na terenie województwa wojewodzie. Decyduje on o wzmocnieniu czasowym policji jednego powiatu siłami innego powiatu (po wysłuchaniu opinii komendanta wojewódzkiego). W wyjątkowych wypadkach, przewidzianych przez przepisy, wojewoda może zażądać pomocy wojska. Wojewoda sprawuje nadzór nad prasą, widowiskami, sprawami paszportowymi, sprawami obcych poddanych, ruchem ludności, nad zgromadzeniami, stowarzyszeniami i związkami, w myśl obowiązujących przepisów.

b) sprawy nadawania obywatelstwa polskiego,

c) sprawy zmiany nazwisk,

d) sprawy statystyki — współdziałanie przy dochodzeniach statystycznych,

e) sprawy aprowizacji,

f) sprawy walki z lichwą,

g) orzecznictwo w sprawach wywłaszczeń na rzecz urządzeń użyteczności publicznej na mocy poszczególnych ustaw,

h) współdziałanie w sprawach wojskowych z władzami wojskowymi, między innymi w sprawach poboru wojskowego, rzeczowych i osobistych świadczeń wojennych, przeprowadzenia mobilizacji i demobilizacji osobowej i rzeczowej,

i) sprawy budowlane.

2) Z zakresu spraw Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego należą do wojewody:

a) sprawy wyznaniowe — zapewnienie Kościołowi katolickiemu oraz innym przez państwo uznanym wyznaniom i związkom religijnym prawnej opieki, ponadto wykonywanie nad nimi nadzoru, względnie praw, przysługujących państwu na zasadzie obowiązujących przepisów,

b) sprawy kultury i sztuki (opieka nad zabytkami, wykopaliskami, opieka nad muzeami), ochrony przyrody.

3) Z zakresu Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych:

a) sprawy zarządu rolnictwa i weterynarii, rybołóstwa i łowiectwa,

b) podział zasiłków, udzielanych przez skarb państwa na cele rolnicze w granicach województwa i kontrola nad ich prawidłowym zużytkowaniem,

c) sprawy nadzoru nad lasami niepaństwowymi,

d) zarząd majątków państwowych oraz dóbr, pozostających pod zarządem państwowym (z wyłączeniem lasów).

e) sprawy przebudowy ustroju rolnego.

4) Z zakresu spraw, należących do Min. Przemysłu i Handlu, do wojewody należy administracja przemysłowa — na mocy przepisów ustaw i rozporządzeń, normujących działalność przemysłową i handlową.

5) Z zakresu spraw, należących do Min. Komunikacji:

a) budowa i utrzymanie państwowych dróg kołowych i mostów, o ile ich budowa i utrzymanie nie zostały przekazane związkom samorządowym, tudzież budowa i utrzymanie dróg wojewódzkich i powiatowych, o ile wojewódzki samorząd prowadzić będzie gospodarkę niedbale lub wadliwie i Min. Robót Publ. wyda decyzję o przejęciu gospodarki drogowej, nadzór nad gospodarką drogową związków samorządowych (Ust. z dn. 10 grudnia 1920, D. U. 6 ex 1921 o budowie i utrzymaniu dróg publicznych) oraz wydawaniu rozporządzeń i zarządzeń w sprawie przepisów porządkowych na drogach publicznych (ust. z dn. 7 października 1921, D. U. 89),

b) sprawy wodne (ust. wodna z dn. 19 września 1922, D. U. 102), sprawy budowy dróg wodnych i regulacji rzek żeglownych.

6) W dziedzinie Min. Pracy i Opieki Społecznej należą do wojewody:

1) sprawy z zakresu opieki społecznej,

2) sprawy zdrowia i walki z alkoholizmem.

Pewne różnice w kompetencji wojewodów poszczególnych dzielnic wynikają z różnicy obowiązującego w tych dzielnicach ustawodawstwa administracyjnego. Do zakresu działania wojewodów w Małopolsce należą te sprawy, które z mocy ustaw i przepisów należały do kompetencji namiestnictwa, namiestnika i generalnego delegata rządu. Wojewoda lwowski przejął zakres działania namiestnictwa w sprawach fundacji na terenie b. Galicji.

Wojewoda: 1) jest odpowiedzialnym wykonawcą zleceń właściwych ministrów;

2) Załatwia sprawy, które należą do jego kompetencji, przy pomocy urzędu wojewódzkiego i podległych mu władz i urzędów.

3) Jest służbowym zwierzchnikiem odnośnych władz, urzędów i organów.

4) Jest przełożonym funkcjonariuszów tych władz i urzędów.

Wojewoda ma prawo wydawać:

1) Rozporządzenia wykonawcze, albo wówczas, gdy poszczególne ustawy lub wydane na ich podstawie rozporządzenia wyraźnie wojewodom to prawo nadają, albo wówczas, gdy ustawy i rozporządzenia poruczają ogólnie wykonanie ministrom, a ci dane sprawy w drodze rozporządzenia wojewodom do uregulowania przekażą. W ten sposób Rozp. Prez. z dn. 15 stycznia 1928 upoważniło ministrów do delegowania wojewodom uprawnień w zakresie wydawania rozporządzeń wykonawczych.

2) Rozporządzenia porządkowe w celu ochrony bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego w wypadkach, nie unormowanych osobnymi przepisami prawnymi. Wojewoda posiada przeto szerokie uprawnienia w zakresie wydawania rozporządzeń policyjnych. Rozporządzenia te mogą obowiązywać bądź na całym obszarze województwa, bądź na części obszaru. Mogą one nakazać pewne czynności lub ich zakazać, jeśli zachodzi prawdopodobieństwo, że działania lub zaniechania wywołują niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia lub mienia obywateli, albo naruszą spokój lub porządek publiczny.

Wydanie rozporządzenia policyjnego przez wojewodę, jak również zmiana lub uchylenie rozporządzenia wymaga uprzedniej zgody wydziału wojewódzkiego. Min. Spraw Wewn. może uchylić (ale nie zmienić) takie rozporządzenie. W razie nagłej konieczności wojewoda może wydać rozporządzenie bez uzyskania zgody wydziału wojewódzkiego, ale winien ją uzyskać w ciągu trzech miesięcy od dnia ogłoszenia rozporządzenia, w przeciwnym razie rozporządzenie traci moc obowiązującą.

Rozporządzenie policyjne zaopatrzone jest w sankcję karną. Przekroczenie rozporządzenia ulega karze grzywny do pięciuset złotych lub karze aresztu do 14 dni, albo obu tym karom łącznie. W razie nieściągalności grzywny skazany na nią odbywa karę aresztu zastępczego, oznaczoną w orzeczeniu karno-administracyjnym według swobodnego uznania władzy z tym ograniczeniem, że areszt zastępczy nie może przekraczać dni 14. Orzeczenia karno - administracyjne wydają władze powiatowe; w myśl postanowień Konstytucji, w ciągu 7 dni od doręczenia można żądać skierowania sprawy na drogę postępowania sądowego. Sprawy należą do właściwości sądu okręgowego, jako

sądu pierwszej instancji (Pt. Rozp. Prez. o postępowaniu karno-administracyjnym z dnia 22 marca 1928, D. U. 38, p. 365).

Rozporządzenia wojewody pod względem formalnym, aby miały moc obowiązującą, winny być: a) opublikowane w „Dzienniku Wojewódzkim", b) zawierać nagłówek „Rozporządzenie", c) powołać się na ustawę i rozporządzenie, upoważniające do wydania. Jeżeli w rozporządzeniu nie podano terminu, od którego zaczyna ono obowiązywać, rozporządzenie nabiera mocy obowiązującej po upływie 14 dni od wydania odnośnego numeru „Dziennika Wojewódzkiego".

Wojewoda jest z reguły władzą II instancji. Poszczególne wszakże przepisy oddają decyzję w pierwszej instancji wojewodzie. Ministrowie mogą drogą rozporządzenia przekazywać wojewodzie decyzje, zastrzeżone im w toku instancji.

Stosunek woj. do podległych mu urzędów. Woj. jako zwierzchnik istniejących na terenie województwa urzędów i organów państwowych i samorządowych, utworzonych dla dziedzin administracji państwowej, przekazanej wojewodzie, wykonywa ogólny nadzór nad ich działalnością i czuwa nad zgodnością jej z obowiązującymi przepisami. Podległym mu urzędom, jako przedstawiciel rządu, nadaje wojewoda jednolity kierunek działania, udziela wskazówek i poleceń. Wojewoda odbiera sprawozdania władz i organów i przedkłada je po zaopatrzeniu własnymi spostrzeżeniami i wnioskami właściwym ministrom.

Jako władza przełożona, wojewoda może z urzędu uchylać lub zmieniać orzeczenia i zarządzenia władz i urzędów mu podległych, w wypadkach, przewidzianych przez przepisy prawne, albo ze względu na dobro publiczne.

Jeżeli wojewoda orzeka w pierwszej instancji, może przekazać przeprowadzenie potrzebnych dochodzeń w swoim imieniu władzom powiatowym.

Wojewoda rozstrzyga w II i ostatniej instancji odwołania od orzeczeń i zarządzeń, wydanych przez władze pierwszej instancji.

Zastępcą wojewody jest wicewojewoda. Zastępuje on wojewodę w zakresie ustalonym przez M. Spr. Wewn. Jeżeli wojewoda nie może spełniać swych obowiązków służbowych, na wicewojewodę przechodzą wszystkie czynności, spełniane przez

wojewodę. Wicewojewodę mianuje Min. Spraw Wewn. za zgodą Prezesa Rady Min.[1]).

Stosunek woj. do urzędników. Urzędników poniżej VII stopnia służb. urzędu wojewódzkiego i urzędów państwowych, podległych wojewodzie, mianuje, przenosi na inne miejsca służbowe, zwalnia i przenosi w stan spoczynku wojewoda. Samodzielni referenci i ich pomocnicy winni wykazać się wykształceniem akademickim, stwierdzonym złożeniem wszystkich przepisanych egzaminów; w wyjątkowych wszakże wypadkach, ze względu na zapotrzebowanie urzędników, może wojewoda przedstawić właściwemu ministrowi wniosek o udzielenie kandydatowi dyspensy od wymaganego stopnia wykształcenia.

Urzędnikom podwładnym udziela wojewoda urlopów[2]). W stosunku do urzędników wykonywa w ogóle wojewoda przepisy, zawarte w ustawie o państwowej służbie cywilnej, w ust. o organizacji władz dyscyplinarnych i postępowaniu dyscyplinarnym przeciwko funkcjonariuszom państwowym i w ustawie emerytalnej.

Przynajmniej raz na rok winien wojewoda zgromadzić wszystkich starostów, naczelników wydziałów i kierowników oddziałów dla omówienia organizacji i działalności władz i urzędów podległych. Uczestnicy tego zjazdu mają prawo przedstawić wszystkie ujemne strony organizacji i działalności tych instytucji oraz stawiać wnioski dla usunięcia braków i wprowadzenia ulepszeń w administracji. Celem przygotowania materiału i wniosków dla tych zjazdów, winni naczelnicy wydziałów i starostowie odbyć konferencje z podległymi sobie urzędnikami. Wyniki zjazdu przedstawiają wojewodowie na corocznych zebraniach wojewodów w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, na które zaproszeni są także reprezentanci interesowanych ministerstw.

Urząd wojewódzki. Urzędy wojewódzkie dzielą się na niezbędną ilość wydziałów. Wydziały w razie koniecznej potrzeby dzielą się na oddziały.

---

[1]) Rozp. M. S. W. z dnia 9 maja 1935 roku w sprawie zastępstwa wojewodów (D. U. 38 p. 264).

[2]) Pt. Rp. R. M. z dnia 12 grudnia 1930. D. U. 2, p. 7 z roku 1931.

Jeden z wydziałów obejmuje sprawy organizacji wojewódzkiej, na jego czele stoi wicewojewoda. Należą doń sprawy, wynikające ze stanowiska wojewody, jako przedstawiciela Rządu oraz sprawy osobowe, budżetowe, gospodarcze, inspekcyjne i nadzoru nad tokiem urzędowania.

Min. Spraw Wewn. w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami wydaje przepisy o organizacji urzędów wojewódzkich i trybie załatwiania spraw w tych urzędach[2]). Przepisy te ustalają zakres czynności poszczególnych wydziałów i oddziałów oraz zakres odpowiedzialności poszczególnych urzędników, zwłaszcza fachowych. Na podstawie tych przepisów wojewoda ustala statut organizacyjny urzędu i szczegółowy podział jego czynności.

Wszyscy funkcjonariusze urzędu wojewódzkiego i urzędów podległych wojewodzie są na etacie Min. Spraw Wewn., z wyjątkiem urzędników fachowych, pozostających na etatach innych ministerstw, a przydzielonych do załatwiania spraw, wymagających wiedzy fachowej. Fachowymi urzędnikami są piastujący stanowiska służbowe, których zajmowanie zależy od wykazania się specjalnym wykształceniem teoretycznym (prawnicy są na etacie M. S. W.), a więc inżynierowie, agronomowie, leśnicy, a w dziale administracji pracy i opieki społecznej — naczelnicy wydziałów i kierownicy oddziałów w urzędach wojewódzkich oraz wojewódzcy inspektorowie opieki społecznej.

Organy, których zakres czynności rozciąga się na dwa lub więcej województw, podlegają pod względem osobowym wojewodzie, w którego województwie mają siedzibę urzędowania, pod względem służbowym wojewodzie tego województwa, na którego obszarze spełniają czynności urzędowe. (Ten sam przepis odnosi się do organów, podlegających władzy starostów).

Ministrowie mogą przeprowadzać przez delegatów lustracje czynności urzędników, pozostających na ich etacie, oraz czynności poszczególnych wydziałów i oddziałów i urzędów, wojewodzie podległych, w zakresie spraw odnośnego działu administracji. Wojewoda winien być powiadomiony przez delegata o rozpoczęciu lustracji i jej wyniku.

Wojewoda wydaje „Dziennik Wojewódzki"[2]).

---

[1]) Pt. Rozp. M. S. W. z dnia 13 sierpnia 1931 roku, D. U. 76, p. 611.

[2]) Rozp. R. M. w sprawie wydawania dzienników wojewódzkich z dnia 5 lipca 1928 roku, D. U. 72, p. 648.

Wojewódzkie organy kolegialne:

Do współdziałania z wojewodą w wykonywaniu rządowej administracji ogólnej powołany jest czynnik obywatelski. Zakres spraw, w których współdziała ten czynnik, określają przepisy prawne. Jako przedstawiciele tego czynnika występują organy samorządu wojewódzkiego.

Do chwili zorganizowania samorządu wojewódzkiego, jako organy kolegialne działają przy wojewodzie: 1) Rada Wojewódzka, i 2) Wydział Wojewódzki.

Rada Wojewódzka składa się z członków, wybranych przez rady pow. i rady miejskie miast wydzielonych z powiatowego związku komunalnego (po jednym od każdego powiatu i miasta. (Pt. Rozp. M. S. W. z dnia 28 marca 1928, D. U. 46, p. 453). Bierne prawo wyborcze posiada każdy mieszkaniec odnośnego powiatu lub miasta, który może być członkiem rady gminnej, wzgl. miejskiej z wyjątkiem funkcjonariuszów administracyjnych państwowych i samorządowych. Mandat członka rady wojewódzkiej trwa tak długo, jak długo trwa kadencja organu, który dokonał wyboru.

Na radzie przewodniczy wojewoda. Winien on zwołać radę przynajmniej raz na rok. Na zaproszenie wojewody lub za jego zgodą w obradach uczestniczą bez prawa głosowania przedstawiciele władz niezespolonych oraz urzędnicy podlegli wojewodzie. Posiedzenie rady jest prawomocne przy obecności połowy członków rady. Uchwały zapadają większością głosów — przewodniczący nie głosuje.

Rada wojewódzka jest zasadniczo organem opiniodawczym, wyraża swą opinię na żądanie wojewody, reprezentując interesy ludności. Rada może wybierać komisje dla wygotowania projektów i opinii. Przynajmniej raz na rok obowiązany jest wojewoda przedstawić radzie sprawozdanie o ogólnym stanie województwa, działalności administracji i ważniejszych zamierzeniach na przyszłość oraz wysłuchać opinii rady co do potrzeb województwa i projektów, przedstawionych przez wojewodę lub przez członków rady.

Przepisy mają określić wypadki, w których rada ma głos stanowczy. W sprawach niecierpiących zwłoki, jak również jeżeli posiedzenie z powodu braku kompletu członków nie odbyło się, albo rada nie powzięła pomimo wezwania uchwały, wojewoda może przekazać decyzję wydziałowi wojewódzkiemu. Rów-

nież sprawy pilne lub mniejszej wagi wojewoda może przedstawić do opinii wydziałowi zamiast radzie.

Wydział Wojewódzki składa się z wojewody, jako przewodniczącego, dwóch urzędników państwowych i trzech członków, wybranych przez radę wojewódzką w głosowaniu stosunkowym spośród mieszkańców województwa, posiadających bierne prawo wyborcze do rady wojewódzkiej. Rada wybiera również trzech zastępców. Jednego z urzędników — członków wydziału wyznacza Min. Spraw Wewn. Jako drugi urzędnik wchodzi do wydziału: 1) przy zatwierdzaniu uchwał związków samorządowych w sprawach finansowych, (które dawniej wymagały zatwierdzenia wojewody w porozumieniu z prezesem izby skarbowej) — prezes izby skarbowej lub wyznaczony przez niego urzędnik; 2) w sprawach, wymagających wiedzy fachowej — naczelnik właściwego wydziału lub kierownik oddziału, względnie referent fachowy w urzędzie wojewódzkim, powołany przez wojewodę; 3) w innych sprawach — urzędnik z działu spraw wewnętrznych, wyznaczony przez wojewodę.

Wybrani członkowie wydziału wojewódzkiego pełnią swoje funkcje przez przeciąg czterech lat. Jeżeli wszakże skład rady wojewódzkiej wskutek nowych wyborów zmieni się więcej, niż w połowie, wojewoda zarządza nowe wybory członków wydziału przed upływem czterolecia.

Posiedzenia wydziału wojewódzkiego zwołuje wojewoda w miarę potrzeby. Do prawomocności uchwał potrzebna jest obecność przewodniczącego, jednego urzędnika i jednego członka wybranego. W razie równości głosów przeważa głos przewodniczącego. Nie może brać udziału w obradach i głosowaniu: 1) członek wydziału, który równocześnie należy do organów związku komunalnego, o którego czynnościach orzeka wydział, 2) członek bezpośrednio osobiście zainteresowany, 3) członek, który brał udział w wydawaniu zaskarżonej decyzji, jako członek kolegium powiatowego.

Wydział wojewódzki ma: 1) głos doradczy w sprawach, przekazanych mu przez wojewodę do wyrażenia opinii i 2) głos stanowczy w sprawach, oznaczonych przez przepisy prawne (np. w sprawach wydawania rozporządzeń policyjnych).

Głównymi zadaniami wydziału wojewódzkiego jest orzekanie z głosem stanowczym w sprawach następujących:

1. nadzoru nad samorządem, w szczególności:

a) zatwierdzanie uchwał organów samorządowych w takim zakresie, w jakim prawo to przysługiwało dawniej wojewodzie lub wojewodzie w porozumieniu z prezesem izby skarbowej (pt. ustrój samorządu);

b) rozstrzyganie odwołań od orzeczeń i zarządzeń organów samorządu powiatowego i miast, wydzielonych z powiatu, o ile rozstrzyganie odwołań dawniej przysługiwało wojewodzie.

Bieżące czynności nadzorcze o charakterze przygotowawczym, stosowanie środków przymusowych o charakterze porządkowym, ogólne zarządzenia instrukcyjne należą do wojewody.

2. orzekanie we wszystkich sprawach, przekazanych wojewodzie w zastępstwie organów samorządu wojewódzkiego;

3. rozstrzyganie odwołań od orzeczeń i zarządzeń, które w niższej instancji wydawane są przy udziale kolegium;

4. określanie sposobu wykonywania uchwał rady wojewódzkiej w sprawach, w których posiada ona głos stanowczy.

Wojewoda wszakże decyduje samodzielnie o rozwiązywaniu ciał samorządowych i wyborach samorządowych, zatwierdzaniu, zawieszaniu i składaniu z urzędów członków organów wykonawczych samorządów tudzież o nakładaniu kar dyscyplinarnych i porządkowych na tych członków — winien wszakże uprzednio zasięgnąć opinii wydziału wojewódzkiego.

Jeżeli posiedzenie wydziału nie dojdzie do skutku z braku kompletu członków, a zwłoka zagraża interesowi publicznemu lub jeżeli wydział pomimo wezwania nie powezmie uchwały, wojewoda wydaje decyzję samodzielnie, podając swą decyzję do wiadomości wydziału na najbliższym posiedzeniu. Wszelako przy zatwierdzaniu uchwał samorządów w sprawie wysokości danin wojewoda obowiązany jest porozumieć się w takim wypadku z prezesem izby skarbowej. W razie różnicy zdań rozstrzyga Min. Spraw Wewn. w porozumieniu z Min. Skarbu.

Sprzeczne z prawem uchwały rady i wydziału wojewoda zawiesza i przedstawia do rozstrzygnięcia właściwemu ministrowi. Prezes izby skarbowej lub delegowany przezeń urzędnik, uczestniczący w posiedzeniach wydziału, może zgłosić sprzeciw przeciwko uchwale. Sprzeciw rozstrzyga Min. Spraw Wewn. w porozumieniu z Min. Skarbu.

Na członków rady i wydziału, pochodzących z wyborów, wojewoda nakłada grzywnę do wysokości 100 zł za niestawienie się na posiedzenie bez usprawiedliwionej przyczyny. Od tej

decyzji wojewody nie ma odwołania. Nieusprawiedliwiona nieobecność na pięciu posiedzeniach, albo na trzech kolejnych posiedzeniach pozbawia mandatu.

Minister Spraw Wewn. może rozwiązać radę i wydział wojewódzki. Po rozwiązaniu rady jej kompetencje przechodzą tymczasowo na wydział, a w razie rozwiązania wydziału — na wojewodę, decydującego wówczas samodzielnie.

Inne organa kolegialne.

Od r. 1934 nastąpiło całkowite zespolenie urzędów ziemskich, zajmujących się sprawami przebudowy ustroju rolnego (parcelacja i osadnictwo, scalanie gruntów, likwidacja służebności, podział i regulowanie wspólnot rolnych, uwłaszczenie czynszowników i długoletnich dzierżawców), z władzami administracji ogólnej.

Przy wojewodzie ustanowiono wojewódzką komisję ziemską. Orzeka ona w sprawach wynikających z postępowania regulacyjnego przy scalaniu i zamianie gruntów, likwidacji serwitutów, podziale i regulacji wspólnot, orzeka, czy cena sprzedażna gruntów jest spekulacyjnie wygórowana, oraz w innych sprawach, przekazanych przez ustawy. W komisji przewodniczy wojewoda, w jego zastępstwie przewodniczy i reprezentuje komisję na zewnątrz urzędnik administracji rolnictwa, wyznaczony przez Min. R. i R. R.; jeżeli nie może przewodniczyć ani wojewoda ani ten urzędnik, przewodnictwo sprawuje jeden z urzędników administracji rolnictwa z wykształceniem prawniczym, wyznaczony przez wojewodę. Do Komisji wchodzą: 1) członek lub jego zastępca delegowani przez Min. Spraw. spośród sędziów sądu okręgowego, 2) członek lub jego zastępca, delegowani przez wojewodę spośród urzędników administracji rolnictwa, 3) dwaj członkowie lub ich zastępcy, powołani na dwa lata przez wojewodę spośród kandydatów, przedstawionych w podwójnej liczbie przez izbę rolniczą. Do ważności posiedzeń wymagana jest obecność przewodniczącego i dwóch członków. (Rozp. Prez. z dn. 27 października 1933 r., D. U. 85, p. 635).

Przy oszacowaniu majątków ziemskich, przymusowo wykupywanych na cele reformy rolnej, wojewoda opiera się na opinii komisji klasyfikacyjno - szacunkowych, składających się z przewodniczącego, urzędnika administracji rolnictwa,

z urzędnika administracji skarbowej i z wyznaczonego przez wojewodę członka spośród kandydatów, przedstawionych przez izbę rolniczą (Rozp. R. M. z dn. 19 grudnia 1933 r., D. U. 102, p. 785).

Przy wojew. dla urzędników i dla funkcjonariuszów niższych, pełniących służbę w urzędzie wojewódzkim lub przy władzach i urzędach podległych wojewodzie, istnieją komisje dyscyplinarne, orzekające w sprawach dyscyplinarnych w pierwszej instancji.

Jako organ opiniodawczy utworzono wojewódzkie rady wodne, z mianowanym przewodniczącym i jego zastępcą, 9 członków (po trzech) wybierają rady (sejmiki) wojewódzkie, izby rolnicze oraz izby przemysłowo - handlowe i rzemieślnicze (art. 238 do 240 ust. wodnej w brzmieniu Rozp. Prez. z dn. 24 lutego 1928 r., D. U. 24, p. 205. Rozp. M. R. P. z dnia 2 września 1929 r., D. U. 75, p. 567).

Poszczególne ustawy i rozporządzenia przewidują utworzenie w województwach rad i komisji o charakterze doradczym, jak Wojewódzkich Rad naprawy ustroju rolnego (Rozp. Prez. Pz dn. 4 stycznia 1927 (D. U. 3, p. 14, zmien. Rozp. Prez. z dn. 28 lipca 1927, D. U. 70, p. 615), Wojewódzkich Rad Zdrowia (Rozp. R. M. z dn. stycznia 1926 r., Mon. 18, zmiana Rozp. R. M. z dn. 18 listopada 1927, Mon. 281), Wojewódzkich Komitetów wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego (Rozp. R. M. z dn. 28 stycznia 1927, Mon. 26), Wojewódzkich Rad kwalifikacyjnych ogierów (Rozp. R. M. z dn. 10 lipca 1925, D. U. 73, p. 511), Okręgowych Komisyj Konserwatorskich (Rozp. M. Ośw. z dn. 15 stycznia 1931 r., D. U. 16, p. 84) itd.

Wojewoda jest przewodniczącym tych rad i komisji, które są powołane do współdziałania w zespolonych działach administracji państwowej.

Starostwa

Rozp. Prez. z dn. 19 stycznia 1928, D. U. 11, p. 86, zm. ust. z dn. 21 lutego 1930, D. U. 17, p. 124. Na terenie b. zaboru rosyjskiego częściowo obowiązują dawniejsze rozporządzenia:

1) Rozporządzenie Rady Ministrów o tymczasowej organizacji powiatowych władz administracyjnych I instancji z dnia

28 sierpnia 1919, D. U. 72, p. 426; 2) Rozp. wykonawcze R. M., określające zasady zespolenia urzędów i organów powiatowej administracji państwowej z dn. 13 listopada 1919, D. U. 90, p. 488, (Sprost. w D. U. 92); 3) Rozp. wykonawcze R. M. o tymczasowej organizacji powiatowych władz administracyjnych pierwszej instancji z dn. 13 listopada 1919, D. U. 90, p. 489.

Na terenie b. zaboru austriackiego:

Ust. z dn. 12 maja 1868, D. U., p. 44; Rozp. Min. Spraw Wewn., Sprawiedliwości i Skarbu z 19 stycznia 1853, D. U., p. 10; Rozp. Min. Spraw Wewn. z 25 sierpnia 1868 r., D. U., p. 123.

Ust. z dn. 7 lipca 1921 r. (D. U. 64) upoważniła Radę Ministrów do kasowania powiatów i tworzenia nowych oraz zmiany granic powiatów na obszarach b. dzielnicy rosyjskiej i austriacko-węgierskiej (prócz obszaru Śląska Cieszyńskiego). Wniosek w tych sprawach przedstawia Radzie Min. — Min. Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministr. Sprawiedliwości i Skarbu; winien przy tym wysłuchać opinii zainteresowanych ciał samorządnych.

W województwach: pomorskim i poznańskim Rada Ministrów na wniosek Min. Spraw Wewn. może zmieniać granice powiatów, tworzyć nowe powiaty i znosić istniejące (Rozp. Prez. z dnia 3 grudnia 1934 r., p. 895).

Na czele powiatu stoi starosta powiatowy, mianowany przez Min. Spraw Wewn. Starosta pod względem osobowym podlega wojewodzie i Min. Spraw Wewn., pod względem służbowym bezpośrednio wojewodzie.

Starosta jest również jak i wojewoda: 1) reprezentantem Rządu na obszarze powiatu i 2) szefem administracji ogólnej.

I. Jako przedstawiciel Rządu[1]): 1) wyłącznie reprezentuje Rząd przy uroczystych wystąpieniach, o ile Rząd nie wyśle swego delegata,

2) uzgadnia w myśl zasadniczej linii działalności Rządu, działalność całej administracji państwowej. W tym celu zwołuje i przewodniczy na periodycznych zebraniach władz i urzędów niezespolonych z władzami administracji ogólnej.

Poszczególni starostowie ponadto mogą mieć do odwołania przekazane przez wojewodę za zgodą Min. Spraw Wewn. upra-

[1]) Pt. Rozp. Rady Ministrów z dnia 2 lipca 1931 r., D. U. 66, p. 546.

wnienia, które przysługują wojewodom (niektóre lub wszystkie). Mianowicie dotyczy to: a) obowiązku kierowników władz i urzędów uzgadniania ze starostą zarządzeń natury ogólnej. (Jeżeli do uzgodnienia nie dojdzie, sprawa uzgodnienia przechodzi w ręce wojewody); b) żądania wyjaśnień od naczelników władz, urzędów i zakładów, nie podlegających bezpośrednio ministrom; c) uczestniczenia i przewodniczenia na posiedzeniach kolegialnych władz administracyjnych, działających na terenie powiatu; d) ogólnego nadzoru nad sprawami osobowymi funkcjonariuszów państwowych ze stanowiska bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego; e) uzgadniania działalności administracji ogólnej i interesów gospodarczych powiatu z potrzebami obrony państwa; f) obejmowania zgodnie z uchwałą Rady Ministrów w razie mobilizacji i wprowadzenia stanu wyjątkowego kierownictwa całej administracji państwowej na obszarze powiatu.

II. Jako szef administracji ogólnej: 1) zarządza starosta wszystkimi działami administracji państwowej, które nie są wyłączone spod władzy administracji ogólnej (z wyjątkiem spraw, należących do kompetencji ministrów i wojewodów). Obowiązany jest wykonywać zlecenia swego zwierzchnika służbowego — wojewody. Właściwi ministrowie mogą w drodze rozporządzenia przekazywać starostom decyzje, zastrzeżone wojewodom.

2) Starosta jest władzą przełożoną zarządu gmin i miast w zakresie administracji rządowej. Przełożeni gmin, działając w charakterze organów państwowych, obowiązani są stosować się do udzielanych im przez starostwo wskazówek oraz wykonywać wydawane prezeń zlecenia.

3) Jest przełożonym wszystkich funkcjonariuszów urzędów mu podległych.

Jednym z naczelnych obowiązków starosty jest zapewnienie spokoju i bezpieczeństwa publicznego w granicach powiatu. Organy policji państwowej w zakresie służby bezpieczeństwa podlegają staroście. Starosta wydaje organom policyjnym zlecenia, wykonywa kontrolę nad wypełnianiem przez policję przeznaczonych jej zadań i obowiązków. Inne władze państwowe, ogólne i wojskowe znoszą się z reguły z policją za pośrednictwem starosty.

Nakładanie kar administracyjnych należy do kompetencji starosty.

Starosta załatwia sprawy przy pomocy starostwa i innych urzędów i organów mu podległych. Zastępuje go jeden z urzędników starostwa wyznaczony przez wojewodę.

Zasady ogólne, dotyczące organizacji wewnętrznej starostw i ich urzędowania (zakresu czynności referentów, ustalenia odpowiedzialności urzędników poszczególnych kategoryj i stanowisk, zastępstwa starosty) ustanawia Min. Spraw Wewn. w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami, a na ich podstawie ustala organizację podległych starostw wojewoda. (Rozp. Min. Spraw Wewn. z dnia 30 czerwca 1930, D. U. 55, p. 464).

Rozp. Prezydenta w celu ułatwienia urzędowania oraz łatwiejszego dostępu do władz upoważnia wojewodę do określenia dla każdego powiatu, jakie sprawy mogą być załatwiane poza miejscem urzędowej siedziby starostwa periodycznie przez starostę lub wyznaczonych przez wojewodę urzędników starostwa. Urzędnicy ci mogą otrzymać od wojewody upoważnienie do wydawania zarządzeń i orzeczeń w zastępstwie starosty.

Min. Spraw Wewn. może ustanowić ekspozyturę starostwa poza siedzibą starostwa. Ten organ starostwa otrzymuje na oznaczonym obszarze powiatu pod nadzorem starosty władzę wykonywania oznaczonych zadań z zakresu działań starosty i wydawania orzeczeń i zarządzeń w imieniu starosty.

Inne władze pierwszej instancji.

Powiaty miejskie. Miasta, które według przeprowadzonego spisu ludności mają powyżej 75 tys. mieszkańców, stanowią odrębne powiaty miejskie. Wyjątkowo Rada Ministrów może tworzyć powiaty miejskie z miast, liczących poniżej 75 tysięcy mieszkańców[1]).

Na czele powiatu miejskiego stoi starosta grodzki, mianowany przez Min. Spraw Wewn. Funkcje starosty grodzkiego mogą być przez Min. Spraw Wewn. powierzone staroście powiatowemu sąsiedniego powiatu. W zakresie zespolonej administracji starosta grodzki ma te same prawa i obowiązki, jak

[1]) Powiatami miejskimi są miasta: Białystok, Bydgoszcz, Częstochowa, Gdynia, Gniezno, Grudziądz, Inowrocław, Kraków, Lublin, Łódź, Poznań, Radom, Sosnowiec, Toruń i Wilno. (Rozp. Rady Min. z dnia 27 kwietnia 1932, D. U. 41, p. 408; M. W. z dnia 3 września 1932 roku, D. U. 95, p. 823).

starosta powiatowy. Przekazanie uprawnień starosty powiatowego, jako przedstawiciela Rządu, poszczególnym starostom grodzkim następuje w drodze rozporządzenia Rady Ministrów.

Prezydenci miast, stanowiących odrębne powiaty, mogą mieć przekazane do odwołania funkcje starostów grodzkich, zarówno w dziedzinie administracji zespolonej, jak i w zakresie uprawnień przedstawiciela Rządu. Rada Ministrów w drodze rozporządzenia ustala, przy przekazywaniu funkcji starostów, czy prezydentom przysługiwać będą wszystkie czy tylko poszczególne funkcje starostów. (W tym ostatnim wypadku obok prezydenta musi być na terenie miasta starosta grodzki). Decyzja Rady Ministrów o przekazaniu prezydentowi miasta funkcji starosty uzależniona być winna od tego, czy miasta mają odpowiednie warunki, gwarantujące sprawność w wykonywaniu zadań administracji państwowej. Bowiem zamiast urzędników starostwa zadania administracji państwowej spełniają urzędnicy miejscy[1]).

Organy wykon. samorządu. Zarządzanie niektórymi działami administracji ogólnej może być powierzone wydziałom powiatowym oraz zarządom miast, wydzielonych z samorządu powiatowego (z reguły są to miasta, liczące ponad 25 tysięcy mieszkańców). Z chwilą powierzenia im tych funkcji stają się one dla organów samorządu obowiązkiem, którego zrzec się nie mogą, natomiast rozporządzenie Min. Spraw Wewn. może im te funkcje odebrać. Mianowicie, może być przekazana administracja drogowa (budowa i utrzymanie dróg państwowych i wojewódzkich), administracja zdrowia publicznego, weteryna-

[1]) Prezydenci miast w Bydgoszczy, Gnieźnie, Grudziądzu, Inowrocławiu, Krakowie, Lwowie, Poznaniu i Toruniu sprawują funkcje powiatowej władzy administracji ogólnej. Jednakże oznaczone sprawy, wchodzące przede wszystkim w zakres bezpieczeństwa, i wymierzanie kar administracyjnych należą do starostów grodzkich. W pozostałych powiatach miejskich władzami administracji ogólnej są starostowie grodzcy. (Rozp. R. M. z dnia 27 kwietnia 1932 r., D. U. 41, p. 408). W Białymstoku, Bydgoszczy, Częstochowie, Gnieźnie, Grudziądzu, Inowrocławiu, Lublinie, Sosnowcu, Radomiu i Toruniu funkcje starostów grodzkich powierzono odpowiednim starostom powiatowym; W Gdyni na czele powiatu miejskiego stoi Komisarz Rządu w Gdyni. (Rozp. M. S. W. z dnia 3 września 1932, D. U. 95, p. 823), jako starostu grodzki; ministrowie mogą mu przekazywać odpowiedni zakres działania w działach administracji, nie zespolonych z administracją ogólną. (Rozp. Prez. z dnia 24 listopada 1930 roku, D. U. 80, p. 630).

ryjna, budowlana, opieki społecznej i pośrednictwa pracy[1]). Od decyzji Min. Spr. Wewn. w porozumieniu z właściwymi ministrami zależy przekazanie powyższych funkcji bądź wszystkim, bądź niektórym wydziałom powiatowym i prezydentom miast wydzielonych.

W tym zakresie zadań zleconych wydziały powiatowe i prezydenci podlegają nadzorowi wojewody przy współudziale wydziału wojewódzkiego, który rozstrzyga również odwołania od decyzji wydziałów powiatowych i magistratów, wydanych w sprawach powyższych.

Warunkiem przekazania funkcji administracji ogólnej jest zobowiązanie się samorządów powiatowych i miejskich do ustanowienia wykwalifikowanych urzędników. Min. Spraw Wewn. w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami wydaje rozporządzenia, określające sposób przyjmowania i kwalifikacje, wymagane od tych urzędników.

Powiatowe organy kolegialne.

Tak samo, jak w ustroju wojewódzkim, powołane są do współdziałania ze starostą powiatowym w sprawach administracji ogólnej organy kolegialne, reprezentujące czynnik obywatelski: rady powiatowe i wydziały powiatowe.

Gdy rada spełnia funkcje organu administracji rządowej, na posiedzeniach pod przewodnictwem starosty na jego zaproszenie lub za jego zgodą mogą brać udział w obradach (ale bez prawa głosowania) przedstawiciele władz nie zespolonych oraz urzędnicy, podlegli staroście.

Rada powiatowa jest w zasadzie organem doradczym starosty w zakresie administracji rządowej. Ustawy wszakże mogą dać radzie w oznaczonych wypadkach głos stanowczy.

Przynajmniej raz na rok starosta przedstawia radzie sprawozdanie o stanie ogólnym powiatu, działalności administracji państwowej na terenie powiatu i ważniejszych zamierzeniach, oraz obowiązany jest wysłuchać opinii rady o potrze-

[1]) Na mocy prawa przemysłowego (Rozp. Prez. z dnia 7 czerwca 1927 roku, D. U. 53, p. 468) władzami przemysłowymi I. instancji są magistraty Warszawy, Łodzi, Wilna, Poznania, Torunia, Bydgoszczy i Grudziądza (magistrat Warszawy nadto władzą przemysłową II. instancji), w zleconym zakresie działalności. Pt. również Rozp. Prez. o prawie budowlanem z dnia 16 lutego 1928 roku (Dz. U. 23, p. 202), tytuł IX.

bach powiatu i o projektach przedłożonych przez starostę. Ze swej strony członkowie rady mogą zgłaszać projekty. Rada może wyłaniać specjalne komisje dla opracowania projektów i opinii. Rada wyraża swe opinie na żądanie starosty. Starosta może z tych samych powodów, jak wojewoda w stosunku do rady wojewódzkiej, przekazać sprawy, podlegające kompetencji rady pow., do decyzji lub opinii wydziału powiatowego.

Wydział powiatowy ma: 1) głos doradczy w sprawach, które starosta do opinii wydziałowi przekaże; 2) głos stanowczy w wypadkach, przewidzianych w ustawach. Starosta może wydać decyzję bez udziału wydziału w tych samych wypadkach, jak wojewoda bez poddania sprawy pod decyzję wydziału wojewódzkiego. Uchwały rady i wydziału powiat., o ile uważa je za nielegalne, starosta winien zawiesić i przedłożyć bezzwłocznie do rozstrzygnięcia wojewodzie. Za nieusprawiedliwioną nieobecność członkowie wydziału i rady ulegają karze grzywny do 100 złotych, nakładanej przez starostę. Nieobecność na pięciu posiedzeniach albo na trzech kolejnych powoduje utratę mandatu.

W miastach, stanowiących odrębne powiaty, współdziałają, w miejsce rad i wydziałów powiatowych, z prezydentem miasta lub starostą grodzkim kolegia, składające się z członków rady miejskiej względnie magistratu.

Ustrój administracyjny Warszawy [1])

Dopóki ustrój samorządu w Warszawie nie będzie na nowo unormowany, w Warszawie, która stanowi odrębną jednostkę administracyjną, nie wchodzącą w skład województwa, sprawami administracji ogólnej zarządza: Komisarz Rządu m. st. Warszawy i starostowie grodzcy.

Komisarz Rządu ma stanowisko, prawa i obowiązki, odpowiadające urzędowi wojewody. Jako przedstawiciel Rządu nie ma Komisarz Rządu uprawnień w stosunku do władz i organów, podlegających ministrom. Jednakże Rada Ministrów może go upoważnić do żądania wstrzymania wykonania zarządzeń władz centralnych, które komisarz uznaje za sprzeczne z równoczesnymi zarządzeniami innej władzy centralnej, albo też za niekorzystne dla państwa wobec zmiany stanu faktycznego.

[1]) Rozp. R. M. z dnia 25 lipca 1928 roku, D. U. 72, p. 647.

Warszawa podzielona jest dla celów administracji ogólnej na powiaty grodzkie (podziału dokonywa Rada Ministrów); na czele powiatu stoją starostowie grodzcy, których stanowisko i zakres działania są takie same, jak starostów powiatowych. Jednakże w pewnych sprawach z uwagi na konieczność jednolitych decyzji kompetencje władz I instancji przekazane zostały Komisarzowi Rządu[1]). Uprawnienia starostów, jako przedstawicieli rządu, ustala Rada Ministrów.

Rada Ministrów może magistratowi Warszawy tak samo, jak magistratom miast, stanowiących odrębne powiaty, przekazać sprawy administracji ogólnej. Jednakże w działach przekazanych magistratowi, sprawuje on w Warszawie funkcje władzy zarówno pierwszej, jak i drugiej instancji. W Warszawie nie tworzy się organów kolegialnych, doradczych i orzekających, dla współdziałania z władzami rządowymi.

Odrębności ustroju administracyjnego woj. Poznańskiego i Pomorskiego

Rozporządzenie Prezydenta z dnia 19 stycznia 1928 roku (D. U. 11, p. 86) wprowadziło na obszarze byłej dzielnicy pruskiej ten sam ustrój władz administracji ogólnej, jak i w innych dziedzinach. Pozostały wszakże dość znaczne odrębności, wynikające przede wszystkim z istnienia sądownictwa administracyjnego niższych instancyj. Zachowały jeszcze częściowo moc obowiązującą 1) Ustawa o ogólnej administracji krajowej z dnia 30 lipca 1883 (Zbiór Ustaw pruskich str. 195). Ustawa ta, która bez zmian obowiązuje w województwie pomorskim, została wprowadzona w woj. poznańskim, 2) Ustawą z dnia 19 maja 1889 (Zb. ust. pr. 1889) z pewnymi zmianami, wyłuszczonymi przez nią. Właściwość władz administracyjnych ustala 3) ustawa o właściwości władz administracyjnych i sądów administracyjnych z dnia 1 sierpnia 1883 (Zb. ust. pr. str. 237), rozciągnięta na Poznańskie cytowaną powyżej ustawą z dnia 19 maja 1889 roku. Ustawa o właściwości władz administracyjnych uległa bardzo licznym zmianom, wprowadzonym przez poszczególne ustawy administracyjne pruskie i polskie, 4) Ust. o tymczasowej organizacji byłej dzielnicy pruskiej z dnia 1 sierpnia 1919 roku (D. U. 64, p. 385), 5) Rozp. Min. byłej dzielnicy pruskiej z dnia 21 lutego 1920 roku (D. Urzęd. Min. byłej dzielnicy pruskiej 10) — dotyczy organizacji wojewódzkich sądów administracyjnych.

Ustrój pruski miał trzy instancje administracyjne: 1) Naczelny prezes prowincji: a) sprawował w pewnych sprawach administrację bezpośrednią, b) wykonywał nadzór nad władzami prowincji, c) zastępował wła-

[1]) Rozp. M. S. W. z dnia 7 sierpnia 1928 roku, D. U. 76, p. 685, z dnia 28 sierpnia 1928 roku, D. U. 78, p. 694, z dnia 26 sierpnia 1928 roku, D. U. 85, p. 749, z dnia 12 stycznia 1929 roku, D. U. 24, p. 251.

dze naczelne na podstawie specjalnego zlecenia i w nadzwyczajnych okolicznościach, zwłaszcza w razie wojny i w razie nagłego niebezpieczeństwa; przy naczelnym prezesie urzędowała Rada Prowincjonalna, jako organ uchwalający kolegialny.

2) Urząd regencyjny załatwiał wszystkie sprawy administracyjne na terytorium regencji, nie zastrzeżone specjalnym urzędom. Sprawy, załatwiane przez urząd rejencyjny, rozpadały się na trzy działy: a) sprawy administracji wewnętrznej (sprawy zwierzchnicze, wojskowe, samorządowe, policyjne, sanitarne, budowlane, ubogich, rolnicze, przemysłowe, handlowe, komunikacyjne, żydowskie, dysydenckie, statystyki), b) sprawy kościelne i szkół powszechnych, c) podatki bezpośrednie, dobra państwowe i lasy. Na czele rejencji stał prezes, który rozstrzygał sprawy administracji wewnętrznej monokratycznie, gdy dwa pozostałe działy załatwiane były kolegialnie przez wydziały spraw kościelnych i szkolnych oraz podatków bezpośrednich, dóbr państwowych i lasów. Pewne sprawy rozpatrywane były przez plenum urzędu rejencyjnego. Przy prezesie rejencji urzędował Wydział Obwodowy, który jednocześnie uchwalał w sprawach administracyjnych i był sądem administracyjnym.

3) Starosta; obok niego wydział powiatowy, który jest: a) nietylko organem wykonawczym samorządu, lecz również b) władzą orzekającą w sprawach administracji rządowej i c) sądem administracyjnym pierwszej instancji. W miastach, stanowiących osobne powiaty, w określonych wypadkach zastępuje wydział powiatowy, jako władzę administracyjną rządową — wydział miejski.

Poza tym istnieją miejscowe władze policyjne.

Cechą charakterystyczną ustroju pruskiego jest udział w administracji rządowej żywiołu obywatelskiego, wybieranego przez organy samorządu, i kontrola administracji przez wchodzące w skład administracji, ale niezależne niższe sądy administracyjne.

Zasadniczą zmianę wprowadziła w ustroju pruskim ustawa o tymczasowej organizacji zarządu byłej dzielnicy pruskiej z dnia 1 sierpnia 1919 (D. U. 64, p. 385), która podzieliwszy tę dzielnicę na dwa województwa: Poznańskie i Pomorskie, zniosła stanowisko naczelnego prezesa prowincji i regencję obwodową. W to miejsce utworzyła urzędy wojewódzkie z wojewodami na czele. Wojewoda zjednoczył w swej osobie atrybucje naczelnych prezesów prowincji i prezesów regencji, urzędy wojewódzkie przejęły kompetencje regencyj, uszczuplone wskutek wyłączenia spraw szkolnych i skarbowych.

Rozp. Prezydenta z dn. 19 stycznia 1928 r. zniosło Wojew. Radę Adm. (dawniej Radę Prowincjonalną), jako organ kolegialny, rozstrzygający w postępowaniu uchwałowem, z reguły w charakterze instancji odwoławczej. Zniosło również uprawnienia urzędu wojewódzkiego, jako organu kolegialnego, tak że obecnie województwo, jak na pozostałym obszarze Rzeczypospolitej, zorganizowane jest na zasadzie władzy jednoosobowej wojewody. Wojewódzki Sąd Administracyjny (dawny Wydział Obwodowy) jest obecnie wyłącznie sądem administracyjnym, funkcje organu rządowego uchwalającego zostały mu odjęte.

Organy kolegialne przy wojewodzie.

Wojewódzki Sąd Adm. składa się: a) z przewodniczącego (prezydenta sądu administracyjnego), b) zastępcy przewodniczącego, c) z sędziów zawodowych, d) sędziów niezawodowych. Przewodniczący, jego zastępca i sędziowie zawodowi muszą mieć kwalifikacje na urząd sędziowski lub na wyższy urząd administracyjny. Przewodniczącego i jego zastępcę mianuje dożywotnio Prezydent Rzeczypospolitej, sędziów zawodowych dożywotnio — Min. Spraw Wewn. Sędziów niezawodowych w liczbie sześciu i ich zastępców wybiera Wydział Wojewódzki (organ wykonawczy samorządu wojewódzkiego) spośród mieszkańców województwa. Nie mogą być wybrani sędziami wojewoda, starosta grodzki, starostowie i urzędnicy samorządu wojewódzkiego. W wojew. poznańskim wymagane jest ponadto, aby wybrany nie był ograniczony w prawie rozporządzania i zarządzania swym majątkiem na mocy wyroku sądowego, aby ukończył 30 lat, posiadał honorowe prawa obywatelskie i przynajmniej od roku mieszkał w województwie. Wybrani członkowie i zastępcy muszą uzyskać w woj. poznańskim (nie w wojew. pomorskim) zatwierdzenie wojewody. W razie odmowy zatwierdzenia następują nowe wybory. Jeżeli nowo wybrani nie uzyskają zatwierdzenia, albo jeżeli Wydział Wojewódzki odmówił dokonania wyboru, wojewoda mianuje sędziego lub jego zastępcę spośród osób, posiadających prawo wybieralności. Wybór odbywa się na sześć lat, co 3 lata ustępuje połowa. Na miejsce, opróżnione w czasie trwania okresu mandatowego, odbywają się wybory uzupełniające; sędziowie, wybrani na wyborach uzupełniających, spełniają swe czynności tylko do końca okresu, na jaki wybrani byli ci, po których zawakowało stanowisko. W razie utraty jednego z warunków wybieralności, mandat wygasa. Od uchwały Wydziału przysługuje skarga do Najwyższego Trybunału Administracyjnego (wnieść ją może również przewodniczący woj. sądu administracyjnego).

Min. Spraw Wewnętrznych może podzielić Woj. Sąd Administracyjny na dwie lub więcej izb. W posiedzeniach uczestniczy: przewodniczący lub jego zastępca, jeden sędzia zawodowy i trzech sędziów niezawodowych.

Członkowie Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego posiadają niezawisłość sędziowską, mogą być pociągnięci do odpowiedzialności dyscyplinarnej w tym samym trybie, jak sędzio-

wie sądów powszechnych; sądzi ich (ust. z dn. 7 maja 1851 r. i 26 marca 1856) Najwyższy Trybunał Administracyjny. Przed nominacją sędziów zawodowych należy zasięgnąć opinii wojewody, tak samo przed nadaniem odznaczenia (orderu). Wojewoda, jako przedstawiciel Rządu, może również żądać wyjaśnień od przewodniczącego, a w wypadkach szczególnie ważnych i niecierpiących zwłoki wejrzeć w tok spraw Woj. Sądu Adm., ale tylko w sprawach, nie tyczących się orzekania tych sądów.

Kompetencja Woj. Sądów Adm. ustalona jest ogólnikowo w ten sposób, że rozstrzyga on w sprawach, w których przewidziane jest postępowanie sporno-administracyjne.

O tym, jakie sprawy podlegają rozpatrzeniu w spornym postępowaniu administracyjnym, rozstrzygają ustawy (Ustawa o właściwości władz i sądów administracyjnych z dn. 1 sierpnia 1883, zmieniona przez późniejsze ustawy administracyjne) w trybie wyliczenia wypadków, w których dopuszczalna jest skarga do sądu administracyjnego. Jako sąd administracyjny jest W. S. Adm. w pewnych wypadkach pierwszą, w innych drugą instancją (gdy pierwszą jest wydział powiatowy). Ogólnie można powiedzieć, że orzeka on o roszczeniach i obowiązkach, wynikających z prawa publicznego, o ile ich rozstrzygnięcie nie opiera się przeważnie na swobodnym uznaniu administracji.

Sąd administracyjny rozstrzyga również wówczas, kiedy stronie przysługuje prawo wyboru środków prawnych, a strona wniesie skargę do sądu administracyjnego. Mianowicie przeciwko zarządzeniom policyjnym, wydanym przez władze policyjno-administracyjne można się: 1) Odwołać do wyższej instancji: a) od zarządzeń wójta w okręgach wiejskich, a burmistrza w miastach, liczących do 10 tysięcy mieszkańców do starosty, a od jego decyzji do wojewody; b) od zarządzeń prezydenta miasta, wydzielonego ze związku komunalnego powiatowego (liczącego ponad 25 tys. mieszkańców), burmistrza miasta, liczącego ponad 10 tys. mieszkańców, albo starosty — do wojewody. Od decyzji wojewody przysługuje skarga do Najwyższego Trybunału Administracyjnego, c) przeciwko zarządzeniu policyjnemu wojewody przysługuje skarga bezpośrednio do Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

2) Zamiast odwołania można zwrócić się bezpośrednio do sądów administracyjnych niższych instancji (przy czym użycie

jednego środka prawnego wyklucza użycie drugiego): a) przeciwko zarządzeniom policyjnym wójta i burmistrza w miastach, liczących do 10 tys. mieszkańców, wnosi się skargę do Wydziału Powiatowego, b) przeciwko zarządzeniom prezydenta miasta wydzielonego, burmistrza miasta liczącego powyżej 10 tysięcy mieszkańców, lub starosty — do Woj. Sądu Administracyjnego.

Treścią zarządzeń policyjnych wymienionych władz (względnie uprawnionych do ich wydawania organów wykonawczych), są nakazy, których celem jest zapobieżenie niebezpieczeństwom, grożącym publiczności, albo zakłóceniu porządku, bezpieczeństwa i spokoju publicznego.

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 19 stycznia 1928 r. przekazuje ponadto sądom administracyjnym rozstrzyganie spraw w postępowaniu sporno - administracyjnym, które dotychczas były rozstrzygane w postępowaniu uchwałowym przez te sądy, a w których ustawa nakazuje przed wydaniem orzeczenia przeprowadzenie ustnej rozprawy, albo nadaje stronie prawo do przesłuchania na ustnej rozprawie. Są to wypadki zupełnie wyjątkowe[1]).

Sejmiki wojewódzkie, organa uchwalające samorządu wojewódzkiego, spełniają te funkcje w zakresie administracji rządowej, które w innych dzielnicach sprawują rady wojewódzkie.

Wydziały wojewódzkie, jak kolegia, współdziałające z wojewodą w zakresie administracji ogólnej. Wydziały wojewódzkie, które są organami wykonawczymi samorządu wojewódzkiego, właściwie w powyższej roli, jako całość nigdy nie występują. Funkcje w zakresie rządowej administracji ogólnej spełniają izby wojewódzkie.

W skład tych izb wchodzą: 1) wojewoda, jako przewodniczący; 2) dwaj urzędnicy; 3) trzej członkowie i 3 zastępcy wybrani przez wydział wojewódzki w głosowaniu stosunkowym spośród mieszkańców województwa, posiadających prawo wybieralności do Sejmiku wojewódzkiego, z tym ograniczeniem, że do izby w charakterze członków lub zastępców nie może wchodzić więcej, niż 2 członków wydziału i sejmiku wojewódzkiego[2]).

---

[1]) Regulamin Woj. Sądów Administracyjnych — Rozp. M. S. W. z dn. 17 lipca 1930, D. U. 55, p. 465.

[2]) art. 85 ust. 2 dn. 23 marca 1933, D. U. 35, p. 294, wybory do izby — Rozp. M. S. W. z dn. 17 września 1934 r. D. U. 87, p. 796.

Z pomiędzy dwóch urzędników jednego mianuje i odwołuje Min. Spraw Wewn., drugiego urzędnika powołuje się w ten sposób, jaki przewidziany jest i w innych dzielnicach, z tą różnicą, że miejsce drugiego urzędnika, wyznaczonego przez wojewodę, z działu administracji spraw wewnętrznych, zajmuje sędzia Woj. Sądu Administracyjnego, powołany przez Min. Spraw Wewn.

Do izb wojewódzkich należy decyzja w sprawach, które są rozstrzygane w postępowaniu uchwałowym (§§ 115—126 ust. z dn. 30 lipca 1883 o ogólnej administracji krajowej), z wyjątkiem spraw, w których konieczna jest na mocy ustawy ustna rozprawa (te sprawy pozostają w kompetencji sądów administracyjnych).

Właściwość władz, orzekających w postępowaniu uchwałowym, jest skomplikowana, określona nie ogólną klauzulą, lecz przez ustawy, normujące ich kompetencję w sposób kazuistyczny. Przekazane im zostały sprawy ważniejsze, nadające się do kolegialnych decyzji. Między innymi rozstrzyga zażalenia na orzeczenia i uchwały władz rządowych i samorządowych w pierwszej lub w drugiej instancji, o ile ustawy dopuszczają takie zażalenia w drodze postępowania uchwałowego.

Poza tym izby wojewódzkie są właściwe we wszystkich tych sprawach, które przekazano w innych dzielnicach wydziałom wojewódzkim, chyba, że według ustawodawstwa, obowiązującego w tej dzielnicy, sprawa powinna być rozpatrywana na skutek skargi w postępowaniu sporno-administracyjnym przez sądy administracyjne.

Uchwały, zapadłe w izbach wojewódzkich w drugiej instancji, są ostateczne, od uchwał, zapadłych w pierwszej instancji, o ile nie są w myśl ustaw ostateczne, służy odwołanie do właściwego ministra (w sprawach nadzoru nad samorządem — do Min. Spraw Wewnętrznych).

Wydział powiatowy jest: 1) Sądem administracyjnym pierwszej instancji; właściwym jest w sprawach, wyliczonych w ustawach, rozstrzyga wówczas w postępowaniu sporno-administracyjnym. Od orzeczeń sądowych odwołanie następuje do Woj. Sądu Administracyjnego.

2) Organem kolegialnym, współdziałającym ze starostą w administracji ogólnej. Wydział powiatowy: a) orzeka w postępowaniu uchwałowym w wypadkach, wyliczonych przez ustawy,

b) ma prócz tego taką samą kompetencję, jak w innych dzielnicach.

Wydział miejski. W miastach, wydzielonych z powiatowego związku komunalnego, czynności administracyjne, jak również funkcje sądowo-administracyjne, w zakresie, oznaczonym przez ustawy, sprawuje wydział miejski zamiast wydziału powiatowego. Wydział miejski składa się z prezydenta względnie jego zastępcy ustawowego, jako przewodniczącego i czterech członków, wybranych przez magistrat ze swego grona na okres trwania urzędowania magistratu. (W razie przeszkody ze strony przewodniczącego i jego zastępcy, wydział wybiera ze swego grona przewodniczącego, zatwierdzanego przez wojewodę). Przewodniczący lub jeden z członków musi mieć kwalifikacje na urząd sędziowski lub wyższy urząd administracyjny.

Wybrani członkowie wydziału powiatowego i wydziału miejskiego mogą być usunięci ze swych stanowisk w drodze postępowania dyscyplinarnego z powodów, które usprawiedliwiają wydalenie z urzędu urzędnika[1]).

Miejscowe władze policyjne. Władza policyjno-administracyjna wykonywana jest zawsze jako funkcja rządowa, choćby sprawowana przez organy samorządowe. Miejscową władzą policyjną są: 1) W miastach z reguły burmistrzowie. (Ustawa o zarządzie polic. z dn. 11 marca 1850, str. 265, § 1, ordynacja miejska z 30 maja 1853, str. 261, § 62). 2) Jednakże w miastach, w których jest siedziba województwa lub sąd okręgowy, jak również w twierdzach i miastach, liczących ponad 10.000 mieszkańców, może być zarząd policyjny całkowicie lub częściowo powierzony osobnym urzędnikom państwowym na podstawie decyzji Min. Spraw Wewnętrznych. W innych gminach w naglących wypadkach można wprowadzić czasowo takież urządzenie (Ust. o zarządzie policyjnym § 2).

3) W gminach wiejskich zarząd policyjny należał do wójtów. Powiaty dzieliły się na wójtostwa obejmujące jedną lub więcej gmin wiejskich i obszarów dworskich. Wójta i jego zastępcę mianował wojewoda. Z chwilą utworzenia gmin nowych

[1]) Odpowiedzialność dyscyplinarną normuje Rozp. Prez. z dn. 24 lutego 1928 (Dz. U. 24, p. 206).

(zbiorowych) obowiązki dotychczasowych wójtów przeszły na wójta gminy, ale szereg uprawnień natury policyjnej dawnych wójtów (m. in. wydawanie rozporządzeń policyjnych) przekazało Rozp. M. S. W. z dnia 27 marca 1935 r. (D. U. 27, p. 206) — starostom.

Rozporządzenia. Władzom policyjno - administracyjnym przysługuje prawo wydawania rozporządzeń nie tylko z upoważnienia poszczególnych ustaw, lecz również rozporządzeń policyjnych, opierających się na upoważnieniu ustawy o zarządzie policyjnym, dającym bardzo szerokie i ogólnikowe pełnomocnictwa co do uregulowania spraw wchodzących w zakres policji miejscowej. Rozporządzenia takie z zagrożeniem kary do ustawowej wysokości[1]) wydawać może wojewoda dla całego województwa lub kilku powiatów za zgodą izby wojewódzkiej. W wypadkach nie cierpiących zwłoki wojewoda może wydawać rozporządzenie bez uzyskania uprzedniej zgody powyższego ciała kolegialnego, ale, o ile zgody nie uzyska w ciągu trzech miesięcy od dnia ogłoszenia rozporządzenia, winien znieść rozporządzenie. Takie samo upoważnienie posiada starosta za zgodą wydziału powiatowego; rozporządzenie takie rozciągać się winno na cały powiat lub jego część. W miastach wydawać może rozporządzenia policyjne miejscowa władza policyjna (prezydent, burmistrz, wzgl. starosta grodzki) za zgodą magistratu (zgoda nie jest potrzebna dla rozporządzeń z zakresu policji bezpieczeństwa). W razie odmowy magistratu zgodę magistratu na wniosek władzy zastępuje uchwała izby wojewódzkiej. W nagłych wypadkach może miejscowa władza policyjna przed uzyskaniem zgody magistratu wydawać rozporządzenie, ale w razie niewyrażenia zgody w ciągu czterech tygodni po dniu ogłoszenia rozporządzenia, władza winna je znieść. Wojewoda jest uprawniony do uchylania rozporządzeń policyjnych władz powiatowych i lokalnych, winien wszakże, jeżeli sprawa nie jest nagła, uzyskać zgodę izby wojewódzkiej. Minister Spraw Wewn. może uchylić każde rozporządzenie policyjne, jeżeli ustawy nie stoją takiej decyzji na przeszkodzie.

---

[1]) Wojewoda do 60 zł, starosta do 30 zł, prezydenci miast wydzielonych do 30 zł, inne miejscowe władze policyjne do 30 zł po otrzymaniu zgody wojewody, samodzielnie do 9 zł.

(Rozp. Prez. z dn. 13 marca 1928 r., D. U. 28, p. 257. Zm. Rozp. Prez. z dn. 7 października 1932, D. U. 87, p. 740. Dekr. Prez. z dnia 17 kwietnia 1936, D. U. 28, p. 226).

Zadaniem policji państwowej jest utrzymanie bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego, spełnia ona w tej dziedzinie rolę organów wykonawczych władz urzędowych. W zakresie bezpieczeństwa i spokoju publicznego wykonywa policja te funkcje bezpośrednio, w sprawach porządku publicznego pomaga organom państwowym i samorządowym, ewentualnie w wypadkach, uregulowanych specjalnymi przepisami, nadzoruje organy państwowe i samorządowe, albo inne organy, powołane do wykonywania przepisów, normujących sprawy porządku publicznego (np. przewodniczących zebrań publicznych).

W dziedzinie utrzymania bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego policja podlega władzom administracji ogólnej. W zakresie dochodzenia i ścigania przestępstw, organy policji są organami władz sądowych i prokuratorskich (również wojskowych) stosownie do ustaw postępowania karnego i szczególnych przepisów. Powyższa władza wydaje policji polecenia, która jest obowiązana te polecenia, nie wchodząc w ich ocenę, wykonać. Wszystkie inne władze, urzędy i organa państwowe i samorządowe zwracają się do policji za pośrednictwem rządowej władzy administracji ogólnej. Jednakże w wypadkach, kiedy zwłoka zagraża niebezpieczeństwem, mogą się zwracać bezpośrednio, zawiadamiając jednocześnie władze administracji ogólnej (np. w razie czynnego oporu przy egzekucjach podatkowych). Władze i organy (poza sądowymi i prokuratorskimi), upoważnione do prowadzenia dochodzeń i ścigania przestępców (np. organy skarbowe w sprawach karno-skarbowych), komunikują się z policją bezpośrednio. Polecenia z reguły skierowane być winny do jednostek organizacyjnych policji, do poszczególnych oficerów lub szeregowych policji tylko wówczas, gdy zwłoka groziłaby niebezpieczeństwem[1]).

Policja jest zorganizowana na wzór wojskowy. Podlega Min. Spraw Wewnętrznych. Organizacja policji jest przystosowana do podziału administracyjnego Państwa na województwa

[1]) O prawie użycia broni przez policję — pt. Rozp. Prez. z dn. 24 lutego 1928 (D. U. 27, p. 234).

i powiaty. Województwo tworzy — 1) okręg wojewódzki, powiat — 2) obwód powiatowy policji państwowej (dotyczy to i miast, stanowiących odrębne powiaty, oraz Warszawy, wydzielonej z województwa, ale ze względu na warunki miejscowe Min. Spraw Wewn. może wprowadzić odstępstwa od tej zasady[1]). W obwodach tworzone są: 3) posterunki, obejmują gminę lub jej część lub kilka gmin, a w miastach większych, — 4) komisariaty, obejmujące całe miasto lub jego dzielnice. Wojewoda decyduje o tworzeniu, kasowaniu i rozlokowaniu komisariatów; o tworzeniu, kasowaniu i rozlokowaniu posterunków w tym samym rejonie i zmianie rejonów decyduje wojewoda w porozumieniu z dowódcą okręgu korpusu na podstawie wniosku komendanta wojewódzkiego. Min. Spraw Wewn. decyduje o czasowym wzmocnieniu policji jednego województwa siłami innego województwa; wojewoda — o czasowym wzmocnieniu policji jednego obwodu powiatowego siłami innego po wysłuchaniu opinii komendanta wojewódzkiego.

Na czele policji stoi komendant główny podległy bezpośrednio Min. Spraw Wewn.; na czele policji na terenie województwa — komendant wojewódzki, na terenie powiatu — komendant powiatowy; wykonywają oni swą pracę przy pomocy odpowiednich urzędów — komend. W razie potrzeby Min. Spraw Wewn. może tworzyć oddziały policji przeznaczone dla specjalnych zadań bezpieczeństwa (np. komisariaty policji rzecznej).

Przy komendach wojewódzkich funkcjonują urzędy śledcze, a przy niektórych komendach powiatowych tworzone są w miarę potrzeby wydziały śledcze, jako część składowa tych komend. Zadanie wydziałów śledczych polega na zapobieganiu przestępstwom i ich dochodzeniu. Zadaniem urzędów śledczych jest instruowanie i koordynacja działalności wydz. śledczych i innych org. policyjnych na terenie województwa w zakresie służby śledczej, czynności rejestracyjno - pościgowe, a w szczególnie ważnych wypadkach również dochodzenie przestępstw. (Rozp. Min. Spraw Wewn. z dn. 7 kwietnia 1930, D. U. 28, p. 254).

W zakresie czynności wykonawczych służby bezpieczeństwa policja podlega władzom administracji ogólnej. Natomiast orga-

[1]) Organizacja policji w Warszawie — Rozp. M. S. W. z dn. 28 sierpnia 1936 r. (D. U. 69, p. 499). Organizacja policji w powiatach miejskich — Rozp. M. S. W. z dn. 25 lutego 1936 r. (D. U. 19, 158).

ny niższe policji są podległe swym przełożonym w sprawach organizacji i administracji (uzupełnienia, wyszkolenia, zaopatrzenia, uzbrojenia, dyscypliny, kontroli służbowej i technicznego wykonywania służby). W razie częściowej lub całkowitej mobilizacji, jak również w wypadkach, w których ze względu na interes obrony państwa Rada Ministrów uzna to za konieczne, policja staje się częścią sił zbrojnych państwa, jako wojskowy korpus służby bezpieczeństwa.

W sprawach organizacji i administracji wewnętrznej władze rządowe administracji ogólnej mają prawo żądać od przełożonych policyjnych wyjaśnień i sprawozdań oraz usunięcia zauważonych niedomagań (takież prawo przysługuje władzom sądowym i prokuratorskim w zakresie ich zadań).

Funkcjonariusze policji państwowej dzielą się na oficerów i szeregowych. Oficerowie policji w zasadzie powinni posiadać przynajmniej wykształcenie szkoły średniej. Wszyscy oficerowie i szeregowcy policji muszą w zasadzie przejść kurs wyszkolenia zawodowego.

Władzą dyscyplinarną są: 1) Min. Spraw Wewn., który orzeka o wydaleniu i zwolnieniu ze służby w drodze dyscyplinarnej — oficerów; 2) komendant główny Pol. Państwowej, który orzeka karę wydalenia i zwolnienia ze służby oraz degradacji szeregowych; 3) przełożeni policyjni w stopniach oficerskich, którzy nakładają kary dyscyplinarne lżejsze (upomnienie, nagana, areszt domowy lub na odwachu do 14 dni na oficerów, nagana i areszt do 7 dni — na szeregowych). Min. Spraw Wewn. orzeka kary dyscyplinarne po wysłuchaniu opinii komisji dyscyplinarnej dla oficerów, utworzonej przy Ministrze; komendant główny P. P. — po wysłuchaniu opinii komisji dyscyplinarnej dla szeregowych, działającej przy komendancie głównym i komendantach wojewódzkich. Wojewoda i starosta może w wyjątkowych i nagłych wypadkach zawiesić w czynnościach służbowych oficerów i szereg. pol., zawiadamiając jednocześnie przełożonego zawieszonego, który obowiązany jest wdrożyć przeciwko zawieszonemu postępow. dyscyplinarne. O utrzymaniu zawieszenia w czasie postępowania dyscyplinarnego lub uchyleniu zawieszenia, zarządzonego przez starostę, decyduje wojewoda, a zarządzonego przez wojewodę Min. Spraw Wewn.

Koszty utrzymania policji ponosi skarb państwa. Gminy są na żądanie władzy adm. ogólnej obowiązane dostarczyć za opła-

tą, ustaloną przez Min. Spraw Wewn., lokali na pomieszczenie posterunków, koszar i biur policyjnych, oraz mieszkań dla oficerów i szeregowych policji.

Urzędy niezespolone z władzą wojewódzką

Działy administracji, wyodrębnione z ogólnego ustroju administracyjnego, mają własne urzędy prowincjonalne i lokalne.

A. Całkowicie wyodrębnione są działy administracji, wchodzące w zakres: 1) Ministerstwa Spraw Wojskowych, 2) Min. Sprawiedliwości, 3) Min. Skarbu, 4) Min. Poczt i Telegrafów.

1) Administrację wojskową sprawują Dowództwa Okręgów Korpusu, którym podlegają komendanci garnizonów[1]) oraz Powiatowe Komendy Uzupełnień. (Ustawa o powszechnym obowiązku służby wojskowej z dn. 23 maja 1924, D. U. 61, p. 609).

2) Administracja sądowa spoczywa w ręku władz sądowych. (Prawo o ustroju sądów powszechnych — z dn. 6 lutego 1928, D. U. 12, p. 93). Kontrolę i nadzór bezpośredni nad więźniami, na których czele stoi naczelnik więzienia, sprawują inspektorowie[2]). (Rozp. Prez. z dnia 7 marca 1928, D. U. 29, D. U. 37, p. 349).

3) Władzami skarbowymi są: Izby Skarbowe z prezesem na czele, dzielące się na wydziały, z naczelnikami na czele. We wszystkich izbach jest pięć wydziałów: 1) ogólny, 2) podatków bezpośrednich, 3) rachunkowo-kasowy, 4) akcyz i monopolów państwowych i 5) opłat skarbowych. Izbom podlegają dwa urzędy skarbowe, jako urzędy pierwszej instancji: 1) urzędy skarbowe, 2) urzędy akcyz i monopolów państwowych, 3) urzędy opłat stemplowych. (Ust. z dn. 31 lipca 1919, D. U. 65, p. 391. Rozp. M. Sk. z dnia 13 sierpnia 1931 r. D. U. 77, p. 613, zm. Rozp. M. S. K. z dn. 18 lipca 1932, D. U. 62, p. 581, Rozp. M. Sk. z dn. 4 lipca 1936 r., D. U. 55, p. 401; Rozp. M. Sk. z dn. 11 maja 1937 r., D. U. 41, p. 324).

Władzami celnymi drugiej instancji są Dyrekcje Ceł, którym podlegają urzędy celne, (Rozp. M. Sk. z dn. 24 marca 1933, D. U. 39, p. 258, Ust. z dn. 31 lipca 1924, D. U. 80, p. 777).

---

[1]) Dekret o administracji siły zbrojnej z dn. 10 marca 1921 r. (Dz. Rozk. M. Spr. W. Nr. 15).

[2]) Organizacja straży więziennej. Rozp. Prez. z dn. 23 sierpnia 1932 r. D. U. 74, p. 667.

Organami wykonawczymi władz skarbowych są: Organy Kontroli Skarbowej w sprawach akcyzowo - monopolowych (Rozp. M. Sk. z dn. 16 grudnia 1936 r. D. U. 94, p. 664) i Straż Graniczna (Rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, D. U. 37, p. 349).

4) Władzami kolejowymi są: Dyrekcje Kolei Państwowych (Rozp. Prez. z dn. 29 listopada 1930, D. U. 82, p. 643).

5) Władzami pocztowo - telegraficznymi są Dyrekcje Poczt i Telegrafów, którym podlegają urzędy pocztowe, podzielone na klasy i agencje pocztowe.

B. Z zakresu działania Min. Wyznań Rel. i Oświecenia Publicznego, wyodrębniona jest administracja 1) szkolna, 2) zarząd archiwów państwowych, (na czele poszczególnych archiwów państwowych stoi dyrektor — Dekret. z dn. 7 lutego 1919, D. P. 14, p. 182).

Władze szkolne. (Ust. z dn. 4 czerwca 1920, D. U. 50, p. 304, Rozp. M. Ośw. z dn. 8 lutego 1921, D. U. 16, p. 97, Rozp. M. Ośw. z dn. 26 stycznia 1921, D. U. 46, p. 283). Dla celów administracyjnych w zakresie wychowania państwo dzieli się na okręgi szkolne, tworzone przez Radę Min. na wniosek M. Ośw. Na czele okręgu stoi kurator okręgu szkolnego, mianowany przez Prezydenta Rzplitej na wniosek Min. Ośw., uchwalony przez Radę Ministrów.

Do zakresu działania kuratora należy zarząd instytucjami wychowawczymi i oświatowymi, oraz szkołami, podlegającymi zarządowi państwa, także nadzór i opieka nad szkolnictwem prywatnym, wychowaniem przedszkolnym i pozaszkolnym oraz oświatą. Wyłączone są spod władzy kuratora szkoły akademickie.

Kurator: 1) mianuje nauczycieli i kierowników szkół powszechnych, 2) zatwierdza dyrektorów prywatnych szkół średnich, 3) przedstawia Min. Ośw. wnioski w sprawie mianowania wizytatorów, okręgowych inspektorów szkolnych, dyrektorów i nauczycieli państwowych szkół średnich, 4) przenosi w granicach okręgu niestałych nauczycieli tych szkół.

Utworzone zostały okręgi szkolne: 1) Warszawski, 2) Lubelski, 3) Wileński, 4) Łucki, 5) Brzeski, 6) Lwowski, 7) Krakowski, 8) Poznański i 9) Pomorski[1]).

Okręgi szkolne dzielą się na obwody szkolne dla celów administracji w zakresie szkolnictwa powszechnego, wycho-

[1]) Rozp. R. M. z dn. 15 maja 1937 r. D. U. 39, p. 302.

wania przedszkolnego i opieki nad dziatwą pozaszkolną. Obwód szkolny tworzy jeden lub więcej powiatów. Podział okręgów szkolnych na obwody i oznaczenie siedziby inspektora szkolnego ustalają rozp. Min. W. R. i O. P.

Na czele obwodu szkolnego stoi inspektor szkolny, podlegający kuratorowi. Jest on władzą szkolną pierwszej instancji w zakresie spraw szkolnych wyżej wymienionym. Organem inspektora szkolnego jest inspektorat, składający się z pracowników pedagogicznych i administracyjnych (Rozp. Prez. z dn. 4 lipca 1933 r., D. U. 50, p. 389).

Minister Ośw. może powoływać do współdziałania z kuratorami Radę szkolną z czynników zawodowo-pedagogicznych, społecznych i przedstawicieli uznanych wyznań religijnych, do których przyznaje się w danym okręgu znaczna część ludności. Kompetencje rad szkolnych okręgowych określają rozporządzenia Min. Dotychczas utworzono R. Szk. Okr.: 1) w okręgu łódzkim (Rozp. z dn. 13 grudnia 1921, D. U. 108, p. 789, zmiana D. U. 52, p. 463 z r. 1927), 2) Pomorskim (Rozp. z dn. 5 maja 1922, D. U. 35, p. 303, zmiana D. U. 52, p. 464 z r. 1927), 3) Poznańskim (Rozp. z dn. 9 stycznia 1923, D. U. 6, p. 41, zmiana D. U. 52, p. 465 z r. 1927 i 4) w Warszawskim (Rozp. z dnia 5 września 1927, D. U. 85, p. 764). Skład tych rad nie jest jednakowy; we wszystkich okręgach: przewodniczy kurator lub wyznaczony przez niego zastępca spośród urzędników kuratorium, wchodzą do rady:, 2) wojewoda (wzgl. wojewodowie, komisarz Rządu) lub zastępca spośród urzędników województwa, (komisariatu Rządu), 3) wybrani przedstawiciele nauczycielstwa: szkół średnich, szkół zawodowych, szkół powszechnych, 4) pięciu członków, wyznaczonych przez Min. Ośw., 5) przedstawiciele wyznań, 6) w okr. poznańskim i pomorskim siedmiu przedstawicieli sejmiku wojewódzkiego, w okręgu łódzkim i warszawskim — delegaci rad szkolnych powiat. i rad szkolnych miejskich, wybrani z grona członków rad, którzy jednocześnie winni być członkami rady powiatowej, wzgl. rady miejskiej.

Okręgowe Rady szkolne mają przeważnie zadania doradcze; stanowcze uchwały rad dotyczą: 1) rozporządzania funduszami, przyznanymi do ich dyspozycji przez organy samorządowe, 2) rozwiązywania na wniosek kuratora powiatowych rad szkolnych. Rada może delegować w poszczególnych wypadkach

członków rady do zwiedzania szkół i instytucji wychowawczych i oświatowych, ale delegaci nie mają prawa egzaminowania młodzieży, czynienia uwag nauczycielom i wydawania zarządzeń. Kurator ma prawo zawiesić uchwałę rady szk. okr., jeżeli jest sprzeczna z obowiązującymi przepisami lub przekracza kompetencje rady. Rada ma prawo odwołać się do Ministra. Min. uprawniony jest do rozwiązania rady, gdyby ta nie spełniała swych obowiązków lub działalność jej była niezgodna z ustawami.

Jako organy samorządu szkolnego w sprawach szkół powszechnych działają w b. Kongresówce na mocy „Przepisów Tymczasowych o szkołach elementarnych", uchwalonych przez Tymczasową Radę Stanu 10 sierpnia 1917 (Dz. Urzęd. Dep. Wyzn. Relig. i Ośw. Publ.), Rady Szkolne Pow., względnie miejskie w największych miastach. R. Szk. Pow. składa się: 1) z trzech członków wybranych przez radę powiatową, 2) jednego wybranego przez radę miejską miasta powiatowego, 3) z przedstawicieli nauczycielstwa, 4) nauczyciela średniego zakładu naukowego, 5) dwóch obywateli mianowanych przez kuratora, 6) reprezentantów wyznań, liczących więcej niż 1% ogółu ludności, 7) lekarza powiatowego lub szkolnego. Rada miejska ma skład analogiczny; zamiast delegatów rady powiatowej, wchodzą dwaj członkowie wybrani przez magistrat i czterej przez radę miejską. Rada wybiera przewodniczącego i zastępcę. Rada roztacza dozór i opiekę nad szkolnictwem powszechnym, zarządza przekazanymi jej do dyspozycji funduszami i sprawuje władzę nad dozorami szkolnymi i opiekami szkolnymi.

W gminach miejskich i wiejskich istnieją dozory szkolne, złożone z osób wybranych oraz mianowanych przez R. Szk. okręgową; mają one roztaczać opiekę i nadzór nad szkołami powszechnymi. Nad każdą szkołą powszechną (lub nad kilkoma łącznie) opiekę sprawuje Opieka Szkolna, złożona z osób mianowanych przez dozór szkolny i z nauczycieli. Zadanie jej polega na staraniu się o zaspokojenie potrzeb gospodarczych szkoły i opiece nad młodzieżą szkolną.

W Małopolsce (ust. galicyjska z dn. 26 czerwca 1899, D. u. kr. 84, Rozp. Min. Ośw. z dn. 8 lutego 1921, D. U. 16, p. 97) działają również Pow. Rady Szkolne, złożone z: 1) inspektora szkolnego, jako przewodniczącego, 2) duchownych wyznania i obrządku, liczącego w powiecie więcej niż tysiąc dusz, 3) z nauczycieli, częściowo wybieranych, częściowo miano-

wanych, 4) z 3 delegatów rady powiatowej, a jeżeli w powiecie jest większe miasto (rządzące się ustawą gminną z r. 1889) i z delegata rady gminnej tego miasta, 5) ze starosty lub delegowanego przezeń urzędnika, 6) z 3 przedstawicieli ludności, powołanych przez kuratora spośród 6 osób, zaleconych przez radę szk. pow., 7) z lekarza szkolnego lub powiatowego. Analogiczny jest skład rady szkolnej miejskiej w Krakowie i we Lwowie. Wydział wykonawczy rady stanowią inspektor szkolny i dwaj wybrani członkowie przez radę ze swego grona (w Krakowie i we Lwowie — trzej). W Małopolsce Powiatowe Rady Szkolne są władzą: 1) zarządzającą publicznymi szkołami powszechnymi, 2) sprawującą nadzór nad prywatnymi szkołami powszechnymi, 3) przełożoną nad Radami Szkolnymi Miejscowymi.

Rady Szkolne Miejscowe (Ust. galicyjska z dn. 26 czerwca 1899, D. u. kr. 58, Rozp. Min. Ośw. z dn. 8 lutego 1921, D. U. 16, p. 47) składają się z: 1) przedstawicieli gmin, wybranych przez rady gminne, 2) dwóch przedstawicieli ludności, wyznaczonych przez Radę Szkolną Pow., 3) kierownika szkoły. Rady miejscowe są organami samorządu szkolnego, zadanie ich polega na pieczy nad interesami materialnymi szkolnictwa, nadzorze bezpośrednim nad udzielaniem nauki według planu i czuwaniu nad zachowaniem się młodzieży poza szkołą.

W b. dz. pruskiej istnieją Rady Szkolne Powiatowe. (Rozp. M. Ośw. z dn. 26 stycznia 1921, D. U. 46, p. 283). Należą do nich: 1) inspektorowie szkolni, 2) duchowny wyznania katolickiego, 3) duchowny wyznania ewangelickiego, 4) przedstawiciel nauczycielstwa szkół średnich, istniejących w powiecie, 5) trzej przedstawiciele nauczycielstwa szkół powszechnych, 6) starosta lub delegowany prezeń urzędnik, 7) lekarz szkolny lub powiatowy, 8) pięciu członków, wybranych przez radę powiatową. W miastach, wydzielonych z powiatowych związków komunalnych, zamiast starosty wchodzi do Rady Szkolnej Pow. prezydent miasta lub jego zastępca, a pięciu członków wybiera rada miejska.

Rada Szkolna Powiatowa (miejska) powołana jest do działania w zakresie szkolnictwa powszechnego, wychowania przedszkolnego i oświaty pozaszkolnej; ma ona charakter po części opiniodawczy; roztacza opiekę nad budownictwem i higieną szkolną.

Pow. Rada Szkolna wspólnie z inspektorem szkolnym jest władzą przełożoną nad organem gminnego samorządu szkolnego — radami szkolnymi miejscowymi, nad którymi sprawuje nadzór.

Rady Szkolne Miejscowe (Rozp. M. Ośw. z dn. 27 października 1926, D. U. 118, p. 684, Rozp. M. W. R. i O. P. z dn. 28 września 1928, D. U. 90, p. 791, Rozp. M. W. R. i O. P. z dn. 23 stycznia 1930, D. U. 11, p. 83) utworzone są w każdej gminie miejskiej i wiejskiej. Rada szkolna w gminach wiejskich składa się: 1) z przewodniczącego, mianowanego przez inspektora szkolnego, 2) z wójta, 3) z nauczyciela szkoły publicznej, wyznaczonego przez inspektora, 4) z przedstawicieli ludności. Inspektor szkolny może za zgodą kuratora objąć stałe przewodnictwo rady, jeżeli między mieszkańcami obwodu szkolnego nie ma odpowiedniej osoby.

W miastach rada szkolna składa się: 1) z mianowanego przez inspektora (w miastach liczących do 5.000 mieszkańców) lub kuratora (w miastach większych), przewodniczącego, 2) z burmistrza lub delegowanego przezeń członka magistratu, 3) z 2 nauczycieli, wyznaczonych przez inspektora, 4) z czterech lub pięciu przedstawicieli ludności. W gminach wiejskich przedstawicieli ludności wybierają rady gminne, w miastach — rady miejskie. Mniejszości narodowe lub wyznaniowe powinny mieć stosunkowe przedstawicielstwo, jeżeli istnieje odrębna lub mieszana szkoła dla mniejszości. Wybrani powinni uzyskać zatwierdzenie rady szkolnej powiatowej. Rada w określonych wypadkach może być rozwiązana przez radę szkolną powiatową na wniosek inspektora szkolnego, który może wnieść przeciwko decyzji rady sprzeciw do kuratora, a zawieszona tymczasowo w czynnościach przez inspektora szkolnego. Również w wyszczególnionych wypadkach członek rady może być złożony z urzędu przez radę szkolną powiatową na wniosek inspektora szkolnego.

Przewodniczący rady i wybrani przez nią skarbnik i sekretarz tworzą wydział wykonawczy. Zadaniem rady szkolnej miejscowej są czynności zlecone przez przepisy prawne, w zakresie zakładania, utrzymywania i budowy szkół powszechnych oraz roztaczanie opieki nad szkołą i dziećmi szkolnymi. Przeciwko uchwałom i zarządzeniom rady szkolnej miejscowej służy odwołanie do rady szkolnej powiatowej, a przeciwko decyzji rady szkolnej powiatowej — odwołanie do kuratora.

W myśl ustawy o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych z dn. 17 lutego 1922 (D. U. 18, p. 143; zmiany U. 25 listopada 1925, D. U. 126, p. 98, Rozp. Prez. z dn. 3 grudnia 1930, D. U. 86, p. 662), plan sieci szkolnych opracowuje inspektor szkolny przy współudziale organów samorządu szkolnego na obszarze gminy, zatwierdza zaś je na podstawie opinii rady szkolnej powiatowej kurator okręgu szkolnego. Wykonanie zatwierdzonych postanowień w sprawie zakładania i utrzymania szkół powszechnych należy do organów samorządu szkolnego w gminie. Rady szkolne powiatowe określają normy, podług których gminy mają zaopatrywać szkoły w opał, oświetlenie i materiały piśmienne, oraz zapewnić szkołom usługę i utrzymanie czystości. Organy samorządu szkolnego w gminie układają projekty budżetu szkolnego gmin i przedkładają je radzie szkolnej powiatowej. Ta może dokonać w budżecie w razie potrzeby zmiany i przedkłada projekt władzom gminnym do uchwalenia. Gdyby budżet nie został w przepisanym czasie uchwalony lub nie odpowiadał potrzebom szkolnictwa, rada szkolna powiatowa przesyła projekt budżetu władzy nadzorczej nad gminą celem wstawienia przewidzianych w nim kwot do budżetu gminy. Pow. rada szkolna oznacza terminy, w których gmina jest obowiązana dostarczyć do rozporządzenia organom samorządu szkolnego w gminie funduszów na utrzymanie i założenie szkół w granicach budżetu. Organy samorządu szkolnego w gminie decydują o przeznaczeniu gruntów szkolnych na użytek szkół i nauczycieli; gmina i nauczyciel mogą odwołać się od tej decyzji do rady szkolnej powiatowej, która rozstrzyga ostatecznie.

C. Z zakresu działania Min. Przem. i Handlu nie podlegają władzom administracji ogólnej:

1. Urzędy administracji w sprawach górniczych. Władzami górniczymi są okręgowe urzędy górnicze, jako pierwsza instancja, wyższe urzędy górnicze — jako druga instancja (Rozp. Prez. z dn. 29 listopada 1930, D. U. 86, p. 654).

2. Okręgowe i miejscowe urzędy miar. (Statut Urzędów miar z dn. 7 sierpnia 1919, D. U. 74). Policja wszakże miar i wag należy do organów policyjnych i organów miejskich (inspekcji handlowej).

3. Okr. urzędy probiercze w b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej sprawują nadzór nad wykonywaniem przepisów obowiązujących w zakresie przemysłu, wyrabiającego przedmioty z kruszców szlachetnych; obejmować mogą obszar jednego lub kilku województw; terytorialny zakres działania oznacza Rada Min. na wniosek Min. Przemysłu i Handlu. Obecnie istnieje: 1) okręg warszawski; obejmuje on 5 województw b. Kongresówki, woj. wołyńskie i poleskie, 2) okręg wileński (woj. wileńskie i woj. nowogrodzkie), 3) lwowski i 4) krakowski (Rozp. M. P. i H. z dn. 9 listopada 1926, D. U. 113, p. 659; Rozp. Min. Przem. i Handlu z dn. 10 listopada 1922, D. U. 104, p. 955).

4. Urzędy Marynarki Handlowej: 1) Urząd Morski (w Gdyni), jako władza II instancji i kapitanaty portów, jako władza I instancji. Do władz marynarki handlowej należy: policja portowa i żeglugowa, pilotaż, latarnie morskie i pławy, budowa i eksploatacja portów, utrzymanie wydm nabrzeżnych, dozór nad kotłami parowymi statków, pomiary statków, sprawy służby żeglarskiej, ratownictwa (Rozp. Prez. z dnia 22 marca 1928, D. U. 38, p. 366)[1][2]. 2) Urząd Marynarki Handlowej w w. m. Gdańsku (wchodzący w skład Komisariatu Generalnego Rzeczyp. Pol. w Gdańsku) (Rozp. R. M. z dn. 3 kwietnia 1922, D. U. 32, p. 258).

Rejestr statków handlowych morskich prowadzi wydział rejestracyjny przy sądzie grodzkim w Gdyni (D. U. 57, p. 450).

Przeprowadzanie dochodzeń i wydawanie orzeczeń w sprawach wypadków morskich, którym ulegają statki handlowe, należy do izb morskich, ustanowionych przy sądzie powiatowym w Gdyni i przy Urz. Marynarki Handlowej w Gdańsku. Izba Morska składa się z przewodniczącego — sędziego państwowego i czterech ławników. Jako instancję drugą ustanowiono Odwoławczą Izbę Morską przy sądzie okręgowym w Gdyni pod przewodnictwem sędziego i z udziałem 6 ławników.

---

[1]) Statut organizacyjny Urzędu Morskiego. — Rozp. M. P. i H. z dn. 23 stycznia 1931 r. Mon. 21.

[2]) Wszystkie sprawy budowy portu w Gdyni przekazano Urzędowi Morskiemu (Rozp. R. M. i P. z dnia 12 stycznia 1931, D. U. 6, p. 28). Rada Portowa przy Urzędzie Morskim w Gdyni (Zarządz. M. P. i H. z dn. 3 lutego 1936 „Monitor" Nr. 41).

(Ust. z dn. 18 marca 1925, D. U. 36, p. 243, zm. ust. z dn. 21 lutego 1930, D. U. 17, p. 126 i Rozp. Prez. z dn. 30 października 1930, D. U. 76, p. 600, Ust. z dn. 15 lutego 1933 r., D. U. 18, p. 117).

5. Morski Urząd Rybacki (w Gdyni) ma za zadanie wykonywanie nadzoru nad rybołóstwem na wodach przybrzeżnych i popieranie rybołóstwa (Rozp. Min. b. dz. pr. z dn. 18 czerwca 1921, Dz. Urz. Min. b. dz. pr. 23, p. 152, Rozp. Prez. z dn. 24 lutego 1928, D. U. 21, p. 184).

D) Z zakresu działania Min. Komunikacji:

Państwowe Zarządy Wodne (w liczbie 27), działalność ich obejmuje wyszczególnione rzeki i kanały. Zarządy wodne podlegają wojewodzie. (Rozp. Min. Kom. z dn. 3 stycznia 1933 r., „Monitor" Nr 80).

E) Z zakresu działania Min. Pracy i Opieki Społecznej:

1. Inspektorzy pracy: a) obwodowi inspektorzy pracy jako władza pierwszej instancji; b) okręgowi inspektorzy pracy, jako instancja druga, nadzorująca i odwoławcza; c) specjalni inspektorzy pracy, jako wyłączna władza pierwszej instancji dla poszczególnych gałęzi pracy, ustanawiani przez Min. Op. Sp. w porozumieniu z właściwymi ministrami; d) podinspektorzy pracy, powoływani do pomocy inspektorom pracy i służbowo im podlegli; e) asystenci inspekcyjni, powoływani na mocy specjalnej umowy w miarę potrzeby przez Min. O. Sp.; zadaniem ich jest współdziałanie z inspekcją pracy w nadzorze nad przestrzeganiem przepisów ochrony pracy[1]); f) lekarze inspekcyjni, jako organy pomocnicze inspektorów w zakresie ochrony zdrowia pracowników i higieny pracy.

Podział na obwody i okręgi inspekcji pracy, który powinien odpowiadać podziałowi państwa dla celów administracji ogólnej, ustala na wniosek Głównego Inspektora Pracy Minister O. Sp. w porozumieniu z M. P. H. i M. Roln. (Rozp. Prez. z dn. 14 lipca 1927, D. U. 67, p. 590).

F) Z zakresu działalności Min. Rolnictwa nie podlegają władzom administracji ogólnej:

[1]) Rozp. M. O. Sp. z dnia 12 lipca 1935 r. D. U. 54, p. 354.

1. Dyrekcje lasów państwowych, które dzielą się na nadleśnictwa. Na czele dyrekcji stoi dyrektor. (Rozp. Prez. z dn. 30 grudnia 1924, D. U. 119, p. 1079, Rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, D. U. 38, p. 373; Rozp. Prez. z dn. 3 grudnia 1930, D. U. 86, p. 661).

2. Instytuty i zakłady badawczo-naukowe.

3. Państwowe zakłady chowu koni (stada ogierów i stadniny koni). (Rozp. Prez. z dn. 17 maja 1927, D. U. 48, p. 435; Rozp. M. Roln. z dn. 3 listopada 1930, D. U. 79, p. 623).

Ustrój samorządu terytorialnego

1. Przepisy Konstytucji

Konstytucja ustala (art. 75) ogólne zasady ustroju samorządowego w Polsce:

1) Uznaje samorząd za administrację państwową dla zaspokojenia potrzeb miejscowych.

2) Stosownie do podziału państwa dla celów administracji ogólnej przewiduje samorząd wojewódzki, powiatowy i gminny.

3) Samorządy mogą się łączyć w związki dla wykonywania zadań szczególnych; ustawa może tym związkom nadać osobowość publiczno - prawną.

4) Samorządy mogą wydawać przepisy obowiązujące, w zakresie ustalonym przez ustawy; te przepisy (statuty) muszą uzyskać zatwierdzenie władz nadzorczych.

5) Nadzór nad samorządem sprawuje rząd przez organy administracji ogólnej lub przez organy samorządu wyższego stopnia.

2. Samorząd w b. Królestwie Kongresowym

A. Miasta.

Samorząd za czasów rozbiorów z wyjątkiem samorządu gmin wiejskich nie istniał. Zarząd miast, opierający się na postanowieniach Namiestnika z r. 1816 i 1818, przetrwał bez zmian zasadniczych aż do końca rządów rosyjskich. Te postanowienia wzorowały się na ustawodawstwie z czasów Księstwa Warszawskiego, które skopiowało instytucje municypalne francuskie z czasów Napoleona, a więc z okresu najgwałtowniejszej we Francji reakcji centralistycznej. Za Królestwa Kongresowego uczyniono dalszy krok w tym kierunku, zawieszając na stałe mianowane rady miejskie. Zarząd sprawami miejskiemi skupił się wyłącznie w mianowanych magistratach (Samorząd Wielopolskiego z roku 1861 został zniesiony, zanim został całkowicie zorganizowany). Zarząd miejski — burmistrz i ławnicy magistratu byli niższym organem rządowym, zależnym hierarchicznie od władz administracyj-

nych, z bardzo małym zakresem kompetencji. Samorząd miejski typu wojennego z zupełną zależnością od władz okupacyjnych wprowadziły dopiero Niemcy i Austria, wzorując się na swoich ustawach miejskich.

Po wskrzeszeniu Państwa Polskiego unormował ustrój samorządu: Dekret o samorządzie miejskim z dnia 4 lutego 1919 r., D. P. 13, p. 110.

B. Gminy wiejskie.

Samorząd gmin wiejskich wprowadził ukaz z 2 marca 1864 r. (Dz. Pr. Król. Pol. tom 62, str. 37), zmiany zostały skodyfikowane w t. II „Zbioru Praw" z r. 1892 i w kontynuacji „Zbioru" z r. 1912. Samorząd wprowadzono jednocześnie z uwłaszczeniem włościan i ze względów politycznych prawo do udziału w samorządzie nadano tylko właścicielom gospodarstw rolnych (w gminach wiejskich z reguły uczestniczyli w zebraniach gminnych posiadający przynajmniej 3 morgi ziemi, w osadach czyli miasteczkach władza wyjątkowo obniżała cenzus do 1½ morgi). Rady gminne wprowadził dekret Naczelnika Państwa z dn. 27 listopada 1918 (D. P. 18, p. 78), jednocześnie rozszerzając na wszystkich pełnoletnich członków gminy prawo uczestniczenia w zebraniach gminnych.

C. Samorząd powiatowy.

Królestwo Kongresowe pozbawione było organów samorządowych wyższego rzędu. Za Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego do r. 1831 istniały wprawdzie rady departamentalne wzgl. wojewódzkie i rady powiatowe według wzorów napoleońskich, ale miały one jedynie charakter doradczy i kontrolujący działalność administracji rządowej. Ukaz z r. 1861 za rządów margr. Wielopolskiego wprowadził rady gubernialne i powiatowe, jako organy samorządu, ale zaledwie zapoczątkowana ich działalność została przez powstanie styczniowe przerwana. Ze względów politycznych nie zostały na Królestwo rozciągnięte rosyjskie ziemstwa gubernialne i powiatowe. Samorząd powiatowy typu wojennego wprowadziły władze okupacyjne niemieckie i austriackie, jako narzędzie, ułatwiające im administrację i eksploatację zajętych obszarów. Nowoczesne formy samorządu otrzymało b. Królestwo Kongresowe dopiero z chwilą odzyskania niepodległości. Samorząd wojewódzki dotychczas nie istnieje.

Samorząd powiatowy opiera się na dekrecie Naczelnika Państwa o tymczasowej ordynacji powiatowej z dn. 4 lutego 1919 (D. P. 13, p. 141).

3. Samorząd na Ziemiach Wschodnich

Za rządów rosyjskich istniały na Ziemiach Wschodnich następujące związki komunalne:

Gminy miejskie rządziły się ustawą z r. 1892, która oddawała sprawy miejskie niemal wyłącznie w ręce właścicieli nieruchomości i uzależniała samorząd całkowicie od władz nadzorczych (gubernatorów).

2) Gminy wiejskie miały charakter wyjącznie stanowy, włościański, znajdowały się pod nadzorem specjalnych władz (naczelników ziemskich). Gminy miały znaczny obszar, składały się ze znacznej liczby gromad (wsi).

3) Samorząd powiatowy i gubernialny zaprowadzony został ukazem carskim w r. 1911. Nie objął on dawnej gubernii Wileńskiej, Grodzieńskiej i Kowieńskiej ze względów politycznych, z powodu siły żywiołu polskiego. Z terytorium obecnych województw wschodnich działanie jego rozciągało się na woj. Wołyńskie i niektóre powiaty woj. Poleskiego i Nowogródzkiego. Przez stworzenie wyborczych kurji narodowościowych w „ziemstwach" powiatowych i gubernialnych zapewniona była przygniatająca przewaga Rosjan.

A. Samorząd miejski.

W miastach obowiązuje Rozporządzenie Komisarza Generalnego z dnia 14 sierpnia 1919 roku (Dz. Urz. Z. C. Z. W. 12, p. 99), zawierające ustawę miejską.

B. Samorząd wiejski.

Rozporządzenie Komisarza Generalnego z dn. 26 września 1919 r. (Dz. Urz. Z. C. Z. W. 21, p. 215) wprowadziło ustawę o samorządzie gminnym Gmina pozostała zbiorową, składa się z wsi, zaścianków, kolonii, osad miejskich, liczących poniżej 2.000 mieszkańców, i folwarków.

C. Samorząd powiatowy.

Rozporządzeniem Rady Ministrów z dn. 10 sierpnia 1922 r. (D. U. 72 p. 651 i 652) rozciągnięto na Ziemie Wschodnie ustrój samorządu powiatowego, wprowadzonego w b. Królestwie Kongresowem.

4. Samorząd w b. dzielnicy pruskiej

A. Samorząd miejski.

Miasta w państwie pruskiem otrzymały samorząd nowoczesny po klęsce Prus w wojnie z Napoleonem w r. 1808. Ustawa ta, będąca podwaliną samorządu, wprowadzona została na Pomorzu, oraz w zniemczonej Bydgoszczy W Poznańskim natomiast ustrój municypalny francuski z czasów Księstwa Warszawskiego przetrwał aż do czasu zreformowania ustawy o samorządzie miejskim w r. 1831. Reforma ta, która była krokiem wstecz, zwiększając nadzór rządowy, z powodu oporu opinii, nie została naogół wprowadzona w życie, tylko na miasta w Poznańskim stopniowo ustawa z r. 1831 została rozciągnięta. W r. 1853 ogłoszona została ustawa miejska dla 7 prowincyj wschodnich Prus, która do dzisiaj obowiązuje (Ust. z dn. 30 maja 1853 Zb. pr. str. 261).

B. Samorząd wiejski.

O niezależnym samorządzie gmin wiejskich nie mogło być mowy, dopóki istniały w Prusiech — pańszczyzna oraz władza patrymonialna dziedzica. Ustrój gminny był rozmaity, zależnie od miejscowych ustaw i zwyczajów, jako prawo pomocnicze obowiązywały przepisy o gminach Landrechtu, stojącego na gruncie patrymonialnym. Tę władzę patrymonialną dziedzica zniosło ustawodawstwo Księstwa Warszawskiego, zaprowadzenie Land-

rechtu przywróciło tę władzę w Poznańskim (z wyjątkiem sądownictwa, przysługującego dziedzicom w innych prowincjach pruskich). Władzę policyjną dziedziców w gminach przywrócono w Poznańskim w r. 1823, ze względów politycznych wszakże po r. 1831 pozbawiono jej właścicieli dóbr i wprowadzono w r. 1836, jako lokalną władzę policyjną mianowanych komisarzy obwodowych. Władzę policyjną o szczupłym zakresie zachowali właściciele ziemscy tylko na obszarach dworskich, zniosło ją dopiero rozporządzenie Min. byłej dzielnicy pruskiej z dn. 27 września 1919 r. W r. 1856 wydana została ustawa o gminach wiejskich w prowincjach wschodnich Prus. Regulowała ona tylko niektóre sprawy, zachowywała nadzór dziedzica nad gminami, miały charakter pomocniczy, utrzymując w mocy dawne ustawy i zwyczaje[1]). Nowoczesny samorząd gminny wprowadziła obowiązująca ustawa z dn. 3 lipca 1891 r. (Zb. ust. pr. str. 233). Zmianom uległa ta ustawa na mocy rozporządzenia tymczasowego Min. b. dzielnicy pruskiej z dn. 25 marca 1920 r. (Dz. Urz. Min. b. dz. pr. nr. 19, p. 190). Zmiany dotyczyły członkostwa gminnego i praw wyborczych.

C. Samorząd powiatowy.

W r. 1827 wydana została „ordynacja powiatowa", ustawa o sądorządzie powiatowym dla Śląska, w r. 1828 ordynacje powiatowe dla prowincji poznańskiej i pruskiej. Był to samorząd, oparty na zasadzie stanowej, z charakterem raczej doradczym; sejmik składał się z przedstawicieli trzech stanów: właścicieli dóbr rycerskich, miast i wsi. Właściciele dóbr rycerskich byli ipso facto członkami sejmiku, miasta (rady miejskie wspólnie z magistratami) wysyłały po jednym przedstawicielu, trzej delegaci gmin wiejskich byli wybierani w dwustopniowym pośrednim głosowaniu. Ustawa z r. 1828 z pewnymi uzupełnieniami w Poznańskim obowiązywała do upadku rządów pruskich. Skład sejmików zmieniła częściowo ustawa z r. 1904, mianowicie nadała prawo uczestniczenia w sejmikach przedstawicielom skarbu, jako posiadaczu licznych dóbr państwowych, przyznała miastom prawo wysyłania jednego delegata na 4.000 mieszkańców i pozwalała zwiększyć liczbę delegatów gmin wiejskich do sześciu rozporządzeniem królewskim. Wszystkie te zmiany miały na celu zabezpieczenie przewagi Niemców w sejmikach.

W r. 1872 wydano nową ordynację powiatową dla sześciu wschodnich prowincyj Prus, która obowiązywała w Prusiech Zachodnich i na Śląsku. Na Poznańskie nie rozciągnięto jej ze względów politycznych. Skład sejmiku oparto na podstawie kurialnej (kurie wielkiej własności, miast i gmin wiejskich), zarząd sprawami samorządowymi przekazano organom samorządu pod ustawowo uregulowanym nadzorem rządu.

Rozporządzenie Ministra b. dzielnicy pruskiej z dn. 12 sierpnia 1921 (D. U. 71, p. 492) wprowadziło zmiany w obowiązującem ustawodawstwie, o ile chodzi o skład sejmików i wydziałów powiatowych.

---

[1]) Ordynacja powiatowa z r. 1872 zniosła władzę patrymonialną — policję i nadzór dziedzica nad gminami wiejskimi, dziedzicznych sołtysów na Pomorzu i Śląsku.

Stan prawny nie był jednakowy w woj. Poznańskim i na Pomorzu, nowa wszakże ustawa samorządowa rozciągnęła na Poznańskie obowiązującą ordynację na Pomorzu.

W woj. Pomorskim, a obecnie i Poznańskim obowiązuje ordynacja powiatowa 6 prowincji wschodnich z dn. 13 grudnia 1872 (Zb. ust. pr. str. 179), w brzmieniu ustawy z dn. 11 marca 1881 wyjątkiem §§ 84—112 i § 131, zastąpionych przez wspomniane rozporządzenie Min. b. dzielnicy pruskiej. Należy mieć na uwadze zmiany, wprowadzone przez ustawę o ogólnej administracji krajowej z r. 1883, i ustawę o kompetencji władz administracyjnych i administracyjno-sądowych z r. 1883.

D. Samorząd wojewódzki.

W r 1823 wydana została ustawa ogólna o stanach prowincjonalnych, jako reprezentacji prowincji. Następnie wydane były odrębne ustawy prowincjonalne w r. 1823 dla prowincji Pruskiej, w r. 1824 dla W. Ks. Poznańskiego i Śląska. Sejmy prowincjonalne składały się z trzech stanów: rycerskiego, miejskiego i wiejskiego. W Poznańskim ten ustrój stanowy przetrwał ze względów politycznych do chwili wyzwolenia się z pod panowania pruskiego (wraz z rozporządzeniem, dotyczącym administracji związków stanów prowincjonalnych w prowincji Poznańskiej z dn. 5 listopada 1889, Zb. ust. pr. str. 177). Na Pomorzu i Śląsku obowiązywała wydana w r. 1875 ordynacja prowincjonalna dla sześciu prowincji wschodnich Prus.

Rozporządzenie Min. b. dzielnicy pruskiej z dn. 12 sierpnia 1921 (D. U. 71, 491) zarządziło nowe wybory do sejmików wojewódzkich (dawnych sejmów prowincjonalnych), zmieniając odpowiednie przepisy ustaw pruskich. Rozporządzenie powyższe zostało zmienione Ust. z dn. 14 marca 1927 (D. U. 33, p. 288) i Rozp. Prez. z dnia 28 grudnia 1934, D. U. 110, p. 976 (art. 19).

W woj. Pomorskim obowiązuje ordynacja prowincjonalna z dn. 29 czerwca 1875 w brzmieniu z dn. 22 marca 1881 r. (Zb. ust. pr. str. 176, 233) ze zmianami, wprowadzonymi przez powyższe rozporządzenia.

Terytorium i mieszkańcy. Województwo stanowi związek samorządowy. Zmiana granic województwa może nastąpić tylko na mocy ustawy. Uregulowanie wynikających z tej zmiany stosunków należy do Min. Spr. Wewnętrznych, ewentualne spory rozstrzyga Najw. Trybunał Administracyjny. Zmiany granic gmin, które są zarazem granicami województw, pociągają bez wszystkiego ich zmianę.

Województwa są połączeniem powiatów samorządowych w większy związek komunalny. Członkami tego związku, o ile chodzi o tworzenie organów i obciążenia podatkowe, są nie poszczególni mieszkańcy województwa, lecz powiaty.

Przynależnymi przeto do województwa są wszyscy przynależni do powiatów. Prawa ich polegają na uprawnieniu do udziału w zarządzie i przedstawicielstwie związku wojewódzkiego (krajowego) i na korzystaniu z urządzeń i zakładów krajowych na podstawie wydanych przepisów.

Organy samorządu. Sejmik wojewódzki. Organami samorządu wojewódzkiego są Sejmik wojewódzki, Wydział wojewódzki i Starost: Krajowy.

Organem uchwalającym i kontrolującym jest sejmik wojewódzki. Składa się on z delegatów, wybranych na 4 lata przez poszczególne powiaty wiejskie i miejskie w liczbie oznaczonej, odpowiadającej ilości mieszkańców powiatu. Wybory[1]) są tajne, a jeżeli wybiera się przynajmniej trzech posłów, tajne i stosunkowe. W powiatach wiejskich wybierają członków Sejmiku Wojewódzkiego i ich zastępców rady powiatowe, w miastach wydzielonych z powiatu rady miejskie. Wybory przeprowadzają przewodniczący rady powiatowej, względnie rady miejskiej z pomocą dobranych radnych. Przy wyborach stosunkowych każdy członek rady może zgłosić listę kandydatów. W razie unieważnienia wyborów zarządza wojewoda w ciągu 6 tygodni nowe wybory.

Prawo wybieralności posiada każdy bez różnicy płci obywatel państwa polskiego, który: 1) ukończył 23 rok życia, 2) ma miejsce stałego zamieszkania od roku w obrębie województwa, 3) posiada pełnię honorowych praw obywatelskich i 4) włada językiem polskim w słowie i piśmie.

Przeciwko ważności wyborów każdy wyborca może wnieść w ciągu 2 tygodni od dnia wyborów skargę do Woj. Sądu Administracyjnego. W drugiej instancji rozstrzyga Najwyższy Trybunał Administracyjny.

Sejmik wojewódzki zwołuje, odracza i zamyka wojewoda z upoważnienia Min. Spraw Wewnętrznych. Wybór stałego przewodniczącego sejmiku i jego zastępcy odbywa się na pierwszym posiedzeniu pod przewodnictwem najstarszego wiekiem członka. Członkowie Wydziału Wojewódzkiego, Starosta Krajowy i wyżsi urzędnicy Starostwa Krajowego, jeżeli nie są członkami Sejmiku, mogą uczestniczyć w posiedzeniach sejmiku z głosem doradczym, ale sejmik może uchwalić, że pewne sprawy, dotyczące tych osób, rozpatrywane będą na tajnym posiedzeniu w ich nieobecności, o ile nie są członkami Sejmiku.

Dla powzięcia uchwał wymagana jest obecność więcej niż połowy ustawowej liczby członków.

Sejmik wydawać może statuty, dotyczące spraw ustroju samorządu, co do których ustawa odsyła do unormowania statutowego albo nie zawiera wyraźnych przepisów. Statuty winny być zatwierdzone przez Min. Spraw Wewnętrznych, ewentualnie w porozumieniu z zainteresowanymi ministrami i ogłoszone w dziennikach urzędowych. Sejmik uchwala również regulaminy dla urządzeń krajowych. Sejmik może wydawać opinie o projektach ustaw, dotyczących województwa i o innych przedmiotach, przekazanych mu w tym celu przez rząd.

Wydział Wojewódzki. Zarząd sprawami samorządu wojewódzkiego należy do Wydziału Wojewódzkiego. Członków Wydziału i zastępców wybiera sejmik z pośród posiadających bierne prawo wyborcze mieszkań-

[1]) Regulamin wyborczy — D. U. 81, p. 707 z r. 1927.

ców województwa.[1]) Wydział składa się w woj. Poznańskim z przewodniczącego, jego zastępcy, Starosty Krajowego i 12 członków, w woj. Pomorskim z przewodniczącego, jego zastępcy, Starosty Krajowego i 8 członków. Wybory członków odbywają się na zasadzie proporcjonalności. W woj. Poznańskim członkowie Wydziału muszą uzyskać zatwierdzenie Min. Spraw Wewnętrznych. Członkowie Wydziału mogą być usunięci ze swych stanowisk w drodze postępowania dyscyplinarnego.[2])

Wydział zwołuje przewodniczący tak często, jak wymagają tego sprawy; obowiązany jest go zwołać, jeżeli żąda tego Starosta Krajowy lub połowa członków Wydziału. Wydział może ustanowić stałe terminy swych posiedzeń. Wydział może powziąć uchwały w razie obecności przeszło połowy członków; uchwały zapadają większością głosów. Członkowie, którzy sami lub ich krewni i powinowaci do trzeciego stopnia są zainteresowani osobiście w danej sprawie, nie mogą brać udziału w obradach i uchwałach. Jeżeli wskutek tego brak quorum, rozstrzyga sprawę sejmik. Jeżeli zaś sprawa jest nagła, wojewoda zwołuje dla powzięcia uchwały komisję, złożoną z członków Wydziału niezainteresowanych i czonków Sejmiku, w liczbie równej liczbie członków Wydziału. Przewodniczący Sejmiku i wyżsi urzędnicy Starostwa Krajowego mogą uczestniczyć w posiedzeniach Wydziału z głosem doradczym.

Najważniejszą funkcją Wydziału jest przygotowywanie i wykonywanie uchwał Sejmiku, o ile ustawa lub uchwała Sejmiku nie powierzyły ich specjalnym komisjom lub urzędnikom (np. Staroście Krajowemu). Prócz tego Wydział zarządza sprawami samorządu, zwłaszcza majątkiem i zakładami krajowymi oraz mianuje urzędników samorządu wojewódzkiego, o ile nominacja ich nie została zastrzeżona Sejmikowi, kieruje ich czynnościami i nadzoruje je. Członkowie Wydziału otrzymują odszkodowanie za poniesione wydatki, związane z urzędowaniem, w wysokości, uchwalonej przez Sejmik.

Starostwo Krajowe. Bieżącymi sprawami samorządu wojewódzkiego zarządza Starosta Krajowy. Przygotowuje on i dba o wykonanie uchwał Wydziału Wojewódzkiego. Jest przełożonym wszystkich urzędników samorządu wojewódzkiego. Zastępuje bez specjalnych pełnomocnictw Związek wojewódzki nazewnątrz. Ma prawo żądać czynności pośredniczących i opinii od władz powiatowych i gminnych.

Starostę Krajowego wybiera Sejmik Wojewódzki, zatwierdza Min. Spraw Wewnętrznych. Starosta wybierany jest na lat conajmniej 6, a nie więcej niż 12 (Rozp. Rady Ministrów z dn. 23 kwietnia 1923, D. U. 49, p. 338). W razie niezatwierdzenia wyboru przystąpić należy do ponownych wyborów. Jeżeli ponowny wybór nie uzyska zatwierdzenia, albo Sejmik odmówi dokonania wyboru, lub też wybierze po raz wtóry niezatwierdzonego kandydata, Min. Spr. Wewnętrznych może zamianować komisarycznego starostę na koszt samorządu. Zarząd komisaryczny trwa dopóty, dopóki wybór Sejmiku, który może się odbyć w każdym czasie, nie uzyska zatwierdzenia. (To

---

[1]) Warunek rocznego stałego zamieszkania w obrębie województwa nie ma zastosowania do starosty krajowego.

[2]) Rozp. Prez. z dn. 24 lutego 1928. (D. U. 29, p. 206).

samo ma miejsce w razie niezatwierdzenia wyboru członków Wydziału Wojewódzkiego w Poznańskiem; komisaryczni członkowie Wydziału muszą posiadać bierne prawo wyborcze do Sejmiku). Wydział Wojewódzki wybiera zastępcę Starosty, który w woj. Poznańskim musi być zatwierdzony przez Min. Spraw Wewn. Zastępca Starosty w Poznańskim (w przeciwieństwie do Pomorza) zastępuje Starostę w charakterze członka Wydziału Wojewódzkiego.

Statuty Krajowe mogą powołać do współdziałania ze Starostą Krajowym w załatwianiu spraw wszystkich lub poszczególnych gałęzi zarządu krajowego wyższych urzędników (radców krajowych) z głosem doradczym lub stanowczym. Jeżeli powołano ich z głosem stanowczym, statut winien postanowić, jakie sprawy ma załatwiać starosta ze współudziałem radców krajowych. W woj. Poznańskim radcy krajowi mogą mieć tylko głos doradczy, mianowani są dożywotnio.

O ustanowieniu innych urzędów, liczbie, uposażeniu i sposobie mianowania urzędników decyduje sejmik. Mianuje ich Wydział. Ich stanowisko prawne normuje regulamin, wydany przez Sejmik. Instrukcje służbowe wydaje Wydział.

K o m i s j e. Sejmik może ustanowić komisje lub komisarzy do bezpośredniego zarządzenia zakładami i ich nadzorowania oraz doglądania poszczególnych spraw. Członków komisji wybiera Wydział, o ile Sejmik nie zastrzegł dla siebie dokonania wyboru. Wydawanie dla komisji i komisarzy instrukcji i nadzór nad nimi należy do Wydziału.

N a d z ó r. Władzą nadzorczą jest w pierwszej instancji Wojewoda, w drugiej Min. Spr. Wewnętrznych. Nadzór ma na celu pilnowanie legalności administracji samorządowej; w tym celu władze nadzorcze mają prawo żądać informacji o wszystkich sprawach, przeglądać akty, przeprowadzać rewizje kas. Wojewoda lub delegowani przezeń urzędnicy mają prawo uczestniczyć w obradach Wydziału Wojewódzkiego i komisji. Wojewoda winien zawiesić z podaniem motywów uchwały Sejmiku, Wydziału i komisji, przekraczające ich uprawnienia lub naruszające ustawy. Zarządzenia wojewody mogą te ciała zaskarżyć do Najw. Trybunału Administracyjnego.

Następujące uchwały Sejmiku wymagają zatwierdzenia: 1) statuty — zatwierdza Rada Ministrów, 2) uchwały w sprawie większego lub mniejszego obciążenia poszczególnych części województwa i 3) w sprawie nowych obciążeń związku bez ustawowego obowiązku, o ile nałożone świadczenia mają trwać dłużej niż przez 5 lat — zatwierdzają Min. Spraw Wewnętrznych i Min. Skarbu.

Prócz tego wymagają zatwierdzenia właściwych ministrów regulaminy, uchwalane przez Sejmik: 1) regulamin o stosunkach służbowych urzędników; Min. Spr. Wewn. zatwierdza zasady mianowania, zwalniania i emerytowania urzędników, 2) regulaminy zakładów dla ubogich i zakładów poprawczych, zakładów dla obłąkanych, głuchoniemych, ślepych i idiotów, o ile chodzi o przyjęcie, traktowanie i zwolnienie, oraz naukę pensjonarzy tych zakładów, 3) regulaminy zakładów dla położnych, o ile chodzi o przyjmowanie, naukę i egzaminy uczenic, 4) regulaminy Krajowych Banków Pożyczkowych

co do podstaw udzielania pożyczek, 5) zakładów ubezpieczeń co do organizacji i zasad administracji.

Wojewoda ma prawo przymusowego wstawienia do budżetu świadczeń, opartych na obowiązku ustawowym. Przeciwko tej decyzji przysługuje skarga do Najw. Trybunału Administracyjnego.

Rozwiązanie Sejmiku Wojewódzkiego może zarządzić Rada Ministrów; nowe wybory winny się odbyć w ciągu trzech miesięcy, nowy Sejmik winien być zwołany po 6 miesiącach od rozwiązania. Do chwili zebrania się nowego Sejmiku członkowie dawnego Wydziału i komisji pełnią swe funkcje.

5. Samorząd w b. Galicji

Po zaborze Galicji rząd austriacki wprowadził tam, jak i w innych krajach, Sejm stanowy, który istniał do r. 1848, ale istotnej roli nie odgrywał, miał raczej charakter dekoracyjny, wydawał na wniosek rządu opinie, mógł wysyłać do tronu petycje. W miastach stopniowo zniesiono magistraty wybieralne, mianowany zarząd był w sposób drobiazgowy regulowany przez rozporządzenia policyjne; obok mianowanych magistratów istniały wybieralne rady miejskie (zwane wydziałem). Po wsiach pozostała sądowa i policyjna władza dziedzica.

Rewolucja 1848 r. zapoczątkowała nową erę dla samorządu. W r. 1849 wydano tymczasową ustawę gminną dla całej monarchii. Ustawa ta wkrótce pod wpływem reakcji została zniesiona, w Galicji wogóle nie weszła w życie. Natomiast w związku z uwłaszczeniem włościan (w r. 1848) wyszły rozporządzenia władzy administracyjnej, które miały wpływ na ustrój gminny: 1) z gruntów t. zw. tabularnych utworzono obszary dworskie, 2) za gminę uznano te wsi, które istniały jako odrębne jednostki w r. 1784, gmina więc była mała, z reguły jednowioskowa.

Po wprowadzeniu autonomii i samorządu krajowego statutem krajowym w r. 1861, uchwalił parlament ustawę gminną w r. 1862, która stała się ustawą ramową dla ustawodawstwa gminnego wszystkich krajów. W Galicji uchwalił Sejm na tych podstawach ustawę w r. 1866. W r. 1867 zmieniona konstytucja uznała, że ustawodawstwo gminne należy do zakresu autonomii krajowej. Sejm wszakże nie mógł przeprowadzić zasadniczej zmiany w dziedzinie administracji samorządowej, ponieważ łączyła się ta sprawa z reformą całego ustroju administracyjnego, z postulatem zespolenia działalności organów rządowych i samorządowych.

Ustrój samorządu powstał, jako reakcja przeciwko rządom państwa policyjnego („wolna gmina w wolnym państwie"). Samorząd przeciwstawiono państwu, jego działalność uznano za pozapaństwową. Samorząd miał być możliwie niezależny od ingerencji organów państwowych, gmina — posiadać jak najszerszy zakres działania. Państwo może stawiać tylko szranki prawne działalności pilnując, aby samorząd nie naruszał ustaw i nie przekraczał swej kompetencji. Nadzór nad celowością administracji samorządowej i to w szczupłych rozmiarach wykonywają wyższe jednostki samorządowe. Państwo nie mogło się jednak wyrzec posługiwania się organami wykonawczymi gmin dla swoich zadań. Ustanowiono przeto obok własnego „poruczony",

państwowy zakres działania gminy, podporządkowany władzom rządowym. Organy wyższych jednostek samorządnych wykonywały tylko własny zakres działania, ale pozbawione były własnych środków przymusowej egzekutywy, z uwagi na założenie, że w państwie nie mogą obok siebie istnieć dwie równorzędne władze publiczne, których działalność może z sobą kolidować.

Istniał przeto w Galicji dualizm władz, „dwutorowa" organizacja administracji. Powstały dwa łańcuchy instancji, niezależne od siebie: władze rządowe — starosta, namiestnik (obecnie wojewoda) i ministerstwa, przy czym organem wykonawczym starosty w gminie jest wójt; oraz organy samorządowe: rada i zwierzchność gminna, Rada powiatowa i Wydział, Sejm i Wydział Krajowy. Ustawa z dnia 30 stycznia 1920 (D. U. 11, p. 61) zniosła Sejm galicyjski i Wydział Krajowy. Funkcje Wydziału Krajowego (przede wszystkim nadzór nad niższymi jednostkami samorządu) i uprawnienia administracyjno-wykonawcze Sejmu galicyjskiego przejął Tymczasowy Wydział Samorządowy. Z kolei został i on zniesiony (Rozp. Prez. z dnia 16 stycznia 1928, D. U. 7, p. 40). Nadzór nad powiatowymi związkami samorządowymi oraz gminami miejskimi i wiejskimi przekazano wojewodom.

A. Samorząd gminny.

Samorząd gmin wiejskich normuje ustawa krajowa z dn. 12 sierpnia 1866 r. (Dz. U. kr. Nr. 9) wraz z nowelami z dn. 19 listopada 1868 (Dz. u. k. 30), 17 czerwca 1874 (Dz. u. kr. Nr. 49, 51, 52), 15 lutego 1883 (Dz. u. kr. Nr. 59), 6 grudnia 1883 (D. u. kr. Nr. 76), 22 stycznia 1886 (Dz. u. kr. Nr. 16), 4 lutego 1908 (Dz. u. kr. Nr. 58), 13 stycznia 1909 (Dz. u. kr. Nr. 20). Samorząd miast większych — ustawa z dn. 13 marca 1889 (Dz. u. kr. Nr. 24), miast mniejszych i miasteczek — ustawa z dn. 3 lipca 1896 (Dz. u. kr. Nr. 51), i nowela z dn. 4 lutego 1908 r. (Dz. u. kr. Nr. 59). Powyższe ustawy z r. 1889 i 1896 wprowadzają tylko pewne zmiany do ustawy gminnej, głównie w organizacji zwierzchności gminnej. Rozciągają się one na gminy w utawie wymienione, bez względu nas to, czy dana gmina nosi historyczną nazwę miasta, miasteczka lub gminy wiejskiej. Miasta Lwów i Kraków rządziły się odrębnymi ustawami (statutami: Lwów ustawą z dn. 14 października 1870 (Dz. u. kr. Nr. 79), Kraków ustawą z dn. 5 października 1901 (Dz. u. kr. Nr. 108).

Ustawa z dn. 3 lipca 1896 z nowelami z chwilą wejścia w życie nowej ustawy samorządowej została zniesiona, a na miejscowości, których ustrój normowała, rozciągnięta zostanie ustawa z r. 1889, jeżeli liczą ponad 3.000 mieszkańców, lub Min. Spraw Wewnętrznych nada mniejszym miejscowościom ustrój miejski, ustawa zaś z r. 1866 — na pozostałe miejscowości.

B. Samorząd powiatowy.

Obowiązywała ustawa krajowa z dn. 12 sierpnia 1866 (Dz. u. kr. Nr. 21). Nowa ustawa samorządowa rozciągnęła na województwa małopol-

skie tymczasową ordynację powiatową dla obszarów b. zaboru rosyjskiego z dn. 4 lutego 1919 r. (D. P. 13, p. 141).

* * *

Nowa ustawa „o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego" z dnia 23 marca 1933 roku (D. U. 35, p. 294)[1]) wprowadza w zasadniczych sprawach jednolity ustrój samorządu gmin wiejskich i miejskich[2]) oraz powiatowych związków samorządowych na całym terenie Rzeczypospolitej, z wyjątkiem Województwa Śląskiego; tylko w drugorzędnych sprawach obowiązują nadal nieuchylone ustawy dzielnicowe. Istniejący tylko w woj. Poznańskim i Pomorskim samorząd wojewódzki powyższą ustawą nie został zmieniony.

---

[1]) Rozp. Wyk. Min. Spr. Wewn. z dn. 9 października 1933 r. D. U. 88, p. 577, z dn. 15 grudnia 1933 r. D. U. 100, p. 769.

[2]) Odmienny tymczasowy ustrój organów m. Gdyni wprowadziło Rozp. Prezydenta z dn. 24 listopada 1930 r. (D. U. 80, p. 630). Komisarz Rządu (starosta grodzki) jest zarazem prezydentem i przewodniczącym rady miejskiej. Rada miejska składa się z 20 członków: 10 wybieranych, jak w innych miastach, 10 mianowanych przez M. Spr. Wewn. w porozumieniu z Min. P. i H.

Samorząd miast

I. Terytorium. W b. dzielnicy rosyjskiej nadanie praw miejskich miejscowościom wiejskim oraz zmiana granic miast następuje w drodze rozporządzeń Ministra Spraw Wewnętrznych, jeżeli chodzi o zmiany, dotyczące miast, nie stanowiących odrębnych powiatów miejskich, w trybie zaś rozporządzeń Rady Ministrów, wydawanych na wniosek M. S. W., jeżeli zmiany dotyczą miast, stanowiących odrębne powiaty miejskie. Przed wydaniem decyzji winny być wysłuchane organy stanowiące zainteresowanych samorządów terytorialnych. Analogiczne postanowienie stosuje się do miast b. dzielnicy pruskiej i b. Galicji[1]); w b. Galicji przyłączenie do gminy miejskiej gmin podmiejskich lub ich części może nastąpić również na podstawie dobrowolnego porozumienia gmin po zezwoleniu na wcielenie wojewody przy współudziale wydziału wojewódzkiego z głosem stanowczym[2]).

W razie przyłączenia do miasta sąsiedniej gminy w całości w b. dzieln. rosyjskiej[3]) majątek gminy i jej długi przechodzą na miasto. Jeżeli inne zmiany granic miasta wywołują potrzebę rozdzielenia majątku gmin i oznaczenia ich zobowiązań, decyduje porozumienie gmin, a w razie niedojścia do skutku dobrowolnego układu, podziału dokonywa wojewoda[4]). Na obszarze, włączonym do miasta, zachowują moc rozporządzenia dawniejsze władz państwowych i uchwały gminne do czasu ich zmiany przez właściwe władze.

---

[1]) W b. Galicji nadanie praw miejskich w trybie rozporządzeń dotyczy tylko miejscowości, liczących powyżej 3.000 mieszkańców.

[2]) Rozp. Prezydenta z dn. 3 grudnia 1932 r., D. U. 109, p. 895.

[3]) Ust. z dn. 20 lutego 1920 r., D. U. 19, p. 192.

[4]) Rozp. M. S. W. z dn. 21 lutego 1929 r., D. U. 24, p. 252.

W b. Galicji w razie braku porozumienia stosunki majątkowe reguluje wydział powiatowy, a w miastach, wydzielonych ze związku samorządowego powiatowego — wydział wojewódzki[1]).

W b. dzielnicy pruskiej. Miasto przejmuje majątek, długi i zobowiązania wcielonej gminy. Jeżeli nie został zawarty przed wcieleniem układ miasta ze zmniejszoną gminą, wzgl. powiatem co do skutków finansowych przyłączenia, po wcieleniu rozpoczyna się postępowanie wyrównawcze między gminami i powiatem. Rozstrzyga w trybie uchwał wydział powiatowy (w miastach niewydzielonych z powiatowego związku samorządowego) lub Izba Wojewódzka (w miastach wydzielonych); na tę uchwałę uczestnicy mogą wnieść skargę w trybie spornego postępowania administracyjnego do wydziału powiatowego wzgl. do Woj. Sądu Administracyjnego. Jeżeli gmina wiejska wskutek odłączenia części (np. zamieszkałej przez ubogą ludność) uzyskała zmniejszenie ciężarów prawno - publicznych, to miasto może otrzymać subwencję na zwiększone wydatki do wysokości korzyści, które osiągnęła gmina wiejska. Również na mieszkańców, właścicieli gruntów i przemysłowców przyłączonych terenów mogą być nałożone specjalne świadczenia, jeżeli mieszkańcy miasta ponieśli już dawniej koszty urządzeń gminnych, albo przyłączone terytoria nakładają na miasto specjalne ciężary.

Pozbawienie miejscowości ustroju miejskiego wymaga ustawy, o ile miasto liczy co najmniej 3.000 mieszkańców (według ostatniego spisu ludności), miasta mniejsze mogą być przekształcone na gminy wiejskie lub gromady w trybie rozporządzenia Rady Ministrów, po wysłuchaniu opinii rady miejskiej i wydziału powiatowego.

II. Prawa wyborcze[2]). Prawo wybierania do rady miejskiej posiadają obywatele polscy bez różnicy płci, któ-

[1]) Ust. z dn. 1 sierpnia 1923, D. U. 92, p. 719.

[2]) W m. st. Warszawie do czasu wydania ustawy o stołecznym samorządzie wojewódzkim organami ustrojowymi są mianowany przez R. M. prezydent i pięciu wiceprezydentów, mianowanych przez M. Spr. Wewn. (Tymczasowy Zarząd Miejski). Mianowana przez M. Spr. Wewn. Tymczasowa Rada Miejska, złożona z 36 członków, ma głos opiniodawczy w sprawach, normalnie należących do kompetencji rad miejskich (Rozp. Prez. z dn. 24 września 1934 r. D. U. 86, p. 778).

rzy ukończyli do dnia zarządzenia wyborów 24 lata i nie utracili prawa wybierania do Sejmu Rzeczypospolitej. Ponadto wymagane jest w zasadzie zamieszkanie w mieście od roku, licząc wstecz od dnia zarządzenia wyborów; przepis ten wszakże nie dotyczy: 1) zamieszkałych w mieście właścicieli i posiadaczów nieruchomości oraz 2) funkcjonariuszów państwowych, funkcjonariuszów państwowych przedsiębiorstw i monopolów, funkcjonariuszów samorządu terytorialnego i gospodarczego, duchowieństwa świeckiego i zakonnego, zawodowych wojskowych służby czynnej, tudzież członków rodzin osób w p. 2 wymienionych, 3) obywateli honorowych. Wojskowi niezawodowi w służbie czynnej prawa wybierania nie posiadają. Prawo wybierania ulega zawieszeniu na czas postępowania karnego w sprawach o zbrodnię, za które sąd orzeka utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych[1]).

Prawo wybieralności mają ci spośród wyborców, którzy ukończyli 30 lat. Kandydaci na radnych i ławników muszą władać językiem polskim w słowie i piśmie; M. S. W. może to wymaganie zawiesić rozporządzeniami na czas określony całkowicie lub na poszczególnych obszarach państwa. Nie mogą być wybrani: wojskowi służby czynnej, funkcjonariusze powiatowych i wojewódzkich władz administracji ogólnej, powiatowych związków samorządowych, policji państwowej i straży granicznej (w Warszawie — również funkcjonariusze Min. Spr.w Wewnętrznych). Funkcjonariusze miejscy, wybrani do organów miejskich, jeżeli złożą oświadczenie, że przyjmują wybór, tracą posadę.

Liczba radnych wynosi w miastach, liczących do 5.000 mieszkańców — 12, wzrasta w zależności od wielkości miasta (np. przy 25.000 — 32, przy 100.000 — 48) i dochodzi w miastach, liczących ponad 250.000 mieszkańców do 72.

Wybory do rad miejskich są powszechne, równe, tajne, bezpośrednie i stosunkowe. Miasta dzielą się na okręgi wyborcze (tylko miasta najmniejsze, liczące do 5.000 mieszkańców, mogą stanowić jeden okręg wyborczy); podziału na okręgi dokonywają władze administracji ogólnej, z tym ograniczeniem, że na poszczególny okręg nie może przypadać mniej, niż trzy man-

[1]) art. 47 § 1 kod. karnego.

daty. Liczba mandatów w danym okręgu, ustalona przez władze, winna być uzależniona od liczby mieszkańców okręgu. W okręgu głosuje się imiennie na nazwiska kandydatów, umieszczonych na zgłoszonych listach. Wyborca, rozporządzający tylu głosami, ilu radnych ma być wybranych w danym okręgu, może dowolnie oddać wszystkie głosy (skumulować) na rzecz jednego kandydata, albo część posiadanych głosów skupić na danym kandydacie, a pozostałą część oddać na innych kandydatów, albo też zamieścić na karcie głosowania pełną liczbę kandydatów, przypadających na dany okręg (czyli każdemu dać po jednym głosie); ale zawsze może głosować tylko na kandydatów umieszczonych na jednej ze zgłoszonych list. A to dla tego, że podział mandatów dokonywa się naprzód między listy systemem stosunkowym (de Hondta); z pomiędzy kandydatów danej listy wybrani są ci, którzy otrzymali największą liczbę głosów, oddanych na daną listę; jeżeli wszakże liczba kandydatów, na którą głosowano z danej listy, nie wyczerpie pełnej liczby mandatów, przyznanych danej liście, pozostałe mandaty przypadają innym kandydatom w kolejności, ustalonej na liście. Zastępcami radnych z danej listy są ci kandydaci, którzy z kolei otrzymali największe ilości głosów; liczba zastępców równa się liczbie wybranych z danej listy radnych. Zażalenia i protesty rozstrzyga w stosunku do miast niewydzielonych z pow. związku samorządowego — starosta, po wysłuchaniu opinii wydziału powiatowego (w woj. Poznańskim i Pomorskim wydział powiatowy), w stosunku do miast wydzielonych — wojewoda, po wysłuchaniu opinii wydziału wojewódzkiego (w woj. Poznańskim i Pomorskim — przy współdziałaniu izby wojewódzkiej z głosem stanowczym). Decyzje te są ostateczne i przysługuje przeciwko nim skarga do N. Tryb. Admin., z wyjątkiem woj. Poznańskiego i Pomorskiego, gdzie od decyzji wydziału powiatowego wnieść należy skargę do woj. sądu administracyjnego.

Jeżeli liczba radnych zmniejszy się o 20% (po wyczerpaniu list zastępców radnych), władze administracji ogólnej mogą zarządzić wybory uzupełniające, a winny to uczynić gdy liczba radnych zmniejszy się o 30%, chyba, że w tym ostatnim wypadku rozwiążą radę miejską i zarządzą wybory całej rady. Przy wyborach uzupełniających podział na okręgi wyborcze może być zmieniony w razie zmiany liczby mieszkańców; i przy wyborach uzupełniających liczba mandatów do

obsadzenia w poszczególnym okręgu nie może być niższa od trzech, co wywołać może konieczność łączenia okręgów, ustalonych w czasie wyborów głównych.

Szczegółowe przepisy wyborcze (o zgłaszaniu list kandydatów, komisjach wyborczych, sposobie głosowania i t. d.) wydaje w drodze rozporządzenia Min. Spraw Wewnętrznych.[1])

III. Zarząd miejski składa się w miastach, niewydzielonych ze związku powiatowego, z burmistrza i wiceburmistrza oraz ławników, a w miastach wydzielonych z prezydenta i wiceprezydenta lub wiceprezydentów oraz ławników. W miastach, liczących do 50 tys. mieszkańców, może być tylko jeden wiceprezydent; w miastach, liczących ponad 50 tysięcy, rada miejska może powziąć uchwałę o powiększeniu ilości stanowisk wiceprezydentów, z tym ograniczeniem, że ilość ta nie może przewyższać w Krakowie, Lwowie, Łodzi, Poznaniu i Wilnie — trzech, w innych miastach — dwóch, wyjątkowo zaś trzech jeżeli władza nadzorcza zatwierdzi uchwałę o ustanowieniu urzędu trzeciego wiceprezydenta. Liczba ławników wynosi 10% ustawowej liczby radnych i nie może być mniejsza niż trzech.

Prezydenta i wiceprezydentów, burmistrza i wiceburmistrza wybierają radni w głosowaniu tajnym większością głosów ustawowej liczby radnych (ewentualnie w głosowaniu ściślejszym). Ławników wybiera rada miejska w głosowaniu tajnym i stosunkowym.[2])

Ustawa przewiduje zawodowych i niezawodowych członków zarządu miejskiego. Ławnicy wszyscy są niezawodowi. Prezydenci i wiceprezydenci (w miastach wydzielonych) są zawsze zawodowi. W miastach niewydzielonych mogą być powoływani zarówno zawodowi, jak i niezawodowi burmistrzowie; wiceburmistrzowie są z reguły niezawodowi, ale w miastach, liczących ponad 15.000 mieszkańców, mogą być powoływani wiceburmistrzowie zawodowi. Uchwała rady miejskiej o powołaniu zawodowego burmistrza i wiceburmistrza wymaga zatwierdzenia władzy nadzorczej.

---

[1]) Regulamin wyborczy do rad miejskich — Rozp. M. S. W. z dn. 30 marca 1934 r. (D. U. 29 p. 259), zm. Rozp. z dn. 28 maja 1936 r. (D. U. 45, p. 330).

[2]) Regulamin wyborczy do zarządów miejskich — Rozp. M. S. W. z dn. 13 czerwca 1934 r. (D. U. 52, p. 485).

Wojewoda przy współudziale wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej) z głosem stanowczym może nałożyć na miasto niewydzielone obowiązek powołania zawodowego burmistrza, jeżeli rozwój gospodarki miejskiej i stan zakładów i przedsiębiorstw miejskich wymagają fachowego i ciągłego kierownictwa.

Burmistrz niezawodowy w miastach, liczących do 5.000 mieszkańców, oraz wiceburmistrz niezawodowy we wszystkich miastach musi władać językiem polskim w słowie i piśmie. Wszakże w miastach, liczących ponad 5.000 mieszkańców, niezawodowy burmistrz musi posiadać wykształcenie w zakresie gimnazjum lub szkoły zawodowej typu gimnazjalnego, zgodnie z nową ustawą o ustroju szkolnictwa[1]), albo wykształcenie według zasad obowiązujących przed zrealizowaniem tej ustawy w zakresie sześciu klas szkoły średniej. Zawodowi prezydenci, wiceprezydenci, burmistrzowie i wiceburmistrzowie muszą mieć: 1) cenzus wykształcenia w zakresie, uprawniającym do odbywania studiów w szkołach wyższych (matura) i 2) przygotowanie zawodowe w postaci trzyletniej pracy bądź w charakterze członka zarządu miejskiego, bądź na samodzielnym stanowisku w administracji samorządu terytorialnego, bądź też na stanowisku urzędnika państwowego I kategorii we władzach administracji ogólnej.[2]) Od cenzusu wykształcenia i od wykazania się trzyletnią praktyką może kandydata zwolnić w miastach niewydzielonych wojewoda, w miastach wydzielonych — Minister Spraw Wewnętrznych. Zwolnienie może być uwarunkowane odbyciem przez wybraną osobę rocznego okresu próbnego na stanowisku przełożonego gminy lub jego zastępcy.

Przełożeni gmin miejskich i ich zastępcy nie muszą mieć prawa wybieralności w danym mieście; wystarcza dla ich wyboru posiadanie prawa wybieralności do jakiejkolwiek rady gminnej (miejskiej lub wiejskiej).

Wybory przełożonych gmin miejskich i ich zastępców muszą być zatwierdzone przez władze administracji ogólnej: wybory niezawodowych burmistrzów i ich zastępców przez starostę z wyjątkiem miast, będących siedzibą władz powiatowych; burmistrzów i ich zastępców tych miast oraz zawodo-

[1]) Ust. z dn. 11 marca 1932 r., art. 20 i 29 (D. U. 38, p. 389).
[2]) §§ 33—45 Rozp. Wyk. D. U. 100, p. 769.

wych burmistrzów i wiceburmistrzów zatwierdza wojewoda; wybór prezydentów i wiceprezydentów — Min. Spr. Wewnętrznych. Jeżeli wybrany prezydent lub wiceprezydent na skutek zwolnienia od wymaganych kwalifikacji odbywa okres próbny urzędowania, zatwierdzenie może być uzależnione od złożenia egzaminu praktycznego, odmowa zaś zatwierdzenia wyboru może w okresie próbnym nastąpić każdej chwili. Starosta, jeżeli chce odmówić zatwierdzenia, winien zasięgnąć opinii wydziału powiatowego, wojewoda — wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej).

Jeżeli rada miejska nie przeprowadziła wyboru przełożonego gminy lub jego zastępcy albo zwleka z wyborem, właściwa władza nakazuje dokonanie wyboru w oznaczonym terminie; gdyby i w tym terminie wybór nie doszedł do skutku, władza powołana do zatwierdzenia wyboru obsadza wakujące stanowisko przez tymczasowego przełożonego gminy lub jego zastępcę (komisarza), który sprawuje urząd do chwili, kiedy wybrany przez radę kandydat (wybór może się odbyć w każdym czasie) nie uzyska zatwierdzenia. Odmowa zatwierdzenia wybranego kandydata powoduje nowe wybory; przy ponownych wyborach decyzja w sprawie zatwierdzenia należy do władzy hierarchicznie wyższej, mianowicie, jeżeli przy pierwszych wyborach odmówił zatwierdzenia starosta — do wojewody, jeżeli wojewoda — do Min. Spraw Wewnętrznych. Jeżeli ponowny wybór nie dojdzie do skutku w oznaczonym czasie albo nie uzyska zatwierdzenia, władza, uprawniona do zatwierdzenia pierwszych wyborów, ustanawia tymczasowego przełożonego gminy lub jego zastępcę. Rada gminna może i potem przeprowadzić w każdym czasie wybory; gdyby wszakże wybrany kandydat znowu nie uzyskał zatwierdzenia albo w ciągu roku od powołania tymczasowego przełożonego gminy lub jego zastępcy rada miejska nie przeprowadziła wyborów, rada miejska winna być rozwiązana, a nowe wybory mają się odbyć w ciągu trzech miesięcy.

Przełożeni gminy i ich zastępcy składają na ręce władzy zatwierdzającej przysięgę, że wiernie będą przestrzegać ustaw i sumiennie wypełniać obowiązki służbowe.

Przełożeni gminy i ich zawodowi zastępcy otrzymują stałe uposażenie według norm, określonych w obowiązujących prze-

pisach i w uchwałach rady miejskiej. Ławnicy i niezawodowi wiceburmistrzowie spełniają swe obowiązki bezpłatnie; mogą jedynie być im przyznawane diety za udział w posiedzeniach lub odszkodowanie z tytułu wykonywanej pracy, jeżeli osoby te ponoszą znaczny uszczerbek w zarobkach w swym zawodzie.

Ławnicy są obowiązani tylko do udziału w posiedzeniach magistratu i komisji, utworzonych przez radę miejską lub magistrat, i do referowania na posiedzeniach magistratu na zlecenie przełożonego gminy poszczególnych spraw.

Zawodowość przełożonych gminy i ich zastępców wyraża się:

1-o. W tym, że ich obowiązki urzędowe stanowią ich główne zajęcie; nie mogą oni wykonywać innych płatnych zajęć, jeżeli te pozostawałyby w sprzeczności z obowiązkami służbowymi lub przeszkadzałyby w spełnianiu tych obowiązków, albo mogłyby wywoływać uzasadnione podejrzenia o stronniczość lub interesowność. Decyzje w tych sprawach należą w stosunku do prezydentów i burmistrzów do władz nadzorczych, w stosunku do wiceprezydentów i wiceburmistrzów — do przełożonego gminy.

2-o. Okres urzędowania zawodowych członków zarządu miejskiego trwa lat dziesięć, niezawodowych lat pięć.

3-o. Zawodowi członkowie zarządu miejskiego mają prawo do zaopatrzenia emerytalnego albo do odprawy według statutu emerytalnego dla pracowników miejskich, a jeżeli taki statut nie został uchwalony, to ich prawo emerytalne ustala uchwała rady miejskiej, powzięta przed dokonaniem wyboru i zatwierdzona przez wojewodę, przy współudziale wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej) z głosem stanowczym. Zaopatrzenie emerytalne nie może być mniejsze od norm, wynoszących po 10 latach 35% pobieranego ostatnio uposażenia służbowego, wzrasta za każdy następny rok i dochodzi po 30 latach do 92% uposażenia; rada miejska może zaliczyć do wysługi emerytalnej lata pracy w innych związkach samorządowych lub innej służbie publicznej. Prawa emerytalne przysługują po 10 latach, jeżeli zawodowi członkowie zarządu miejskiego nie zostaną wybrani lub nie zostaną zatwierdzeni na następną dziesięcioletnią kadencję. Jeżeli wszakże te osoby odmówią przy-

jęcia wyboru bez uzasadnionej przyczyny (uzasadnioną przyczyną jest: niezdolność do służby, przekroczenie 60 roku życia oraz sprawowanie mandatu płatnego członka zarządu miejskiego przez co najmniej 20 lat), gmina może zamiast emerytury wypłacić jednorazową odprawę w wysokości, uzależnionej od ilości lat, przesłużonych w gminie.

Postawienie kandydatury do organu ustrojowego gminy miejskiej wymaga zgody kandydata. Kandydat, który tę zgodę na objęcie stanowiska radnego lub ławnika wyraził, obowiązany jest przyjąć mandat i sprawować do końca kadencji. Wybrana osoba ma prawo złożenia mandatu, jeżeli objęła urząd publiczny; może uzyskać pozwolenie na złożenie mandatu: 1) jeżeli nie może wypełniać obowiązków z powodu stanu zdrowia, 2) z powodu złego stanu gospodarczego, 3) z powodu stałych zajęć poza terytorium miasta lub zajęć, wymagających częstego wydalania się z miasta, 4) z innych przyczyn zasługujących na uwzględnienie. Pozwolenia udziela wydział powiatowy w stosunku do miasta niewydzielonego, magistrat — w stosunku do miasta wydzielonego. Jeżeli wybrany nie przyjął mandatu lub złożył go przed upływem kadencji, nie uzyskawszy zwolnienia, władze, udzielające zwolnienia, mogą nałożyć nań grzywnę w wysokości od 10 do 1.000 zł. Zainteresowani mogą zaskarżyć tę decyzję do wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej).

Utrata mandatu następuje: 1) Wówczas, jeżeli zajdą lub wyjdą na jaw okoliczności, które wyłączyłyby obieralność członka organu ustrojowego; zawieszenie w sprawowaniu mandatu następuje w wypadkach, które powodują zawieszenie prawa wyborczego. Decyzję wydaje przełożony gminy, a w stosunku do niego — władza nadzorcza.

2) Z powodu opuszczenia bez usprawiedliwionych powodów trzech kolejnych posiedzeń organów ustrojowych (dotyczy to członków niezawodowych); utrata mandatu może być połączona ze skutkami, przewidzianymi w razie złożenia mandatu bez pozwolenia.

3) Z powodu wykluczenia radnego z rady miejskiej za czyn hańbiący. Rada miejska może powziąć uchwałę o wykluczeniu ze swego grona tylko na wniosek powołanej przez się komisji,

która przeprowadza dochodzenie; uchwała wymaga dla swej ważności większości dwóch trzecich głosów w obecności przynajmniej dwóch trzecich ustawowej liczby członków.

Członkowie organów ustrojowych nie mogą wchodzić z gminą miejską w stosunki prawne w charakterze kontrahenta; w razie wyboru nie mogą objąć stanowiska, dopóki te stosunki trwają i dopóki rachunki z nich wynikające nie będą ostatecznie uregulowane. Ograniczenia te nie dotyczą umów, wynikających z najmu lokalów dla celów mieszkaniowych lub handlowo - przemysłowych oraz dzierżawy drobnych parcel, o ile najem czy dzierżawa ma miejsce według czynszu, ustanowionego powszechnie dla danego typu obiektu umowy. Nie dotyczą również w wyjątkowych wypadkach dostaw towarów według cen ustalonych powszechnie, o ile umowa zatwierdzona będzie przez władzę nadzorczą. Jeżeli w danej sprawie zainteresowany jest materialnie członek organu ustrojowego lub jego małżonka, bliżsi krewni i powinowaci, lub osoba, której zastępcą prawnym jest członek, nie może on być obecny przy rozważaniu sprawy i nie może brać udziału w głosowaniu. Uchwały, powzięte w obecności tych osób, mogą być unieważnione na wniosek zainteresowanych.

W b. dzielnicy pruskiej, gdyby zebranie rady miejskiej było niezdolne do uchwał, ponieważ przynajmniej połowa członków rady winna się wstrzymać od obrad i głosowania z powodu kolizji interesów prywatnych członków z interesami gminy, decyduje zamiast rady magistrat, a gdyby i magistrat z tego samego powodu nie mógł powziąć uchwały — władza nadzorcza.

Komisja rewizyjna jest stałym organem rady miejskiej dla wykonywania kontroli nad działalnością zarządu w zakresie finansowym i gospodarczym. Liczbę członków komisji rewizyjnej i zasady jej działalności ustala regulamin, uchwalony przez radę, a zatwierdzony przez władzę nadzorczą. Rada miejska wybiera przewodniczącego, zastępców przewodniczącego i członków komisji; członkami mogą być i osoby, wybrane z poza grona radnych, jeżeli posiadają prawo obieralności do rady miejskiej i władają językiem polskim w słowie i piśmie. Komisja może powoływać dla pomocy w swych czynnościach rzeczoznawców. Przewodniczący zarządu miejskiego obowiąza-

ny jest postawić na porządku obrad najbliższego posiedzenia rady miejskiej sprawozdanie Komisji rewizyjnej.

Jeżeli rada miejska po wysłuchaniu opinii Komisji rewizyjnej odmówi zatwierdzenia rocznych zamknięć rachunkowych i bilansów lub na podstawie sprawozdań komisji podniesie zarzuty przeciwko zarządowi, przewodniczący rady miejskiej winien przesłać uchwały władzy nadzorczej w celu zbadania postawionych zarzutów i wydania odpowiednich zarządzeń.

Zakres działania organów miejskich. Ustawa przeprowadza rozgraniczenie kompetencji rady miejskiej i zarządu miejskiego.

Do kompetencji rady miejskiej należy:

1) uchwalanie statutów lokalnych;

2) uchwalanie o podjęciu zadań dobrowolnych (fakultatywnych)

3) wybór członków zarządu i członków komisji

4) uchwalanie regulaminów obrad rady i komisji

5) uregulowanie stosunków służbowych funkcjonariuszów gminnych (ustanowienie norm wynagrodzenia członków zarządu gminnego, ustanawianie rodzaju i ilość stanowisk służbowych i uposażeń, przepisy o prawach i obowiązkach funkcjonariuszów miejskich, przepisy emerytalne).

6) uchwalanie w sprawach finansowych i gospodarczych (preliminarze budżetowe; zasady zarządu majątkiem i użytkowania majątku gminnego, urządzeń, zakładów i przedsiębiorstw gminnych; daniny komunalne i świadczenia; ustalanie sposobu poboru tych danin i świadczeń; udzielanie poręki finansowej, zaciąganie pożyczek długoterminowych, upoważnienie zarządu do zaciągania pożyczek krótkoterminowych na czasowe zasilenie funduszów kasowych według zasad, warunków i w wysokości, określonej przez radę; zakładanie i zwinięcie urządzeń, zakładów i przedsiębiorstw gminnych; wznoszenie, przekształcanie i znoszenie budowli kosztem gminy; nabycie, zamiana, zbycie, oddanie w zastaw, obciążenie hipoteczne i oddania w dzierżawę na okres ponad 6 lat nieruchomości oraz zakładów i przedsiębiorstw gminnych, udzielanie na nie koncesji na okres ponad 6 lat; uczynienie lub przyjęcie darowizny i zapisu; ustanowienie

i objęcie fundacji; ustalanie zasad postępowania przy oddawaniu i przyjmowaniu robót i dostaw oraz ustanawianie norm postępowania w sprawach przetargów publicznych przy sprzedaży, nabywaniu i oddawaniu w dzierżawę nieruchomości i ruchomości; uchwalanie w sprawach umarzania należności z tytułów prywatno-prawnych).

7) kontrola nad działalnością gminy (zatwierdzanie sprawozdań z wykonania budżetu i rocznych zamknięć i bilansów zakładów i przedsiębiorstw gminnych).

8) nadawanie obywatelstwa honorowego.

9) ustalanie i zmiana nazw dzielnic, ulic i placów; uchwały w sprawie wznoszenia pomników na placach publicznych.

10) uchwalanie wniosków i opinii oraz petycji (w sprawie zmiany granic gminy, w sprawie potrzeb gminy).

Rady miejskie nie mogą sprawować czynności zarządzających i wykonawczych.

Zarząd gminy ma z reguły ustrój monokratyczny (biurowy). Decyzje należą do prezydenta lub burmistrza, z wyjątkiem spraw, rozstrzyganych kolegialnie przez magistrat (prezydent lub burmistrz, wiceprezydent (wiceprezydenci) lub wiceburmistrz oraz ławnicy). Poza oznaczonymi wyjątkami, członkowie zarządu są tylko pomocnikami przełożonego gminy, działającego samodzielnie i pod osobistą odpowiedzialnością. Wiceburmistrz i wiceprezydenci zastępują przełożonego gminy w zakresie przez niego ustalonym, a w razie niemożności pełnienia przezeń urzędu obejmują jego czynności. Przełożony gminy wyłącznie reprezentuje miasto i zastępuje je w stosunkach na zewnątrz.[1])

Na przełożonego gminy przeszły wszystkie dotychczasowe uprawnienia organów ustrojowych, które nie należą obecnie do kompetencji rady miejskiej i zarządu kolegialnego (magistratu).

Jeżeli ustawy nakładają na miasto obowiązki wykonawcze władz administracji rządowej lub przekazują organom samo-

---

[1]) W miastach b. dzielnicy pruskiej, liczących nie więcej niż 2.500 mieszkańców, na wniosek rady miejskiej, zatwierdzony przez wydział powiatowy, może być liczba radnych zmniejszona do 6, zniesiony magistrat, tak że zarząd należy wyłącznie do burmistrza, który ma do pomocy 2 lub 3 ławników, zastępujących go w razie potrzeby; ławnicy mogą być radnymi.

rządu kompetencje władz administracji ogólnej, czynności z tego tytułu załatwiają jednoosobowo przełożeni gminy.

Zarząd kolegialny ma kompetencję ograniczoną do spraw w ustawie wyliczonych, mianowicie:

1. przygotowuje sprawy, o których stanowi rada miejska;

2. ustala swój regulamin obrad;

3. w sprawach budżetowych ustala plan wykonania budżetu oraz decyduje o wydatkach, nie przewidzianych w budżecie lub uwzględnionych w niedostatecznej wysokości, jeżeli obowiązujące przepisy uprawniają zarząd do takiej decyzji;

4. w sprawach finansowych decyduje: o zaciągnięcie pożyczki krótkoterminowej zgodnie z warunkami, ustalonymi przez radę miejską, o ustanawianiu opłat za korzystanie z urządzeń, zakładów i przedsiębiorstw gminnych i o ustalaniu opłat administracyjnych; o umarzaniu nieściągalnych należności publicznoprawnych.

5. w sprawach gospodarczych uchwala: w sprawach oddania w dzierżawę nieruchomości, zakładów i przedsiębiorstw miejskich na okres, nie przewyższający 6 lat, i o udzielaniu koncesji na te zakłady i przedsiębiorstwa na taki sam okres, zgodnie z warunkami, ustalonymi przez radę miejską; w sprawie wykonania uchwał rady, dotyczących wzniesienia budowli, założenia, reorganizacji lub zwinięcia zakładów i przedsiębiorstw gminnych oraz innych ważniejszych inwestycji; zatwierdzania ofert, składanych przy wszelkich przetargach publicznych.

6. decyduje o wszczęciu lub odstąpieniu od sporu sądowego oraz o ustalaniu warunków układu pojednawczego.

7. wydaje opinie w sprawach, u których decyduje przełożony gminy, jeżeli ten zażąda takiej opinii.

Zarząd kolegialny obraduje pod przewodnictwem przełożonego gminy lub jego zastępcy. Do powzięcia uchwał potrzebna jest obecność większości ustawowej liczby członków. Uchwały zapadają większością głosów obecnych, w razie równości głosów rozstrzyga głos przewodniczącego.

Zarząd kolegialny może powoływać, w celu opiniowania lub przygotowania wniosków, w sprawach, wymagających uchwały

zarządu lub decyzji przełożonego gminy, Komisje, złożone z członków magistratu i radnych miejskich, a w razie potrzeby również z mieszkańców miasta, posiadających prawo obieralności do rady. Przewodniczący w komisjach przełożony gminy lub wyznaczony przezeń członek zarządu.

Na posiedzeniach rady miejskiej przewodniczy prezydent lub burmistrz; jeżeli jest członkiem rady, uczestniczy w głosowaniu. W razie równości głosów wniosek upada. Przełożony gminy nie może przewodniczyć, gdy przeprowadzane są wybory członków zarządu miejskiego i komisji rewizyjnej oraz gdy rada miejska rozpatruje wnioski i sprawozdanie komisji rewizyjnej; w tym wypadku rada miejska wybiera każdorazowo z grona radnych przewodniczącego.

W b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej członkowie magistratu, obok radnych, wchodzą w skład rady miejskiej. W byłej dzielnicy pruskiej członkowie magistratu do rady nie należą, mogą wszakże być obecnymi na posiedzeniach rady, rada może zażądać ich obecności.

Sposób zwoływania rady miejskiej i formy obradowania i stanowienia przez nią uchwał nie zostały przez nową ustawę ujednostajnione.

Posiedzenie rady miejskiej zwołuje przełożony gminy w miarę potrzeby; posiedzenia (w b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej) muszą być zwoływane raz na miesiąc z wyjątkiem ferii letnich. Jeżeli czwarta część radnych (w b. dzielnicy rosyjskiej i pruskiej) lub 1/3 (w b. dzielnicy austriackiej) tego zażąda, przewodniczący obowiązany jest zwołać posiedzenie. Zwołania posiedzenia może w b. dzielnicy pruskiej zażądać również magistrat, w b. dzielnicy austriackiej — władza nadzorcza.

Posiedzenia rady miejskiej są z reguły jawne. W b. dzielnicy rosyjskiej przewodniczący lub przynajmniej 1/4 obecnych członków może postawić wniosek o zarządzenie tajności; za wnioskiem musi się wypowiedzieć 2/3 głosów obecnych. W byłej dzielnicy pruskiej rada może zdecydować o tajności obrad.

Rada miejska może na wniosek przewodniczącego usunąć członka rady uchwałą, powziętą większością 2/3 obecnych, na jedno do trzech posiedzeń; za nieprzybycie bez usprawiedliwio-

nych powodów na posiedzenie przewodniczący może nakładać kary na członków (w b. dzielnicy rosyjskiej).

Rada może w uchwalonym regulaminie ustanowić kary porządkowe na radnych za zachowanie się na posiedzeniach, za opuszczanie posiedzeń, za spóźnianie się. Po kilkakrotnym przekroczeniu przepisów może radny być wykluczony z posiedzeń na pewien czas; o karze rozstrzyga rada miejska. Na jej uchwałę ukaranemu i przełożonemu gminy przysługuje skarga do sądu administracyjnego (w b. dzielnicy pruskiej).

Uchwały zapadają zwykłą większością głosów (w b. dzielnicy rosyjskiej wstrzymujący się od głosowania liczeni są, jako głosujący za wnioskiem). Do prawomocności zebrań i uchwał rady wymagana jest obecność połowy ustawowej liczby członków (w b. dzielnicy pruskiej rada może uchwalić, że wystarcza obecność więcej, niż 1/3 części radnych). Jeżeli posiedzenie nie doszło do skutku, to drugie zwołane posiedzenie z tym samym porządkiem obrad jest ważne bez względu na liczbę obecnych (w b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej na nieobecnych bez usprawiedliwienia nakładane są przez przewodniczącego kary; w b. dzielnicy austriackiej wzywa się dla osiągnięcia quorum na powtórne posiedzenie — zastępców radnych).

W b. Kongresówce uchwały rady o zaciągnięciu pożyczek, zbyciu nieruchomości i w sprawie regulaminu rady muszą zapaść większością 2/3 ogólnej liczby członków rady; uchwała o zaciągnięciu pożyczki winna zapaść na dwóch kolejnych posiedzeniach rady. Na Ziemiach Wschodnich zaciąganie pożyczek, zbywanie nieruchomości, uchwalenie budżetu i regulaminu rady wymaga obecności 2/3 ogólnej liczby członków, ale nie jest wymagana kwalifikowana większość głosów. W b. Galicji dla uchwalenia budżetu i spraw, potrzebujących zatwierdzenia władzy nadzorczej, wymagana jest obecność 2/3 ogólnej liczby członków rady.

W b. dzielnicy rosyjskiej głosowanie jest z reguły jawne, wybory dokonywane są zawsze tajnie. W sprawach osobistych głosowanie jest tajne i na żądanie — w b. Kongresówce i na Ziemiach Wschodnich 1/6 obecnych członków, odbywa się głosowanie tajne, albo imienne.

Rada miejska może powoływać k o m i s j e, (które mogą z siebie wyłaniać podkomisje), bądź stałe, bądź na oznaczony

czas, bądź do poszczególnych spraw. Do komisji wchodzą członkowie rady, a mogą również wybrani być przez radę i mieszkańcy gminy, posiadający prawo wybieralności do rady. Przewodnictwo w komisjach obejmuje przełożony gminy lub wyznaczony przez niego członek zarządu. Komisje mogą mieć dwojaki charakter: albo wydają opinie w sprawach administracji i gospodarki i przygotowują wnioski na radę, albo rada może im przekazać decydowanie w poszczególnych sprawach w zastępstwie rady. Te ostatnie komisje, działające na prawach rady miejskiej, składają się wyłącznie z radnych.

Samorząd gmin wiejskich[1])

Terytorium gminy. Ustawa nowa rozstrzygnęła spór w sprawie terytorialnej organizacji gminy wiejskiej na rzecz gminy z reguły zbiorowej. „Do obszaru gminy wiejskiej wchodzi jedna lub więcej miejscowości (osad, miasteczek, wsi, siół, osiedli, przysiółków, kolonii, zaścianków, folwarków itp.)". Dla określenia terytorium gminy przewidziane są dwa kryteria: 1) obszar gminy powinien odpowiadać naturalnemu o ile możności zasięgowi wspólnego zainteresowania lokalnymi sprawami publicznymi ogółu mieszkańców połączonych miejscowości, 2) zapewniać gminie zdolność wykonywania ciążących na niej zadań.

Tworzenie nowych gmin, znoszenie istniejących i zmiana granic gmin w b. dzielnicy rosyjskiej należy do Min. Spraw Wewnętrznych, który powinien zasięgnąć opinii zainteresowanych związków samorządowych (ust. z dn. 22 września 1922 r., D. U. 86, p. 770); analogiczny przepis dotyczy woj. poznańskiego i pomorskiego. (Rozp. Prez. z dn. 3 grudnia 1932 r., D. U. 109, p. 895), jak również w b. Galicji (ust. z dnia 22 września 1922 r., D. U. 86, p. 770). W tej dzielnicy gminy również mogą się łączyć dobrowolnie, o ile należą do tego samego powiatu, w jedną gminę, jeżeli nie nastąpi protest wojewody.

W razie zmiany granic gminy na podstawie dobrowolnego porozumienia, potrzebna jest zgoda rady powiatowej i oświadczenie wojewody, że nie sprzeciwia się zmianie ze względów publicznych.

Jeżeli nie nastąpi układ gmin w sprawie majątku, zakładów i funduszów, wierzytelności i długów, sprawy te rozstrzyga wydział powiatowy. W b. dzielnicy pruskiej od uchwały wydziału można wnieść skargę do tegoż wydziału, który rozstrzyga jako sąd administracyjny, analogicznie jak w sprawie miast (patrz str. 97).

[1] Rozp. M. S. W. zdn. 2 sierpnia 1934 (D. U. 71, p. 688) (przepisy, dotyczące gmin wiejskich).

Gromady. Terytorium[1]). Obszar gminy, jeżeli składa się ona z więcej niż jednej miejscowości, dzieli się na gromady. Gromadą z reguły jest każda miejscowość; mogą wszakże miejscowości być połączone we wspólną gromadę. Każda nieruchomość w gminie wiejskiej należy do obszaru jednej z gromad. Utworzenie nowej gromady, zniesienie istniejącej i zmiana granic w obrębie gminy następują w drodze rozporządzenia wojewody przy współudziale wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej) z głosem stanowczym na wniosek wydziału powiatowego, po wysłuchaniu opinii organów stanowiących gromady i rady gminnej.

Organami gromady są rada gromadzka lub zebranie gromadzkie (organ uchwalający) i sołtys oraz jego zastępca (podsołtys) (organ wykonawczy).

Rada gromadzka musi być ustanowiona: 1) w gromadach, liczących ponad 200 mieszkańców, 2) w gromadach z mniejszym zaludnieniem, jeżeli te gromady były dawniej gminami, posiadającymi rady gminne[2]). W pozostałych gromadach małych organem uchwalającym jest zebranie gromadzkie. Wszelako i w gromadzie tej kategorii może być ustanowiona zamiast zebrania gromadzkiego rada gromadzka na mocy zarządzenia wojewody przy współudziale wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej) z głosem stanowczym, po wysłuchaniu opinii zebrania gromadzkiego, rady gminnej i wydziału powiatowego.

Wybory do rad gromadzkich są powszechne, równe i bezpośrednie. Prawo głosowania uzależnione jest od tych samych warunków, jak prawo głosowania w miastach (str. 97 i nst.); wybranym może być posiadający prawo wybierania w gromadzie, jeżeli ukończył 30 rok życia.

Regulaminy wyborcze wydaje Min. Spraw Wewnętrznych[3]). Gromada może stanowić albo jeden okręg wyborczy, albo być

---

[1]) Rozp. M. S. W. o gromadach z dn. 21 stycznia 1937 r. D. U. 9, p. 70.

[2]) Nie posiadały z reguły rad gminnych tylko zebrania gminne, jako organ uchwalający, małe gminy w woj. poznańskim i pomorskim, jeżeli liczby członków gminy (posiadających prawo wybierania) nie przekraczała 100 osób.

[3]) Regulamin wyborczy do rad gromadzkich w woj. centralnych i wschodnich — Rozp. M. S. W. z dn. 17 października 1933, D. U. 83, p. 606; w woj. południowych, poznańskim i pomorskim — Rozp. M. S. W. z dn. 18 września 1934 r. D. U. 84, p. 760.

podzielona na okręgi wyborcze. Głosowanie jest w zasadzie jawne, a na żądanie $^1/_5$ liczby wyborców — tajne.

Jeżeli gromada stanowi jeden okręg wyborczy, wyborca głosuje na nazwiska uprzednio zgłoszonych kandydatów, ale tylko w ilości $^1/_4$ liczby mandatów, przypadających na daną gromadę. Wybrani są ci kandydaci, którzy otrzymali największą kolejno ilość głosów, ale nie mniejszą, niż $^1/_{10}$ wszystkich głosów ważnych. Jeżeli nikt nie otrzymał co najmniej $^1/_{10}$ głosów albo nie wszystkie mandaty zostały obsadzone, odbywa się głosowanie ściślejsze; odpadają ci kandydaci, którzy w pierwszym głosowaniu otrzymali najmniejsze ilości głosów, tak żeby liczba pozostałych kandydatów nie była większa od podwójnej liczby mandatów nieobsadzonych. Głosowanie powtórne jest ostateczne i wybranymi są te osoby, które otrzymały kolejno największą liczbę głosów. Tak samo odbywa się głosowanie na zastępców radnych.

Jeżeli gromada podzielona jest na okręgi wyborcze, na jeden okręg przypada od 1 do 3 radnych w zależności od liczby mieszkańców okręgu. Wyborca ma prawo głosować tylko na jedną osobę spośród zgłoszonych uprzednio kandydatów. Za wybranych uważa się tych kandydatów, którzy kolejno otrzymali największą liczbę głosów, z tym ograniczeniem, że kandydaci dla uzyskania mandatu muszą otrzymać przynajmniej $^1/_{10}$ wszystkich głosów ważnych; jeżeli ten warunek nie zostanie spełniony, odbywa się w powyżej przedstawionym trybie głosowanie ściślejsze.

Radę gromadzką wybiera się na pięć lat. Członkami rady gromadzkiej są sołtys, którzy przewodniczy w radzie, podsołtys i radni gromadzcy. Liczba radnych wynosi w gromadach, liczących do 500 mieszkańców — dwunastu, wzrasta w zależności od liczby ludności i dochodzi w gromadach, liczących ponad 2000 mieszkańców, do trzydziestu. Liczba zastępców radnych odpowiada liczbie radnych.

Zebranie gromadzkie składa się z osób, które posiadają prawo wyborcze (warunki te same, jak w miastach — patrz str. 97).

Sołtysa i podsołtysa wybierają na trzy lata rady gromadzkie, a gdzie rad nie ma — zebrania gromadzkie; wybory odbywają się na podstawie regulaminu wyborczego, wydanego

przez Min. Spraw Wewnętrznych[1]). Sołtys i podsołtys musi posiadać prawo wybierania, mieć ukończone 30 lat, oraz władać językiem polskim w mowie i piśmie (jeżeli w trybie rozporządzenia Min. Spraw Wewn. tego warunku nie zawiesi dla obszaru, do którego należy dana gromada[2]). Wybór sołtysa i podsołtysa zatwierdza starosta. Odmowa zatwierdzenia może nastąpić po wysłuchaniu opinii wydziału powiatowego. W razie niezatwierdzenia odbywają się ponowne wybory. Jeżeli powtórne wybory nie zyskają zatwierdzenia, starosta mianuje sołtysa lub podsołtysa po wysłuchaniu opinii wydziału powiatowego; mianowani sprawują swój urząd do czasu zatwierdzenia nowych wyborów, które mogą być dokonane w każdym czasie. Starosta również ma prawo mianować sołtysa, gdy normalne wybory nie mogą dojść do skutku. Sołtys i podsołtys przed objęciem urzędowania składają na ręce starosty przysięgę. Sołtys może otrzymać wynagrodzenie w granicach norm, określonych w rozporządzeniu Min. Spraw Wewn., z funduszów gromady; jeżeli gromada nie posiada dostatecznych na ten cel środków, rada gminna obowiązana jest przyznać sołtysowi wynagrodzenie z funduszów gminy.[3]).

Posiadający prawo wybieralności i zamieszkały na obszarze gromady obowiązany jest przyjąć urząd sołtysa lub podsołtysa i sprawować go przez trzy lata. Od tego obowiązku zwolnione są kobiety, duchowni, osoby, które mają ponad 60 lat, osoby, które piastują urząd publiczny lub są członkami zarządu gminnego, albo wydziału powiatowego, osoby, które już sprawowały urząd sołtysa w ciągu bezpośrednio ubiegłej kadencji. Wydział powiatowy może zwolnić od tego obowiązku również w wypadkach nie wymienionych w ustawie, jak również ma prawo nakładania kar za uchylenie się od obowiązku (jak w miastach, p. str. 104).

W sprawie wchodzenia w umowy z gromadą członków rady gromadzkiej i zakazu uczestniczenia osób zainteresowanych w uchwalaniu spraw obowiązują przepisy te same co w miastach (patrz str. 105).

---

[1]) Rozp. M. S. W. z dn. 8 października 1936 D. U. 81, p. 558.

[2]) Rozp. M. S. W. z dn. 20 października 1936 r. D. U. 81, p. 859; Rozp. M. S. W. z dn. 3 listopada 1934 r. D. U. 101, p. 917.

[3]) pt. normy wynagrodzenia — Rozp. M. S. W. D. U. 9, p. 70 z r. 1937.

Zakres działania gromady. Gromada jest osobą prawną. Zarządza majątkiem i dobrem gromadzkim (majątkiem, przeznaczonym do użytkowania mieszkańców). W zakresie administracji publicznej gromada współdziała z gminą w wykonywaniu jej zadań; w granicach swych dochodów zarządza sprawami lokalnymi, wynikającymi ze współżycia sąsiedzkiego, celem podniesienia swego stanu kulturalnego, zdrowotnego i gospodarczego. Zarząd gminny może na mocy uchwały rady gminnej, zatwierdzonej przez władzę nadzorczą, przekazać gromadzie spełnianie niektórych zadań samorządu gminnego na obszarze gromady, jeżeli gromada wyrazi na to swą zgodę albo gmina przeznaczy dla gromady na te zadania ze swych funduszów odpowiednie środki finansowe.

Jeżeli dochody z majątku gromady i z opłat za korzystanie z zakładów i urządzeń gromady nie wystarczają na pokrycie kosztów, wynikających z zadań publicznych gromady, rada gromadzka (zebranie gromadzkie) może postawić wniosek na radę gminną:

1. O pociągnięcie do świadczeń w naturze na określone cele mieszkańców gromady i inne osoby, podlegające opodatkowaniu na obszarze gromady na rzecz gminy wiejskiej, z tym ograniczeniem, że świadczenia te są zaliczane na poczet ogólnych świadczeń w naturze, wykonywanych na rzecz gminy, w granicach norm, przewidzianych w ustawie o świadczeniach w naturze (nie dotyczy to prawa pociągania przez wójta lub sołtysa do bezpłatnych świadczeń w razie klęsk żywiołowych).

2. Rada gminna, obowiązana do uwzględniania w budżecie potrzeb gromady, może na wniosek rady gromadzkiej (zebrania gromadzkiego) pociągnąć w granicach swych uprawnień finansowych do świadczeń podatkowych osoby, podlegające na obszarze gromady tym podatkom na rzecz gminy, z przeznaczeniem wpływów zgodnie z wnioskiem gromady.

Wnioski gromady w powyższych sprawach winny zapaść większością $^2/_3$ ustawowej liczby członków rady gromadzkiej lub większością głosów ogólnej liczby osób, uprawnionych do uczestnictwa w zebraniu gromadzkim. Uchwała rady gminnej podlega zatwierdzeniu władzy nadzorczej. Jeżeli rada gminna wniosek odrzuci, organ stanowiący gromady może odwołać się do wydziału powiatowego.

Min. Spraw Wewnętrznych wydaje przepisy, normujące zakres działania i zasady działalności zebrań i rad gromadzkich oraz zasady gospodarki finansowej gromad, które, ze względu na majątek, zakłady i urządzenia gromadzkie, wymagają planowej gospodarki.

Organem wykonawczym gromady jest sołtys lub jego zastępca — podsołtys. Zarządza on majątkiem gromady, reprezentuje na zewnątrz gromadę, przygotowuje wnioski na radę gromadzką lub zebranie gromadzkie, wykonywa ich uchwały. Ponadto sołtys jest organem pomocniczym zarządu gminnego na obszarze gromady, podlega w tym zakresie pod względem służbowym wójtowi, który mu daje polecenia w sprawach administracji rządowej i gminnej.

Władzą nadzorczą nad gromadami jest wydział powiatowy. Bezpośredni nadzór nad organami gromadzkimi wykonywa wójt, który powinien być zawiadomiony o przedmiocie obrad rady gromadzkiej i w razie obecności ma prawo na niej przewodniczyć.

Władza nadzorcza ma następujące uprawnienia:

1. Zatwierdza uchwały gromady: w sprawie zbycia, zamiany, obciążenia i oddania nieruchomości, zakładu lub przedsiębiorstwa w dzierżawę ponad 3 lata, udzielenia ponad ten okres koncesji na zakłady i przedsiębiorstwa gromadzkie, likwidacji dobra gromadzkiego, uczynienia lub przyjęcia darowizny oraz zaciągnięcia zobowiązania na sumę ponad 500 zł. Władza nadzorcza powinna wydać decyzję w ciągu 60 dni od otrzymania uchwały. Jeżeli w tym terminie nie odmówi zatwierdzenia lub nie zwróci uchwały w celu jej uzupełnienia, uważa się uchwałę za zatwierdzoną.

2. Uchyla uchwały sprzeczne z prawem. Sołtys obowiązany jest wstrzymać wykonanie uchwały nielegalnej i przesłać ją wójtowi, który wraz z opinią zarządu gminnego przedkłada uchwałę do decyzji wydziałowi powiatowemu.

Sołtys również wstrzymuje wykonanie uchwał z własnej inicjatywy lub na wezwanie władzy nadzorczej, jeżeli sołtys lub wydział powiatowy uważa ją za niewykonalną lub za szkodliwą dla interesów gromady. Jeżeli wszakże rada gromadzka powezmie ją ponownie większością 2/3 głosów ustawowej liczby członków, bądź uczyni to taką samą większością zebranie gro-

madzkie przy obecności przeszło połowy uprawnionych do uczestnictwa w zebraniu, sołtys winien uchwałę wykonać.

Starosta: 1. ma prawo nakładać na sołtysa i podsołtysa po zasięgnięciu opinii wydziału powiatowego kary dyscyplinarne: upomnienia, nagany, grzywny do 50 zł, złożenia z urzędu. Od tej decyzji ukarany może odwołać się do wojewody, który orzeka ostatecznie po zasięgnięciu opinii wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej);

2. ma prawo zawiesić po wysłuchaniu opinii wydziału powiatowego sołtysa i podsołtysa w czynnościach służbowych, jeżeli przeciwko nim wdrożono postępowanie karno - sądowe lub dochodzenie służbowe w sprawie złożenia z urzędu; zainteresowani mogą odwołać się do wojewody;

3. ma prawo po zasięgnięciu opinii wydziału powiatowego rozwiązać radę gromadzką z tych samych przyczyn, z jakich można rozwiązać radę gminną. Nowe wybory odbyć się winny w ciągu trzech miesięcy. W razie rozwiązania rady (tak samo w razie niemożności ukonstytuowania się rady gromadzkiej lub bezczynności zebrania gromadzkiego) pieczę nad majątkiem gromadzkim sprawuje sołtys pod kontrolą zarządu gminnego (kolegialnego).

Organami samorządu gminnego są: rada gminna i zarząd gminny.

Rada gminna składa się z przewodniczącego — wójta, podwójciego, ławników oraz radnych. Liczba radnych wynosi: w gminach, liczących do 5.000 mieszkańców — 12, od 5 tys. do 10 tys. — 16, powyżej 10 tys. — 20. Rada wybierana jest na pięć lat.

Wybory do rady gminnej są pośrednie. Radnych wybiera kolegium wyborcze, złożone z członków rad gromadzkich; od gromad, które nie posiadają rad gromadzkich, do kolegium wchodzą sołtysi i podsołtysi oraz delegaci gromad, wybrani na podstawach, ustalonych dla wyborów do rady gromadzkiej; liczbę delegatów — od 2 do 10 ustala starosta w zależności od liczby mieszkańców gromady. Jeżeli gmina składa się z jednej miejscowości, wybory do rady gminnej odbywają się według zasad dla wyboru rad gromadzkich. Starosta wszakże może podzielić terytorium gminy na okręgi wyborcze; okręg wybiera liczbę

radnych, zależną od liczby mieszkańców okręgu; na okręg wyborczy przypadać powinno co najmniej trzech radnych. Jako wyborcy w okręgach głosują radni gromadzcy, delegaci, sołtysi i podsołtysi z tych gromad, które położone są w granicach danego okręgu.

Wybory są stosunkowe i tajne, głosuje się na listy kandydatów; wybrani są z danej listy kandydaci według kolejności nazwisk na listach, pozostali kandydaci z list stają się zastępcami radnych.

Regulaminy wyborcze wydaje Min. Spraw Wewnętrznych[1]).

Jeżeli liczba radnych zmniejszy się o 30%, muszą się odbyć wybory uzupełniające, dokonywane przez te same kolegia wyborcze, które wybierają przy wyborach głównych, albo też następuje rozwiązanie rady gminnej.

Zażalenia i protesty wyborcze przeciw wyborom do organów ustrojowych gminy i do rady gromadzkiej rozstrzyga po wysłuchaniu opinii wydziału powiatowego starosta; jego decyzje są ostateczne i mogą być tylko zaskarżone do Najw. Trybunału Administracyjnego.

W b. dzielnicy pruskiej protesty przeciw ważności tych wyborów (również wyborów do rady gromadzkiej, sołtysa i podsołtysa) rozstrzyga wydział powiatowy; przeciw orzeczeniu wydziału powiatowego przysługuje skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego.

Zarząd gminny składa się z wójta, podwójciego i dwóch ławników, w gminach zaś, liczących powyżej 10.000 mieszkańców — trzech ławników. Wójta i podwójciego wybierają radni w głosowaniu tajnym większością głosów ustawowej liczby radnych; ewentualnie musi się odbyć wybór ściślejszy między postawionymi kandydatami[2]). Radny, przyjmując wybór na wójta lub podwójciego, traci mandat radnego, ale zasiada w radzie. Ławników wybiera rada w głosowaniu tajnym. Jeżeli

---

[1]) Reg. wyb. do rad gminnych woj. centralnych i wschodnich — Rozp. M. S. W. z dn. 17 listopada 1933 r. D. U. 92, p. 711; do rad gminnych woj. południowych, poznańskiego i pomorskiego — Rozp. M. S. W. z dn. 6 grudnia 1934 r. D. U. 108, p. 959.

[2]) Regulamin wyborczy do zarządu gminnego w woj. centralnych i wschodnich — Rozp. M. S. W. z dn. 1 stycznia 1934 r. (D. U. 2, p. 6); w woj. południowych, poznańskim i pomorskim — Rozp. M. S. W. z dn. 6 grudnia 1934 r. D. U. 108, p. 960.

w gminie jest dwóch ławników, głosowanie jest ograniczone — radny głosuje tylko na jednego ze zgłoszonych kandydatów, wybrani są dwaj kandydaci, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów. Jeżeli w gminie jest trzech ławników, głosowanie jest stosunkowe.

Wójt i podwójci mogą być wybrani z poza mieszkańców gminy, muszą tylko mieć prawo wybieralności do jakiejkolwiek rady gminnej w Państwie i władać językiem polskim w słowie i piśmie. Radni muszą mieć ukończone 30 lat.

Takie same postanowienia, jak w ustroju miast, dotyczą w gminach wiejskich przepisów o prawie wybieralności (patrz str. 98), o niemożności należenia do rady gminnej pewnych osób ze względu na sprawowany przez nich urząd (p. str. 98), o utracie mandatu wskutek opuszczenia posiedzeń (p. str. 104), o obowiązku przyjmowania niepłatnych stanowisk z wyboru (patrz str. 104), o ograniczeniach członków rady i zarządu gminnego w sprawie zawierania umów z gminą i w sprawie uczestnictwa w obradach, o ile są osobiście zainteresowani w rozstrzyganej sprawie (p. str. 105).

Wybór wójta i podwójciego winien być zatwierdzony przez starostę; odmowna decyzja starosty winna być poprzedzona zasięgnięciem opinii wydziału powiatowego[1]). Wójt otrzymuje wynagrodzenie, ustalone przez wydział powiatowy w granicach obowiązujących przepisów. Sposób postępowania w razie niezatwierdzenia kandydatów na wójta i podwójciego i ewentualne mianowanie przez władze administracji ogólnej tymczasowego wójta lub podwójciego unormowane jest tak samo jak w ustroju miast (patrz str. 102).

Gmina wiejska może uchwalić powołanie zawodowego wójta (nie podwójciego[2]), uchwała ta winna uzyskać zatwierdzenie wydziału powiatowego. Kwalifikacje osób, które mogą być powoływane na zawodowych wójtów, ustala Min. Spraw

---

[1]) W gminach, będących uzdrowiskami o charakterze użyteczności publicznej, wszyscy członkowie zarządu gminnego są zatwierdzani przez wojewodę.

[2]) W gminach uzdrowiskowych (w uzdrowiskach uznanych za mające charakter użyteczności publicznej), w razie skasowania w nich przez Radę Ministrów komisyj uzdrowiskowych i wydziałów wykonawczych, wójt musi być zawodowy.

Wewnętrznych[1]). Wybór zawodowego wójta zatwierdza wojewoda, który może odmówić zatwierdzenia po zasięgnięciu opinii wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej). Zawodowi wójci wybierani są na lat 10. Tak samo, jak zawodowi burmistrze są ograniczeni w wykonywaniu zajęć ubocznych (p. str. 103); mają takie same uprawnienia emerytalne (patrz str. 103).

Wójt i podwójci składają przed objęciem urzędowania przysięgę na ręce władzy, która ich zatwierdza.

Rozgraniczenie kompetencji rady gminnej i zarządu gminnego oraz kompetencji wójta, jako władzy zarządzającej jednoosobowej i zarządu gminnego kolegialnego jest takie same, jak w miastach (p. str. 106 i nst.). Również rada gminna obowiązana jest wybrać komisję rewizyjną według tych samych przepisów, jakie obowiązują w miastach.

Gmina wiejska obowiązana jest ustanowić odpowiednią liczbę stanowisk służbowych, niezbędną dla prawidłowego wykonywania jej zadań. W każdej gminie powinien być sekretarz gminy. Wyjątek od tego obowiązku uczyniono: 1) dla gmin, liczących do 5.000 mieszkańców, jeżeli ustanowiono w nich urząd wójta zawodowego, 2) dla gmin, w których wójt posiada kwalifikacje na sekretarza gminnego i sprawowanie urzędu jest jego głównym zajęciem, jeżeli władza nadzorcza zwolni gminę od tego obowiązku.

Sekretarz gminny musi mieć przepisane w rozporządzeniu Min. Spraw Wewnętrznych: wykształcenie, odbytą praktykę i złożony egzamin z zakresu wymagań fachowych i umiejętności praktycznych[2]). Wymagane od kandydatów na inne stanowiska służbowe kwalifikacje określa statut służbowy, uchwalony przez radę gminną i zatwierdzony przez wydział powiatowy. Wojewoda może zwolnić kandydata od wymaganego cenzusu wykształcenia, jeżeli złoży on egzamin zastępczy.

Sekretarza (jeżeli gmina ustanowi również stanowiska zastępcy sekretarza — to i jego) mianuje i zwalnia wójt gminy na podstawie uchwały kolegialnego zarządu gminnego; uchwała

---

[1]) Rozp. M. S. W. z dn. 31 stycznia 1934 r. (D. U. 13, p. 108).

[2]) Rozp. Wyk. M. S. W. w sprawie kwalifikacji sekretarzy gminnych z dn. 27 lutego 1934 r. (D. U. 18, p. 144), zm. Rozp. z dn. 19 czerwca 1936 r. (D. U. 48, p. 348).

ta wszakże wymaga zatwierdzenia przez starostę po zasięgnięciu opinii wydziału powiatowego. Innych pracowników przyjmuje i zwalnia wójt na podstawie uchwały zarządu gminnego. Sekretarz uczestniczy w posiedzeniach rady i zarządu gminnego i prowadzi protokół uchwał.

Z ustaw dzielnicowych pozostały przepisy o posiedzeniach rad gminnych i głosowaniu uchwał.

W b. Królestwie Kongresowym wójt powinien zwołać posiedzenie rady gminnej przynajmniej raz na miesiąc, a obowiązany jest zwołać, jeżeli zażąda tego 5 członków. Zebrania rady są prawomocne przy udziale przynajmniej połowy członków. Uchwały zapadają większością głosów. Uchwały w sprawie sprzedaży, darowizny, zamiany i oddania w dzierżawę na lat ponad 12 nieruchomości gminnych oraz lokaty kapitałów rezerwowych gminy zapaść winny większością $^2/_3$ ustawowej liczby członków rady.

Na Ziemiach Wschodnich rada gminna powinna być zwoływana przynajmniej raz na kwartał, wójt obowiązany jest ją zwołać, jeżeli tego żąda zarząd gminny lub co najmniej $^1/_4$ część członków rady.

W b. dzielnicy pruskiej posiedzenia są zwoływane w miarę potrzeby z podaniem porządku obrad; $^1/_3$ część członków ma prawo żądać zwołania rady. Zebranie jest zdolne do uchwał przy obecności więcej niż połowy członków. Drugie posiedzenie, zwołane dla obrad nad tym samym przedmiotem, może powziąć uchwały bez względu na liczbę obecnych. Statut lokalny może postanowić, że nieobecność nieusprawiedliwiona na posiedzeniu rady i niewłaściwe zachowanie podlega karze porządkowej grzywny, a w razie powtórzenia się może spowodować wykluczenie z rady na określony czas (do roku). Uchwała w tej sprawie rady gminnej może być zaskarżona do sądu administracyjnego (wydziału powiatowego).

W b. Galicji rada gminna zbiera się przynajmniej raz na kwartał; posiedzenie rady musi być zwołane, jeżeli tego żąda trzecia część radnych, starosta lub wydział powiatowy. Dla ważności uchwał wymagana jest obecność przynajmniej połowy radnych, dla uchwalenia budżetu i spraw, które zatwierdza władza nadzorcza — obecność $^2/_3$ ogółu radnych. W razie braku

wymaganej większości wójt zwołuje powtórne posiedzenie i wzywa zastępców, a na niestawiających się może nałożyć grzywnę.

Wójt gminy jest organem wykonawczym władz rządowych; ma uprawnienia władzy zwłaszcza w sprawach policyjnych. W b. dzielnicy pruskiej jest miejscową władzą policyjną. W b. Galicji wójt jest również władzą policyjną; prawo wydawania lokalnych przepisów porządkowych, które zawierać mogą sankcje karne, należy do rad gminnych.

Samorząd powiatowy

Terytorium. Powiat administracyjny jest zarazem jednostką samorządową. Zmiana granic powiatu pociąga za sobą odpowiednie zmiany obszaru powiatowej jednostki samorządowej. Zmiana granic powiatów, ich znoszenie i tworzenie nowych powiatów zarządza Rada Ministrów na wniosek Min. Spraw Wewnętrznych po wysłuchaniu opinii zainteresowanych ciał samorządowych[1]).

W b. zaborze rosyjskim w celu rozdziału majątków i zobowiązań zainteresowanych związków powiatowych tworzy się komisję likwidacyjną, składającą się ze starostów i po dwóch członków wydziałów powiatowych, wybranych przez radę powiatową. Wnioski komisji zatwierdza wojewoda, a o ile zmiana granic powoduje zmianę obszaru województw — Min. Spraw Wewnętrznych. Rozporządzenia władz państwowych zachowują moc na wyłączonym z powiatu obszarze, dopóki nie zostaną zniesione przez nowe rozporządzenia.

W b. dzielnicy austriackiej, w razie braku porozumienia co do majątku, długów i wierzytelności, rozstrzyga spór wojewoda, a jeżeli powiaty położone są na obszarze paru województw — Min. Spraw Wewnętrznych.

W b. dzielnicy pruskiej decyduje przy zmianie granic w sprawie uregulowania wynikających stąd praw i zobowiązań majątkowych po rokowaniach interesowanych powiatów izba wojewódzka; od jej uchwały przysługuje skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego.

Miasta, liczące ponad 25 tysięcy mieszkańców, są wydzielone z powiatowego samorządu; miasta mniejsze mogą być wyjątkowo wydzielone aktem ustawodawczym (w b. dzielnicy rosyj-

[1]) Ust. z dn. 7 lipca 1921, D. U. 64, p. 400, zmien. Rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, D. U. 38, p. 376, Rozp. Prez. z dn. 3 grudnia 1932, D. U. 109, p. 895, Rozp. M. S. W. z dn. 21 lutego 1929, D. U. 24, p. 252.

skiej i austriackiej) lub w trybie rozporządzenia Rady Ministrów po wysłuchaniu opinii sejmiku wojewódzkiego (w b. dzielnicy pruskiej). Miasta wydzielone spełniają funkcje samorządu powiatowego.

Zakres działania samorządu powiatowego obejmuje interesy gospodarcze, zdrowotne i kulturalne powiatu. Zadania te mają głównie charakter uzupełniający, mianowicie powiaty wykonywają je o tyle, o ile nie mogą wykonywać ich gminy; ale poszczególne ustawy nakładają w tej dziedzinie na samorząd powiatowy konkretne obowiązki. Samorządy powinny udzielać zapomóg tym gminom wiejskim, których dochody pomimo wyzyskania wszystkich źródeł dochodowych, są tak szczupłe, że nie wystarczają na pokrycie wydatków bieżących[1]).

Organami powiatowego związku samorządowego są: rada powiatowa, wydział powiatowy i starosta.

Do rady powiatowej wchodzą obok wybranych radnych członkowie wydziału powiatowego. Radnych wybierają kolegia wyborcze, do których należą radni i członkowie zarządów gmin wiejskich i miast, nie wydzielonych z powiatowych związków samorządowych. Te kolegia mogą obejmować wyborców również z dwóch lub więcej gmin. Liczba radnych wynosi: od każdej gminy wiejskiej po dwóch, od gmin miejskich zależnie od liczby mieszkańców od dwóch do pięciu. W razie złożenia lub utraty mandatu przez radnego lub odnowienia składu kolegium wyborczego wskutek rozwiązania lub zakończenia kadencji organów ustrojowych gminy, właściwe kolegium wyborcze przeprowadza wybory uzupełniające. Wybory są jawne, na żądanie $^1/_5$ obecnych wyborców zarządza się wybory tajne. Jeżeli kolegium wyborcze wybiera dwóch radnych, wyborca oddaje głos na jednego ze zgłoszonych kandydatów, wybrani są dwaj kandydaci, którzy otrzymali największą liczbę głosów. Jeżeli kolegium wybiera więcej niż dwóch radnych, wybory są stosunkowe. Regulaminy wyborcze wydaje Min. Spraw Wewnętrznych[2]). Mandat radnego trwa pięć lat.

Wydział powiatowy składa się z przewodniczącego sejmiku — starosty lub jego zastępcy i 6 członków, wybranych

[1]) Ust. z dn. 11 sierpnia 1923, D. U. 94, p. 747, art. 34.

[2]) Regul. wyb. do rad powiatowych — Rozp. M. S. W. z dn. 8 sierpnia 1934 r. D. U. 74, p. 703.

na pięć lat w głosowaniu tajnym i stosunkowym spośród mieszkańców powiatu, posiadających prawo wybieralności[1]).

Sprzeciwy i protesty wyborcze rozstrzyga wojewoda po wysłuchaniu opinii wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej); od tej decyzji przysługuje prawo skargi do N. Trybunału Administracyjnego.

Warunki wybieralności są takie same, jak w ustroju gmin miejskich i wiejskich. Ponadto członkowie wydziału powiatowego muszą władać językiem polskim w słowie i piśmie oraz posiadać przygotowanie praktyczne, ustalone przez rozporządzenie Min. Spraw Wewnętrznych. Ponieważ wydział powiatowy sprawuje nadzór nad gminami wiejskimi i miastami niewydzielonymi, przeto liczba wójtów i burmistrzów, zasiadających w wydziale powiatowym, ograniczona jest łącznie do dwóch. Gdyby wybrano większą liczbę tych osób do wydziału, uzyskują mandaty ci, którzy mają za sobą większą ilość lat służby w samorządzie.

Tak samo, jak i w ustroju miejskim, określone osoby w związku ze swym zajęciem zawodowym, nie mogą wchodzić w skład organów związku powiatowego; tak samo ustalono obowiązek przyjęcia i sprawowania mandatów, wypadki utraty mandatu, ograniczenia w sprawie wchodzenia w umowy ze związkiem samorządowym, wyłączenie od udziału członków w uchwałach, w których są oni zainteresowani[2]).

Rada jest organem uchwalającym i kontrolującym. Ma prawo wydawania postanowień obowiązujących (statutów) i regulaminów dla rady i dla wydziału powiatowego i komisji, które może wybierać. Przewodniczącym rady jest starosta lub jego urzędowy zastępca.

Posiedzenia rady w b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej odbywają się przynajmniej raz na kwartał; przewodniczący winien zwołać radę, jeżeli tego żąda co najmniej 1/4 część członków. Posiedzenia są z reguły jawne, rada wszakże może większością 2/3 głosów obecnych uchwalić tajność. W każdym razie sprawy budżetowe i rachunki powiatowe rozpatrywane są na jawnym

[1]) Regulamin wyborczy do wydziałów powiatowych — Rozp. M. S. W. z dn. 3 listopada 1934 r. D. U. 101, p. 918.

[2]) W b. dzielnicy pruskiej, jeżeli wydział powiatowy nie jest zdolny do uchwał wskutek wyłączenia członków zainteresowanych w danej sprawie, powzięcie uchwały należy do rady powiatowej.

posiedzeniu. Głosowanie jest jawne, lecz przy sprawach osobistych, przy wyborach, lub na żądanie 1/4 obecnych członków musi być zastosowane głosowanie tajne. Takaż część obecnych ma prawo żądać głosowania imiennego. W stosunku do członków ma rada władzę dyscyplinarną. Członek rady może większością 2/3 głosów obecnych być usunięty na 1 do 3 posiedzeń za niewłaściwe zachowanie się. Przewodniczący nakłada grzywny za nieprzybycie na posiedzenie bez usprawiedliwienia.

Uchwały zapadają z reguły większością głosów. W razie równości głosów wniosek poddany zostaje głosowaniu na następnym posiedzeniu. Wstrzymujący się od głosowania uważani są za głosujących za wnioskiem. Przewodniczący nie głosuje. Do powzięcia uchwał w sprawie zaciągania pożyczek, zbywania nieruchomości, regulaminów rady i wydziału wymagana jest obecność co najmniej 2/3 członków, i uchwały te muszą uzyskać kwalifikowaną większość 2/3 głosów obecnych. Dla innych uchwał potrzebna jest obecność przynajmniej połowy ogólnej liczby członków rady; w razie braku kompletu następne posiedzenie z tym samym porządkiem obrad jest zdolne do uchwał bez względu na liczbę obecnych, a nieobecni płacą wyższe grzywny.

Posiedzenie wydziału zwołuje przewodniczący przynajmniej raz na miesiąc, wydział musi być zwołany, jeżeli tego zażąda dwóch członków. Zebranie jest prawomocne, jeżeli obecny jest przewodniczący i trzech członków. Głos przewodniczącego w razie równości przeważa. Na nieobecnych, którzy nie usprawiedliwili swej nieobecności, przewodniczący nakłada grzywny.

Wydział powiatowy jest organem zarządzającym. Mianowicie, przygotowuje sprawy na obrady rady, określa sposób wykonania uchwał rady i decyduje w sprawach, nie wymagających uchwał rady. Ponadto wykonywa czynności przekazane administracji rządowej.

Starosta załatwia bieżące sprawy, powierzone wydziałowi, przygotowuje i wykonywa uchwały wydziału. Starosta zastępuje wydział na zewnątrz.

W b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej przewodniczący w nagłych wypadkach załatwia wszelkie sprawy, należące do kompetencji wydziału, winien wszakże uzyskać zatwierdzenie swych czynności na najbliższym posiedzeniu wydziału. Starosta w tych dzielnicach przyjmuje pracowników samorządu po

wysłuchaniu opinii wydziału; w woj. Poznańskim i Pomorskim mianowanie urzędników samorządowych i kontrolowanie ich czynności należy do wydziału.

Rada powiatowa obowiązana jest wybrać na tych samych zasadach, jak rada miejska, stałą komisję rewizyjną.

W b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej ma wydział w stosunku do uchwał rady powiatowej prawo veta zawieszającego. Takież prawo służy przewodniczącemu w stosunku do uchwał wydziału powiatowego. Mianowicie wydział albo przewodniczący może w ciągu dwóch tygodni zażądać rewizji uchwały. Zakwestionowana uchwała, przyjęta na następnym posiedzeniu większością 2/3 głosów, winna być wykonana.

W b. dzielnicy pruskiej starosta winien (ewentualnie na polecenie wojewody) zawiesić uchwały rady, wydziału i komisji powiatowych, jeżeli przekraczają ich uprawnienia lub naruszają ustawy. Umotywowana decyzja starosty może być zaskarżona do wojewódzkiego sądu administracyjnego.

W b. dzielnicy pruskiej radę zwołuje starosta specjalnymi zaproszeniami, w których podany jest porządek obrad. Zaproszenie winno być doręczone 14 dni przed posiedzeniem; tylko w wypadkach nagłych termin ten może być skrócony do trzech dni. Sprawy, nie wymienione w zaproszeniu, mogą być przedmiotem obrad, ale uchwała zapaść może dopiero na następnym posiedzeniu. Wnioski członków winien starosta umieścić na porządku obrad, o ile wpłynęły przed wysłaniem zaproszeń. Starosta winien zwołać radę co najmniej dwa razy do roku, upoważniony jest do zwołania tak często, jak tego wymagają sprawy, obowiązany jest zwołać, jeżeli tego żąda czwarta część członków rady lub wydział powiatowy. Posiedzenia są z reguły jawne. Rada jest zdolna do uchwał, jeżeli jest obecna więcej, niż połowa członków (rada może uchwalić, że wystarcza obecność więcej niż 1/3 części członków[1]), drugie wszakże posiedzenie może powziąć uchwały bez względu na ilość obecnych, o ile zostało zwołane dla obrad nad tymi samymi sprawami. Uchwały zapadają zwykłą większością, w razie równości wniosek upada. Większość 2/3 głosów obecnych jest potrzebna do uchwał, które nakładają na ludność powiatu ciężary bez ustawowego obowiązku oraz do uchwał o zbyciu nieruchomości i kapitałów powiatu.

[1]) Ust. z dn. 13 maja 1918 r. (Zb. ust. pr. str. 53).

Nadzór nad samorządem

Nadzór nad samorządem częściowo sprawują władze administracji ogólnej, częściowo specjalnie władze nadzorcze. Władzami nadzorczymi są dla gmin wiejskich i miast, niewydzielonych z powiatowych związków samorządowych — wydział powiatowy[1]), dla miast wydzielonych z powiatowych związków samorządowych — wojewoda przy współudziale wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej) z głosem stanowczym, dla miasta Warszawy — Minister Spraw Wewnętrznych.

Inspekcje. Władza nadzorcza bezpośrednia i wyższa ma prawo przeprowadzać inspekcje urzędów, instytucji, zakładów, przedsiębiorstw i urządzeń związków samorządowych i rewizje gospodarki samorządowej, oraz przeglądać akty poszczególnych spraw. O wyniku tych badań władza nadzorcza winna zawiadomić zarząd związku w ciągu 60 dni po ukończeniu inspekcji czy rewizji. Takież prawo posiadają władze nadzorcze w stosunku do instytucji prawa publicznego i prawa prywatnego o charakterze wyłącznie społecznym, o ile te instytucje opierają swe dochody co najmniej w 50% na subwencjach związków samorządowych lub w tej samej wysokości korzystają z ich poręki finansowej (np. Komunalne Kasy Oszczędności). Również władza nadzorcza może delegować swego przedstawiciela na posiedzenia organów stanowiących i zarządzających i wyłonionych przez nie komisji; przedstawiciel władzy może żądać informacji co do gospodarki i działalności organów samorządu.

[1]) Na podstawie art. 96 M. Spr. Wewn. może, jeżeli będzie wymagał tego większy rozwój gospodarki miejskiej oraz stan zakładów i przedsiębiorstw miejskich, w trybie rozporządzenia wyłączyć całkowicie lub częściowo miasta niewydzielone z pod nadzoru wydziału powiatowego i rozciągnąć w tym samym zakresie nadzór wojewody i wydziału wojewódzkiego. Min. skorzystał z tego uprawnienia w stosunku do miast Tczewa (woj. pomorskie), Leszna i Ostrowa (woj. poznańskie) (Rozp. z dn. 11 lipca 1933 r. D. U. 52, p. 400).

Nadzór nad legalnością i celowością. Uchwały nielegalne organów gmin miejskich i wiejskich zawiesza przełożony gminy i przesyła je władzy nadzorczej, która orzeka o ich ważności. Co się tyczy uchwał organów samorządu powiatowego, to w b. dzielnicy rosyjskiej i austriackiej rozstrzyga o ich ważności władza nadzorcza (w b. dzielnicy pruskiej — patrz str. 128).

W woj. Poznańskim i Pomorskim w miastach magistrat obowiązany jest zawiesić, ewentualnie na zlecenie władzy nadzorczej, każdą uchwałę rady miejskiej, przekraczającą jej kompetencję lub sprzeczną z prawem. Zawieszenie, które musi być umotywowane, skutkuje niewykonanie uchwały. Rada miejska może zaskarżyć uchwałę do wydziału powiatowego (jeżeli dotyczy to miasta niewydzielonego) lub do Woj. Sądu Administracyjnego (jeżeli dotyczy to miasta wydzielonego). Jeżeli magistrat odmówi swej zgody na wykonanie uchwały rady miejskiej, z uwagi na jej szkodliwość lub niecelowość, arbitrem staje się władza nadzorcza. W razie bowiem trwania rady przy swym zdaniu może rada i magistrat żądać wyłonienia wspólnej komisji. Jeżeli komisja nie doprowadzi do uzgodnienia poglądów, rada lub magistrat mogą się zwrócić o rozstrzygnięcie w miastach niewydzielonych do wydziału powiatowego, w miastach wydzielonych — do Izby Wojewódzkiej. Ta powinna najpierw rozpatrzeć, czy sprawa wymaga rozstrzygnięcia, i tylko w razie pozytywnej decyzji powziąć winna uchwałę. Takie same przepisy stosują się w razie zawieszenia uchwały magistratu przez burmistrza z powodu jej nielegalności lub niecelowości.

Jeżeli uchwała rady gminnej jest sprzeczna z interesem gminy, zarząd gminy z urzędu lub na wezwanie władzy nadzorczej w ciągu 14 dni wstrzyma taką uchwałę. To samo prawo przysługuje przełożonemu gminy w stosunku do uchwał kolegialnego zarządu. Zamierzona uchwała staje się ważna, jeżeli ten sam organ powtórnie ją ponownie większością $^2/_3$ ustawowej liczby członków.

Zatwierdzanie uchwał. Wymagają dla nabrania mocy prawnej zatwierdzenia władzy nadzorczej uchwały, dotyczące: 1) statutów miejscowych, 2) uchwały ustanawiające rodzaj i ilość stanowisk służbowych i przywiązanie do nich uposażenia, 3) wynagrodzenie dla członków zarządu gminy, 4) sta-

tuty o obowiązkach i prawach funkcjonariuszów gminnych, 3) statuty emerytalne dla zawodowych członków zarządu gminnego i funkcjonariuszów, 6) uchwały w sprawach nabycia, zbycia i zamiany nieruchomości i praw, obciążenia hipotecznego i oddania w dzierżawę na okres ponad 6 lat wszelkich nieruchomości, zakładów i przedsiębiorstw gminnych, jak również udzielenia na nie koncesji na okres ponad 6 lat, 7) uczynienia lub przyjęcia darowizny i zapisu oraz ustanowienia lub objęcia w zarząd fundacji, 8) ustalania nazw ulic i wznoszenia pomników, 9) ustanowienia świadczeń w naturze. Również wymagają zatwierdzenia uchwały zarządu gminnego o oddanie w dzierżawę nieruchomości, zakładów i przedsiębiorstw gminnych lub udzielenia na nie koncesji na okres ponad 3 lata.

Władza nadzorcza powinna wydać decyzję w ciągu 60 dni po nadesłaniu uchwały; jeżeli władza w tym terminie nie zawiadomi o odmowie zatwierdzenia ani nie zwróci uchwały do uzupełnienia, uchwała jest uważana za przyjętą. Od decyzji odmownej przysługuje gminie odwołanie się do władzy wyższej. Zatwierdzanie uchwał w sprawach pod p. 2 i 5 należy do wojewody przy współudziale wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej) z głosem stanowczym, o ile Min. Spraw Wewn. nie przekazał decyzji w tych sprawach wydziałom powiatowym.

Poza tym poszczególne ustawy specjalne (w sprawach szkolnych, sanitarnych, opieki społecznej, przemysłowych, budowlanych, drogowych, wodnych, zatwierdzania fundacji i zapisów i in.) zastrzegają właściwym władzom decyzje w sprawie uchwał ciał samorządowych.

Co się tyczy samorządu powiatowego, to wymagają zatwierdzenia uchwały w sprawie nabycia i zbycia nieruchomości oraz lokaty kapitałów; w woj. Poznańskim i Pomorskim potrzeba zatwierdzenia uchwał w sprawie nowych obciążeń mieszkańców powiatu bez obowiązku ustawowego, jeżeli świadczenia trwać mają ponad 5 lat.

Rozwiązywanie organów samorządowych. Organy uchwalające i stanowiące mogą być rozwiązane (równocześnie lub każdy z nich oddzielnie) w trzech wypadkach (poza wypadkiem zdekompletowania rady gminnej):

1. Jeżeli organ naraża na szkodę interes publiczny wskutek przekroczenia właściwości lub innego istotnego naruszenia obowiązujących przepisów lub statutów;

2. jeżeli naraża na straty materialne lub powoduje w gospodarce samorządowej istotne nieprawidłowości wskutek bezczynności lub nieudolnego albo niedbałego wykonywania obowiązków;

3. jeżeli dopuszcza się lub toleruje wśród swych członków wystąpienia publiczne, które uwłaczają powadze albo obniżają zaufanie, jakim powinny cieszyć się organy administracji.

Rozwiązanie nastąpić może dopiero wówczas, gdy organ ustrojowy pomimo wezwania ze strony władzy nie usunie w wyznaczonym terminie stwierdzonych uchybień, albo pomimo upomnienia nie zaniecha niewłaściwego postępowania.

Po rozwiązaniu dany organ może odbyć posiedzenie tajne dla powzięcia uchwały w sprawie zaskarżenia decyzji o rozwiązaniu i wybrania w tym celu pełnomocników.

Rozwiązać organ ustrojowy umotywowaną decyzją może w stosunku do gmin wiejskich i miast niewydzielonych — wojewoda po zasięgnięciu opinii wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej); w stosunku do miast wydzielonych i powiatowych związków samorządowych — Min Spraw Wewnętrznych. Wybory do rady gminnej powinny być zarządzone przed upływem trzech miesięcy, do rady miejskiej i powiatowej przed upływem sześciu miesięcy. Ten termin może być przedłużony o dalsze sześć miesięcy.

W razie rozwiązania tylko organu zarządzającego organ stanowiący obowiązany jest dokonać wyboru nowych członków organu zarządzającego w ciągu 12 tygodni. Nowa rada powinna dokonać wyboru niezawodowych członków organu zarządzającego w ciągu 6 tygodni po ukonstytuowaniu się.

Usunięcie członka organu zarządzającego. Członek organu zarządzającego może być w zasadzie złożony z urzędu tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia komisji dyscyplinarnej. Ale ta gwarancja powstanie dopiero po uchwaleniu osobnej ustawy dyscyplinarnej. Takie przepisy istnieją tylko na terenie woj. Poznańskiego i Pomorskiego[1]). Jednakże

[1]) Rozp. Prez. z dn. 24 lutego 1928 r., D. U. 24, p. 206.

do chwili wejścia w życie zapowiedzianej ustawy (również i w wymienionych województwach zachodnich) członkowie organów zarządzających mogą być usunięci w wypadkach: 1) niewykonywania ze szkodą dla interesu publicznego obowiązków lub spełniania ich nienależycie, niedbale lub nieudolnie; 2) postępowania, obniżającego powagę i zaufanie, jakiego wymaga zajmowane przez nich stanowisko. Decyzja w tych sprawach powinna zapaść po przeprowadzeniu dochodzenia, dającego możność stronie przedstawienia dowodów i wyjaśnień. Decyzja powinna zawierać uzasadnienie prawne i faktyczne.

Decyzję wydaje w stosunku do niezawodowych członków zarządów gmin wiejskich i miast niewydzielonych wojewoda przy współudziale z głosem stanowczym wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej); Minister Spraw Wewnętrznych na wniosek wojewody, przedstawiony przy współudziale z głosem stanowczym wydziału wojewódzkiego, w stosunku do członków niezawodowych magistratów miast wydzielonych i członków wydziałów powiatowych; Rada Ministrów w stosunku do ławników m. Warszawy. O ile chodzi o zawodowych wójtów oraz burmistrzów i wiceburmistrzów, decyzje wydaje Min. Spraw Wewnętrznych na wniosek wojewody, przedstawiony przy współudziale wydziału wojewódzkiego z głosem stanowczym, o ile chodzi o prezydentów i wiceprezydentów — Rada Ministrów na wniosek Min. Spraw Wewnętrznych, opierający się (z wyjątkiem Warszawy) na wniosku wojewody, przedstawionym przy współudziale wydziału wojewódzkiego.

Od deczyzji wojewody można odwołać się do Min. Spraw Wewnętrznych. Decyzje ostateczne mogą być zaskarżone do N. Trybunału Administracyjnego.

Zawodowy członek zarządu gminy w razie złożenia go z urzędu nie traci nabytych praw do emerytury lub do odprawy.

Zawieszenie w urzędowaniu. Te same władze mają prawo zawiesić w urzędowaniu członka organu zarządzającego, gdy przeciwko niemu wszczęto postępowanie karno-sądowe (są obowiązane to uczynić, jeżeli zarządzono względem tej osoby areszt śledczy) lub dochodzenie służbowe w sprawie złożenia z urzędu. W tym wypadku postępowania karnego może być również ograniczone uposażenie zawodowego członka najwyżej do połowy; niezawodowi członkowie przez czas zawie-

szenia nie pobierają żadnego uposażenia, wszakże władza może przyznać burmistrzowi niezawodowemu w mieście, liczącym ponad 5.000 mieszkańców, prawo do otrzymywania całkowitego lub ograniczonego najwyżej do połowy wynagrodzenia na czas określony lub przez okres zawieszenia.

Orzekają o zawieszeniu i ograniczeniu uposażenia w stosunku do przełożonych gminy i ich zastępców te władze, które zatwierdziły ich wybór, w stosunku do ławników gmin wiejskich i miast niewydzielonych starostowie, w stosunku do ławników miast wydzielonych i członków wydziałów powiatowych — wojewodowie, w stosunku do ławników m. Warszawy — Min. Spraw Wewn. Starosta orzeka po wysłuchaniu opinii wydziału powiatowego, wojewoda — wydziału wojewódzkiego.

W czasie rozwiązania organu stanowiącego organ zarządzający kolegialny przejmuje tylko bieżące funkcje organu stanowiącego, konieczne dla prawidłowego biegu gospodarki samorządowej; nie może w szczególności zbywać, zamieniać, obciążać, oddawać w zastaw praw i nieruchomości, oddawać im w dzierżawę ponad 3 lata, czynić darowizn i ustanawiać fundacji, oraz zaciągać pożyczek długoterminowych, z wyjątkiem pożyczek, przeznaczonych na skonwertowanie zobowiązań związku samorządowego.

W razie rozwiązania zarządu gminy, jeżeli rada gminna nadal urzęduje, funkcje kolegialnego zarządu sprawują zawodowi przełożeni gminy lub ich zastępcy, a tam, gdzie nie ma zawodowych przełożonych — tymczasowy przełożony, mianowany przez władzę administracyjną, powołaną do zatwierdzenia ich wyborów.

Takież prawo mianowania tymczasowego przełożonego gminy (komisarza) przysługuje władzy, jeżeli mandaty przełożonego gminy i jego zastępcy wygasły, albo osoby te utraciły je czy złożyły, bądź zawieszone są w urzędowaniu. Decyzje w sprawie mianowania przełożonego tymczasowego wydaje starosta po zasięgnięciu opinii wydziału powiatowego, wojewoda — wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej).

Tymczasowy zarząd gminy. W razie rozwiązania rady gminnej i konieczności ustanowienia zastępstwa przełożonego gminy (z powodu wygaśnięcia mandatów przełożonego

i jego zastępców, złożenia lub utraty mandatów, zawieszenia w urzędowaniu), władza, uprawniona do zatwierdzania przełożonych gminy, ma prawo powołać zarząd tymczasowy, jednoosobowy w postaci mianowanego przełożonego gminy, a w razie potrzeby również mianowanych jego zastępców. Może także ustanowić przy nim radę przyboczną, złożoną spośród osób, posiadających prawo wybieralności do rady gminnej. Jeżeli władza nadzorcza nie określi bliżej kompetencji rady przybocznej, ma ona tylko głos opiniodawczy w sprawach należących normalnie do zakresu działania rady gminnej.

Zarząd tymczasowy ma kompetencję zarówno organu stanowiącego, jak i zarządzającego z tym ograniczeniem, że nie może podejmować czynności w zastępstwie rady, których w ogóle w razie rozwiązania rady organ zarządzający wykonywać nie może. Zarząd tymczasowy nie może również tworzyć nowych zakładów i przedsiębiorstw (zwijać je może po uzyskaniu zgody władzy nadzorczej). Nowi pracownicy w granicach etatu stanowisk służbowych i budżetu winni być przyjmowani w zasadzie tylko na czas, nie przekraczający bieżącego okresu budżetowego, albo z warunkiem rozwiązania umowy za trzymiesięcznym wypowiedzeniem; przyjmowanie pracowników na okres dłuższy lub na stałe, jak również zwalnianie pracowników wymaga zgody władzy nadzorczej.

W samorządzie powiatowym w razie rozwiązania rady i wydziału powiatowego tymczasowy zarząd należy do starosty, który jest w działalności swej ograniczony w tej samej mierze, jak tymczasowy zarząd gminy.

Mianowanie tymczasowego zarządu gminy przez starostę następuje po wysłuchaniu opinii wydziału powiatowego, przez wojewodę — wydziału wojewódzkiego.

Nadzór hierarchiczny. W sprawach, w których przełożeni gminy spełniają czynności administracji rządowej działów zespolonych i niezespolonych we władzach administracji ogólnej, podlegają nadzorowi hierarchicznemu starostów. Jeżeli wszakże prezydenci miast wydają orzeczenia, jako władze administracji ogólnej, nadzór nad nimi sprawuje wojewoda. W tym wypadku prezydenci miast, jeżeli wykonywają funkcje, wkraczające w zakres bezpieczeństwa i porządku publicznego, powinni działać w porozumieniu ze starostami (powiatowymi lub grodz-

kimi). W Warszawie nad czynnościami prezydenta miasta, jako organu administracji rządowej, sprawuje nadzór komisarz Rządu na m. st. Warszawę, a gdy prezydent działa w charakterze władzy wojewódzkiej — Min. Spraw Wewnętrznych.

Za stwierdzone przekroczenia i zaniedbania w zakresie wykonywania czynności administracji rządowej mogą być nakładane na przełożonych gmin i ich zastępców po złożeniu wyjaśnień kary porządkowe. Mianowicie starosta po zasięgnięciu opinii wydziału powiatowego ma prawo karać wójtów i podwójcich upomnieniem, naganą i grzywną do 100 złotych, wojewoda po zasięgnięciu opinii wydziału wojewódzkiego (izby wojewódzkiej), ma prawo nałożyć takież kary na burmistrzów i wiceburmistrzów, na prezydentów i wiceprezydentów tylko kary upomnienia i nagany, Min. Spraw Wewnętrznych — na prezydenta i wiceprezydentów m. Warszawy — karę upomnienia. Ukarani mogą odwołać się od decyzji, nakładającej karę, do władzy bezpośrednio wyższej.

Związki międzykomunalne

(Rozp. Prez. z dn. 22 marca 1928, D. U. 39, p. 386. Rozp. wyk. Min. Spraw Wewn. z dn. 22 lipca 1929, D. U. 60, p. 469).

Organizacje samorządu terytorialnego wszelkich stopni mogą łączyć się dla przeprowadzenia poszczególnych zadań w związki międzykomunalne. Do tych związków mogą należeć także inne korporacje prawa publicznego za zgodą Min. Spraw Wewn. oraz tego ministra, którego nadzorowi dana korporacja podlega.

O zadaniach i ustroju związku rozstrzyga statut. Uchwały samorządów o zorganizowaniu związku i statut związku (również jego zmiany) zatwierdza władza nadzorcza. Związek musi mieć przynajmniej dwa organy: 1) radę związku i 2) zarząd związku.

O składzie rady i zarządu decyduje statut związku z tym ograniczeniem, że każdy członek związku (jednostka samorządowa) powinna mieć w radzie co najmniej dwóch przedstawicieli. Jednym z nich jest z urzędu jednoosobowy organ wykonawczy danej jednostki samorządowej (np. wójt) lub przewodniczący kolegialnego organu wykonawczego (np. burmistrz, starosta), drugiego wybiera wskazany w statucie organ kolegialny korporacji samorządowej spośród osób, posiadających bierne prawo wyborcze do organów tej korporacji. W związkach, liczących więcej niż dwóch członków, liczba przedstawicieli jednego członka musi być niższą od połowy liczby wszystkich przedstawicieli w radzie. Jeżeli organ korporacji, wybierający przedstawicieli do rady związku, został odnowiony wskutek wyborów, może odwołać swoich przedstawicieli i wybrać nowych, choćby okres ich zasiadania w radzie jeszcze się nie skończył.

Jeżeli statut inaczej nie postanowi, zarząd związku jest jednoosobowy, stanowi wówczas zarząd — prezes związku. Pre-

zesa zarządu ew. zarząd kolegialny wybiera rada. Statut może ustanowić warunki wybieralności do zarządu. Statut może postanowić, że prezesem związku jest z urzędu organ wykonawczy wzgl. przewodniczący organu wykonawczego jednego z członków związku. Prezes związku ma prawo wstrzymać uchwały i zarządzenia organów związku, o ile uważa je za nielegalne. Statut związku może przekazać wszystkie lub niektóre uprawnienia i obowiązki zarządu związku — organom jednego z członków związku za jego zgodą.

Z chwilą zatwierdzenia związek uzyskuje osobowość prawną. Jeżeli zadania związku wchodzą w zakres administracji publicznej, może on otrzymać prawa korporacji publicznej. Nadaje to prawo Min. Spraw Wewn. w porozumieniu z Min. Skarbu i innymi zainteresowanymi ministrami[1]). Związek o charakterze korporacji prawa publicznego ma kompetencje samorządów, będących jego członkami, w zakresie swych zadań statutowych. Jako piastun władzy publicznej może pobierać opłaty za używanie swych przedsiębiorstw, urządzeń i zakładów i dopłaty (przyczynki — za pośrednictwem odnośnych korporacji samorządowych). Te opłaty i dopłaty oraz świadczenia członków mogą być ściągane w drodze egzekucji administracyjnej.

Osoby, zamieszkałe na obszarze korporacyj samorządowych, tworzących związek, mają prawo do korzystania z urządzeń i zakładów związku.

Statut związku określa wysokość udziału członków w związku i rozmiar świadczeń członków na rzecz związku. W razie braku pokrycia wydatków związku przez jego dochody, niedobór pokrywają członkowie z własnych budżetów, według zasad, określonych w statucie.

Związek może być utworzony na czas ograniczony, wówczas ulega rozwiązaniu po jego upływie. Poza tym związek może być rozwiązany na podstawie zgodnych uchwał wszystkich członków związku lub jednomyślnej uchwały rady związku międzykomunalnego. Uchwałę zatwierdza i zarządza likwidację władza nadzorcza.

Przymusowe rozwiązanie może zarządzić władza nadzorcza po wysłuchaniu rady związku i należących doń korporacji samorządowych w razie: 1) spełnienia przez związek jego zadań,

[1]) D. U. 110, p. 976 z r. 1934 art. 20.

2) sprzeciwiania się dalszemu istnieniu związku ze strony członków, którzy reprezentują w sumie większość ludności, objętej terenem działalności związku, 3) powołania do spełniania zadań, wykonywanych przez związek, innych organizacji prawno-publicznych, gdy ze względu na interes publiczny spełnianie tych zadań nie może być związkowi pozostawione, 4) działalności związku, sprzecznej z prawem, albo dobrem państwa lub interesami innych związków prawno-publicznych, 5) braku zabezpieczenia podstaw finansowych lub interesów poszczególnych członków, 6) przekroczenia przez zobowiązania członków ich możności finansowej lub uniemożliwienia wskutek tych zobowiązań wypełniania przez korporacje, połączone w związek, ich ustawowych obowiązków.

Władzą nadzorczą nad związkiem jest władza, powołana do zatwierdzania budżetów korporacji samorządowych, wchodzących w skład związku. Jeżeli członkami związku są samorządowe korporacje terytorialne, których budżety zatwierdzają różne władze nadzorcze, właściwą władzą nadzorczą związku jest władza najwyższej instancji. Nadzór rozciąga się nad legalnością i celowością działalności związku. Z tytułu nadzoru władza: 1) ma prawo informowania się i lustracji; 2) prawo uchylania uchwał i zarządzeń organów związków, sprzecznych z prawem, z urzędu lub na skutek odwołania zainteresowanych; 3) zatwierdza uchwały o utworzeniu związku i statucie związku (Odmowa zatwierdzenia, która może nastąpić z powodów w rozporządzeniu wyszczególnionych, winna być umotywowana); 4) zatwierdza uchwały o przystąpieniu lub przyjęciu do związku nowych członków, jak również o ustąpieniu lub usunięciu członków ze związku; 5) zatwierdza wybór prezesa i jego zastępcy, jeżeli związek jest korporacją prawa publicznego, o ile wybrana osoba nie uzyskała już zatwierdzenia na piastowanym dotychczas urzędzie samorządowym. Jeżeli rada związku w razie niezatwierdzenia wybranego kandydata nie wybierze innego kandydata, który uzyska zatwierdzenie, władza nadzorcza wyznacza z urzędu tymczasowego prezesa lub wiceprezesa; 6) zatwierdza uchwały związku, posiadającego prawa korporacji publicznej, dotyczące regulaminów w przedmiocie korzystania z przedsiębiorstw, zakładów i urządzeń związku oraz w przedmiocie stosunków służbowych pracowników związku; 7) ma prawo zastosować środki przymusu, jeżeli związek nie

uchwali wydatku, potrzebnego do spełnienia ustawowego obowiązku, może wstawić przymusowo do budżetu ów wydatek lub wydać nakaz pokrycia go poza budżetem; jeżeli związek nie wydaje zarządzeń, mających na celu wykonanie obowiązku, władza nadzorcza może za związek i na jego koszt wydać i wykonać potrzebne zarządzenie; 8) z powodu nieprawidłowego prowadzenia spraw związku może: a) zawiesić w czynnościach lub złożyć z urzędu wszystkich lub niektórych członków zarządu po ich wysłuchaniu; b) rozwiązać kolegialne organy związku. Do czasu wybrania nowych organów władza nadzorcza może mianować komisarza dla zarządzania sprawami związku; 9) w sprawach gospodarki finansowej związku stosują się przepisy ustawy o tymczasowym uregulowania finansów komunalnych (z dn. 11 sierpnia 1923 r.).

Min. Spraw Wewn. w porozumieniu z Min. Skarbu ma prawo normować w drodze rozporządzenia zasady tworzenia, prowadzenia i znoszenia przedsiębiorstw związków samorządowych i międzykomunalnych, w szczególności określić rodzaj i charakter tych przedsiębiorstw, ich stosunek do administracji związków samorządowych, ustalić sposób tworzenia kapitałów i funduszów w przedsiębiorstwach, administrowania nimi oraz sposób układania ich budżetów i bilansów, prowadzenia rachunkowości i kasowości (art. 32 Dekretu Prez. o poprawie gospodarki i finansów związków komunalnych z dn. 14 listopada 1935 r., D. U. 82, p. 506).

Nadzór nad skarbowością samorządów

Nadzór nad gospodarką finansową związków komunalnych unormowała Ustawa o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych z dn. 11 sierpnia 1923 (D. U. 94, p. 747, zmieniona Rozp. Prez. z dn. 1 czerwca 1927 D. U. 50, p. 448, z dnia 22 marca 1928 r., D. U. 36, p. 335 i i z dn. 17 marca 1932 r., D. U. 25, p. 228, tekst jednolity — D. U. 106, p. 884 z r. 1932, Dekret Prez. z dn. 3 grudnia 1935 r. D. U. 88, p. 544). Ponieważ przedstawienie prawa skarbowego jednostek samorządowych nie wchodzi w zakres niniejszej pracy, ograniczam się do wyłożenia ogólnych postanowień. Władzą nadzorczą są w sprawach finansowych:

1. dla gmin wiejskich i gmin miejskich, niewydzielonych z powiatowych związków samorządowych, wydziały powiatowe;

2. dla gmin miejskich wydzielonych z powiatowych związków samorządowych z wyjątkiem Warszawy i Gdyni oraz dla powiatowych związków komunalnych wojewodowie ze współudziałem Wydziałów Wojewódzkich (Izb Wojewódzkich) z głosem stanowczym[1]);

3. dla m. Warszawy i Gdyni oraz dla wojewódzkich związków komunalnych — Minister Spraw Wewn., działający w porozumieniu z Min. Skarbu.

Zatwierdzeniu władz nadzorczych podlegają: 1) uchwały w sprawie pobierania samoistnych podatków komunalnych, 2) uchwały w sprawie pobierania dodatków do podatków państwowych nie wymagają zatwierdzenia, z wyjątkiem uchwał o dodatkach do opłat państwowych od patentów na wyrób i sprzedaż napojów alkoholowych i o dodatkach do procentowych opłat stemplowych od aktów notarialnych (tylko w gminach miejskich na obszarze b. zaboru rosyjskiego) oraz o dodat-

[1]) Rozp. M. S. W. z dn. 23 listopada 1932 r., D. U. 113, p. 932.

kach do podatku gruntowego i budynkowego, o ile dodatek ten przewyższa 100% podatku państwowego, 3) uchwały w sprawie zaciągania pożyczek i objęcia poręki oraz upoważnienia organów wykonawczych do wystawiania weksli, nabywania i zbywanie nieruchomości.

Uchwała winna być przesłana władzy nadzorczej w ciągu piętnastu dni po jej powzięciu, jeżeli wymaga zatwierdzenia; jeżeli władza nie doręczyła zawiadomienia o odmowie zatwierdzenia ani nie zwróciła uchwały do uzupełnienia w ciągu tygodnia od jej otrzymania, uchwała w razie milczenia władzy po upływie 60 dni od jej otrzymania uważana jest za zatwierdzoną.

Władza nadzorcza 1) może żądać w sprawie opłat administracyjnych w każdym czasie zmiany lub zniesienia uchwały, dotyczącej opłat za czynności urzędowe i poświadczenia organów samorządu, oraz za używanie komunalnych zakładów i urządzeń dobra publicznego, jeżeli te opłaty są niewspółmiernie wysokie w stosunku do kosztów utrzymania tych gałęzi zarządu komunalnego, za której czynności opłaty są pobierane; 2) uchwały w sprawie pobierania opłat za korzystanie z przedsiębiorstw komunalnych i cen za dostarczane przez nie przedmioty nie wymagają zatwierdzenia, ale władza nadzorcza może żądać zmiany tych opłat (cen); 3) w sprawie pobierania zaliczek od osób korzystających z urządzeń i zakładów dobra publicznego oraz przedsiębiorstw komunalnych, na uzyskanie funduszów obrotowych dla tych urządzeń, zakładów i przedsiębiorstw, wymagane jest zatwierdzenie uchwał przez władzę nadzorczą, o ile zaliczki przewyższają trzykrotnie opłatę miesięczną; 4) nie wymagają zatwierdzenia uchwały w sprawie opłat specjalnych (przyczynków) na pokrycie kosztów założenia i utrzymania urządzeń i zakładów dobra publicznego. Z reguły takie przyczynki powinny być pobierane od właścicieli nieruchomości i przedsiębiorstw handlowych i przemysłowych, którym te urządzenia i zakłady przynoszą szczególne korzyści gospodarcze lub udogodnienia; związki wszakże komunalne mogą uchwalić niepobieranie specjalnych dopłat, jeżeli wskazane jest w interesie publicznym pokrycie kosztów założenia i utrzymania tych urządzeń i zakładów podatkami komunalnymi, opłatami lub innymi dochodami. Taka uchwała podlega zatwierdzeniu władzy nadzorczej. 5)

Uchwały w sprawie ustanowienia i wysokości opłat na cele specjalne, przewidziane w ustawach, wymagają zatwierdzenia.

Co do budżetu związków komunalnych przepisy ogólne zawiera Rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 17 czerwca 1924 r. (D. U. 51, p. 522)[1]). Budżet winien być rozpatrzony, uchwalony i zatwierdzony przed rozpoczęciem roku obrachunkowego. Preliminarz budżetu winien być przez tydzień wyłożony celem przeglądania i wnoszenia zarzutów przez płatników danin komunalnych. Preliminarz budżetu wymaga zatwierdzenia władz, o ile zawiera przychody z podatków lub takie pozycje, które opierać się winny na uchwałach, podlegających zatwierdzeniu władzy nadzorczej. Zatwierdzenie winno nastąpić w ciągu dni 60 od dnia otrzymania preliminarza. O ile władza nadzorcza ma wątpliwości co do prawności lub celowości budżetu, albo jego części, winna w ciągu dni 60 od dnia otrzymania preliminarza żądać bliższych wyjaśnień lub dokonania zmian według uzasadnionego zlecenia, przy równoczesnym zatwierdzeniu tej części budżetu, która nie nasuwa wątpliwości. Wykonanie części zakwestionowanej budżetu może nastąpić dopiero po uznaniu złożonych wyjaśnień za wystarczające lub po dokonaniu wymaganych zmian.

Związki komunalne winny za pośrednictwem władz nadzorczych przedkładać budżety oraz periodyczne zamknięcia rachunkowe. Min. Spraw Wewn. może badać przez delegatów gospodarkę samorządową. O ile Minister Skarbu spostrzeże nieprawidłowości natury finansowej lub brak oszczędności w gospodarce związku komunalnego, zawiadamia o nich Min. Spraw Wewnętrznych celem wydania stosownych zarządzeń.

---

[1]) Zmienione Rozp. Prez. z dn. 1 czerwca 1927 (D. U. 50, p. 448). Rozp. wyk. M. S. W. z dn. 6 grudnia 1932 r., D. U. 11, p. 71.

Związek Rewizyjny Samorządu Terytorialnego

(Rozporz. Prez. z dn. 24 października 1934, D. U. 94, p. 847; statut Związku — Rozp. M. S. W. z dn. 24 kwietnia 1935 r., D. U. 34, p. 244).

Zadaniem Związku Rewizyjnego, który jest osobą prawa publicznego, jest wykonywanie kontroli nad finansową i gospodarczą działalnością związków samorządowych i międzykomunalnych oraz ich zakładów i przedsiębiorstw. Związek może również sprawować działalność instrukcyjną. Kontrolę wykonywa Związek przez badanie i ocenę działalności związków pod względem formalnej jej prawidłowości i celowości, przez rewizje na miejscu, przeprowadzaną przez inspektorów i rzeczoznawców; raz na trzy lata winien przeprowadzić rewizję generalną, obejmującą całość gospodarki danego związku komunalnego. Rewidenci Związku nie mają prawa wydawania żadnych poleceń organom i funkcjonariuszom rewidowanej instytucji. Delegaci Związku mogą brać udział w posiedzeniach organów samorządu i żądać od nich informacji, dotyczących gospodarki.

Członkowie są przymusowi i dobrowolni. Członkami Związku z mocy prawa są: 1) wojewódzkie związki samorządowe (poznański i pomorski), 2) powiatowe związki samorządowe, 3) miasta, wydzielone z pow. zw. samorz., z wyjątkiem Warszawy, 4) Bank Gospodarstwa Krajowego. Związek może przyjąć w poczet członków: 1) inne związki samorządowe, 2) zakłady i przedsiębiorstwa komunalne, posiadające odrębną osobowość prawną, 3) instytucje, posiadające osobowość prawa publicznego, jeżeli opierają swe dochody co najmniej w 50% na środkach finansowych związków komunalnych albo korzystają w tej wysokości z ich poręki finansowej, 4) spółki, w których większość kapitału zakładowego jest w ręku samorządu, 5) banki komunalne, 6) Związek Powiatów Reczp. Polsk., 7) Związek Miast

Polskich. Wyłączone są z działalności Związku komunalne kasy oszczędności.

Organami Związku są:

I. Rada Związku. Wchodzą do niej: 1) prezes Związku, 2) po jednym członku, wybranym przez sejmiki wojewódzkie i rady wojewódzkie, 3) członkowie zarządu, 4) osoby kooptowane przez radę (najwyżej 5), 5) osoby, powołane przez M. Spr. Wewn. (najwyżej pięciu), jedna osoba, powołana przez Min. Skarbu i jedna przez Bank Gospod. Krajowego, 6) Min. Komunikacji, Op. Społ., Rolnictwa i R. R., Przemysłu i Handlu oraz Min. W. R. i Ośw. P. mogą w miarę uznania powołać po jednym członku. Ewentualnie w razie przystąpienia do Związku wchodzą ponadto 4 członkowie, wyznaczeni przez Związek Miast, 2 członkowie, wyznaczeni przez Związek Powiatów i 1 członek, wybrany przez radę miejską Warszawy.

II. Zarząd Związku składa się z Prezesa Związku i 7 członków; 4 wybiera Rada Związku, po jednym wyznaczają: Min. Spr. Wewn., Min. Skarbu i Bank Gospodarstwa Krajowego.

III. Prezes Związku, powołany przez Prezesa Rady Ministrów na wniosek Min. Spr. Wewnętrznych. Prezes jest urzędnikiem państwowym.

IV. Komisja Rewizyjna.

Władzą nadzorczą nad Związkiem jest Min. Spraw Wewnętrznych. Z tego tytułu Min. Spraw Wewnętrznych ma prawo: 1) kontroli, 2) uchylania z urzędu uchwał nielegalnych, 3) zatwierdzania decyzji w sprawie obsadzania stanowisk kierowniczych i inspekcyjnych Związku, w sprawie preliminarza budżetowego, wysokości opłat członkowskich i taryfy opłat za czynności rewizyjne i instrukcyjne, w sprawie statutów służbowego, dyscyplinarnego i emerytalnego, zaciągnięcia pożyczki, zbycia, nabycia i obciążenia nieruchomości, oraz przyjęcia zapisów i darowizny. Milczące zachowanie się władzy w ciągu 60 dni uważane jest za zatwierdzenie; 4) rozwiązywania Rady i Zarządu Związku; w razie rozwiązania Rady funkcje jej przechodzą na Zarząd, a w razie rozwiązania Rady i Zarządu lub Zarządu — ich funkcje na Prezesa Związku.

Ustrój administracyjny województwa śląskiego

Do ustroju władz administracyjnych w województwie śląskim nie mają zastosowania ustawy ogólno-polskie. Statut organizacyjny Województwa Śląskiego (Ust. z dn. 15 lipca 1920 r., D. U. 73, p. 497 z nowelami z dn. 8. V. 1921, D. U. 26, p. 146 z dn. 30. VII. 1921, D. U. 69, p. 449 i z dn. 18. X. 1921, D. U. 85, p. 608[1]) zastrzega Sejmowi Śląskiemu (art. 4, p. 2) „ustawodawstwo o ustroju śląskich władz administracyjnych i o samorządzie powiatowym i gminnym, tudzież podział administracyjny Śląska". Na Śląsku przeto obowiązują w sprawie ustroju władze pruskie (w części górnośląskiej), ustawy austriackie i krajowe śląskie (w części Śląska Cieszyńskiego) oraz ustawy, uchwalone przez Sejm Śląski. Statut organiczny sam wszakże ustalił podstawy ustroju administracyjnego województwa śląskiego w rozdziale IV p. n. „Władze administracyjne Województwa Śląskiego". Sejm Śląski według art. 14 statutu ma uchwalić ustawę o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego, dotychczas wszakże tego nie uczynił.

---

[1]) Pt. Ustawa z dn. 18 marca 1925 (D. U. 36, p. 240) uchylająca art. 26 ust. i art. 33 ust. 1 i 2, statutu organicznego.

1. Wojewoda i Rada Wojewódzka

Naczelnymi organami administracji jest Wojewoda i Rada Wojewódzka.

Wojewoda i jego zastępca (wicewojewoda) są mianowani przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Rady Ministrów; w ten sam sposób następuje zwolnienie wojewody i jego zastępcy z urzędu. Wojewoda jest przeto urzędnikiem państwowym, podlegającym służbowo władzom centralnym.

Kompetencja wojewody obejmuje kompetencję Naczelnego Prezesa Prowincji i Prezesa Regencji według ustaw pruskich, czyli tak samo, jak w woj. Poznańskim i Pomorskim, te dwie instancje władz zostały połączone w jednym urzędzie[1]). O ile chodzi o Śląsk Cieszyński przejął wojewoda kompetencję Prezydenta Kraju, czyli władzy drugiej instancji (w mniejszych krajach austriackich szef władzy krajowej nosił nazwę Prezydenta, w większych, jak w Galicji, Namiestnika). Kompetencja wojewody w stosunku do obydwóch części województwa jest zbliżona.

Prezydent kraju stał na czele rządu krajowego. Władza krajowa miała ustrój monokratyczny. Pewne sprawy, tzw. prezydialne, załatwiać był winien Prezydent osobiście, inne przy pomocy rządu krajowego (w Galicji — namiestnictwa), który dzielił się na wydziały, (departamenty). Prezydent był również przewodniczącym władzy szkolnej — Rady Szkolnej Krajowej i prezesem Dyrekcji Skarbu. Naczelny Prezes Prowincji i Prezes Regencji był w jednych sprawach władzą monokratyczną, w innych sprawach decydowały kolegialne władze (w sprawach szkolnych i wyznaniowych, podatków bezpośrednich, dóbr państwowych i lasów).

[1]) Pt. Ustrój województw w b. dzielnicy pruskiej (str. 64 i nast.).

Urząd wojewódzki (Rozp. woj. z dn. 17 czerwca 1922 r. (Dz. Ust. Śl. 1, p. 2) dzieli się na 11 wydziałów: 1) prezydialny, 2) administracyjny i samorządowy, 3) bezpieczeństwa publicznego, 4) zdrowia publicznego, 5) przemysłowo-handlowy, 6) rolnictwa, weterynarii, leśnictwa, domen państwowych, 7) spraw wyznaniowych, 8) oświecenia publicznego, 9) skarbowy, 10) pracy i opieki społecznej i 11) aprowizacji (tymczasowy).

Ponieważ dawne przepisy pruskie nie zostały zniesione, wydziały zgodnie z tymi przepisami w sprawach szkolnych, wyznaniowych, dóbr państwowych winny decydować przeważnie jako ciała kolegialne, o ile chodzi o sprawy górnośląskiej części województwa. Wojewoda może uchwały wydziałów uchylić i jeżeli sprawa nie cierpi zwłoki, wydać zarządzenie na swoją odpowiedzialność; w przeciwnym razie winien zwrócić się o decyzję do właściwego Ministra. W razach nagłych wojewoda może wydać decyzję zamiast wydziału. (Pt. Rozporządzenie w przedmiocie ulepszenia urządzeń władz prowincjonalnych z dnia 30 kwietnia 1818, Zb. ust. pr. 85; Instrukcja dla prowadzenia spraw rejencji z dn. 23 października 1817, zb. ust. pr. str. 248; Instrukcje dla Naczelnego Prezydenta z dn. 31 grudnia 1825 r. zb. ust. pr. z r. 1826; Ustawa o ogólnej administracji krajowej z dn. 30 lipca 1883, zb. ust. pr. str. 195).

Zasada zespolenia urzędów pod jednym zwierzchnikiem w Województwie Śląskim jest pełniej zrealizowana, niż w innych województwach, bowiem obejmuje: 1) szkolnictwo powszechne i średnie, a ustrój szkolnictwa należy do kompetencji Sejmu Śląskiego, wydzielenie więc administracji szkolnej spod władzy wojewody może się dokonać jedynie na mocy ustawy, uchwalonej przez Sejm Śląski; 2) administrację skarbową.

Rada Wojewódzka. Rada Wojewódzka przejęła kompetencję: 1) organów wykonawczych samorządu prowincjonalnego — a) Wydziału Prowincjonalnego w części górnośląskiej województwa (Ordynacja prowincjonalna dla pow. Wschodnio- i Zachodnio-pruskiej, Brandenburskiej, Pomorskiej, Śląskiej i Saskiej z dn. 30 czerwca 1875 r., w brzmieniu z dn. 22 czerwca 1881 r., Zb. ust. pr. str. 176, 233), b) Wydziału Krajowego śląskiego na Śląsku Cieszyńskim (według Statutu Krajowego).

2) W części górnośląskiej — organu uchwalającego przy wojewodzie: a) Rady Prowincjonalnej, b) Wydziału Obwodo-

wego (Ust. o ogólnej administracji krajowej z dn. 30 lipca 1883, Zb. ust. pr. str. 195; Ust. o właściwości władz administracyjnych i sądowo administracyjnych z dn. 1 sierpnia 1883, Zb. ust. pr. str. 237; Ust. z dn. 5 maja 1923, Dz. Ust. Śl. 20, p. 129).

Do czasu uchwalenia przez Sejm Śląski ustawy o wewnętrznym ustroju Województwa Śląskiego, która ma zawierać zasady ustroju Rady wojewódzkiej, ma ona następujące zadania:

I. Jako organ wykonawczy samorządu wojewódzkiego — 1) powinna przygotowywać i wykonywać uchwały Sejmu Śląskiego, o ile dotyczą one spraw b. samorządu prowincjonalnego; 2) zarządzać sprawami związku samorządowego, zwłaszcza majątkiem, zakładami i funduszami, które były własnością śląskiego związku prowincjonalnego komunalnego wzgl. własnością b. funduszu krajowego śląskiego (na Śląsku Cieszyńskim), oraz zakładów i funduszów, które pozostawały pod zwierzchnim zarządem Sejmu i Wydziału Prowincjonalnego Śląskiego (we Wrocławiu) i Sejmu i Wydziału Krajowego (w Opawie); 3) mianować urzędników samorządu wojewódzkiego, kierować i nadzorować ich działalność. Statut organiczny Śląska (w art. 14) przewiduje utworzenie departamentów administracyjnych Rady Wojewódzkiej. Dotychczas wszakże nie przeprowadzono podziału funkcji między urzędem wojewódzkim, jako organem państwowej administracji, a urzędami kierowniczymi samorządu wojewódzkiego. Statut organiczny śląski nie przewiduje urzędu starosty krajowego, który w pruskim ustroju samorządu prowincjonalnego kierował bieżącą administracją tego związku komunalnego, przygotowywał i wykonywał uchwały Wydziału Prowincjonalnego; 4) wybiera sędziów niezawodowych Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego; 5) na Śląsku Cieszyńskim jest władzą nadzorczą nad samorządem gminnym.

II. Jako organ rządowy uchwalający: 1) orzeka w tych wszystkich sprawach, w których przewidziane było przez ustawy jedynie postępowanie uchwałowe Wydziału Obwodowego (Ust. z dn. 9 maja 1923 r., Dz. Ust. Śl. 20, p. 129); 2) uchwala w tych sprawach, w których na mocy przepisów prawnych uchwalała Rada Prowincjonalna. Rada Prowincjonalna była z reguły instancją odwoławczą od uchwał Wydziału Obwodowego; wobec złączenia tych dwóch ciał, prawo odwołania się od uchwały Rady Wojewódzkiej zostało uchylone, z właściwości Rady Prowincjonalnej pozostały przeto te tylko sprawy, w któ-

rych Rada była pierwszą instancją; 3) zatwierdza rozporządzenia wojewody (art. 28 Stat. organ.), przejąwszy kompetencję w tym względzie Wydziału Obwodowego i Rady Prowincjonalnej, których zgoda była wymagana dla wydawania rozporządzeń policyjnych przez Prezesa rejencji, wzgl. Naczelnego Prezesa prowincji. Wojewoda wszakże może w razach nagłych wydać rozporządzenie przed uzyskaniem zgody Rady Wojewódzkiej. Jeżeli jednak nie uzyska zgody w przeciągu trzech miesięcy od dnia ogłoszenia rozporządzenia, winien rozporządzenie uchylić.

Rada wojewódzka składa się z wojewody śląskiego, jego zastępcy i pięciu członków, wybranych przez Sejm Śląski w głosowaniu stosunkowym; Sejm wybiera członków Rady w głosowaniu tajnym na jeden rok; mandaty członków gasną dopiero po wyborze następnej Rady Wojewódzkiej. Prawo wybieralności posiada każda bez różnicy płci osoba, zamieszkała w dniu wyborów w Województwie Śląskim i licząca ponad 30 lat. Zastępcami członków Rady są osoby, umieszczone na listach kandydatów po wybranych kandydatach, w kolejności, w jakiej są na liście uwidocznieni. Zastępcy zostają członkami na wypadek wygaśnięcia mandatu z tej samej listy (Ust. z dn. 20 października 1922 r., Dz. Ust. Śl. 29, p. 110). Wybrani członkowie składają przysięgę w przepisanym brzmieniu na ręce wojewody (Ust. z dn. 23 listopada 1922, Dz. Ust. Śl. 35, p. 1130).

Radę Wojewódzką zwołuje Wojewoda; obowiązany jest ją zwołać na żądanie trzech członków Rady. Rada rozstrzyga większością głosów w obecności przynajmniej trzech wybranych członków; na posiedzeniu musi być obecny wojewoda lub jego zastępca. Wybrani członkowie otrzymują diety w tej samej wysokości, co posłowie do Sejmu Śląskiego.

Wojewoda i Rada Wojewódzka wobec Sejmu. (Ust. z dn. 26 stycznia 1923 r. Dz. Ust. 8, p. 48). Inicjatywa ustawodawcza w Sejmie przysługuje wojewodzie z upoważnienia Rządu Rzeczypospolitej, Radzie Wojewódzkiej i posłom sejmowym. Wojewodzie, jego zastępcy, członkom Rady Wojewódzkiej, oraz delegowanym przez nich urzędnikom przysługuje prawo przemawiania w Sejmie poza koleją zapisanych mówców. Art. 14 przewiduje prawo Sejmu do interpelowania Wojewody. Wojewoda wszakże, odpowiedzialny przed Rządem Rzeczypospolitej, nie jest odpowiedzialny przed Sejmem. Nad działalnością Rady Wojewódzkiej, jako organu wykonaw-

czego Sejmu, przysługuje Sejmowi prawo kontroli. Rada Wojewódzka ma prawo żądać zwołania przez Prezydenta Rzeczypospolitej Sejmu Śląskiego na sesję nadzwyczajną w ciągu dwóch tygodni. Projekt równobrzmiących ustaw państwowych i śląskich w dziedzinie skarbowej, zwłaszcza w przedmiocie stosunku systemu podatkowego śląskiego do systemu podatkowego państwowego i wzajemnego stosunku administracji skarbowej śląskiej i państwowej ma ułożyć Rada Ministrów w porozumieniu z Radą Wojewódzką. Rada Wojewódzka corocznie stawia wniosek w sprawie wysokości kwoty, przelewanej ze skarbu śląskiego na potrzeby ogólnopaństwowe; na tej podstawie kwotę ustala Rada Ministrów.

Wojewódzki Sąd Administracyjny. Zgodnie z ust. z dn. 9 maja 1923 r. (Dz. Ust. Śl. 20, p. 129) Wojewódzki Sąd Administracyjny spełnia funkcje Wydziału Obwodowego, ale tylko jako druga instancja sądowo - administracyjna, (pierwszą według ustroju pruskiego jest Wydział Powiatowy) dla części górnośląskiej Województwa. Sprawy, rozstrzygane w postępowaniu uchwałowym, które na wniosek stron rozstrzygał następnie ten sam Wydział w postępowaniu sporno-administracyjnym, należą do Woj. Sądu Administracyjnego.

Woj. Sąd Administracyjny składa się: 1) z przewodniczącego (Prezesa), 2) jego zastępcy, 3) sędziów zawodowych i 4) sędziów niezawodowych. Przewodniczący, jego zastępca i sędziowie zawodowi muszą mieć kwalifikacje na wyższy urząd administracyjny lub na urząd sędziowski; mianuje ich dożywotnio na wniosek Wojewody Prezydent Rzeczypospolitej. Sędziów niezawodowych wybiera Rada Wojewódzka. Do członków Woj. Sądu Administracyjnego mają zastosowanie przepisy, gwarantujące niezawisłość sędziów.

Wojewoda może wydelegować na posiedzenie Woj. Sądu Adm. swego zastępcę, którego zdania sąd winien wysłuchać. Wojewoda może zaczepić w interesie publicznym uchwały i wyroki Woj. Sądu Admin. Trzecią instancją jest Najwyższy Trybunał Administracyjny (Ust. z dnia 28 maja 1924 r., D. U. 50, p. 505).

Inne władze administracyjne, podległe wojewodzie, w górnośląskiej części województwa są te same, jak w byłej dzielnicy pruskiej: starosta i wydział powiatowy; jako wła-

dze lokalno-policyjne: burmistrz, wójt, w większych miastach może być ustanowiona Dyrekcja Policji, którą utworzono w Katowicach i Chorzowie (ust. z dnia 14 marca 1923, Dz. Ust. Śl. 15, p. 97). Działalność Dyrekcji Policji w Katowicach rozciąga się na miasto i na powiat katowicki. Kierownictwo Dyrekcji w Katowicach powierzono komisarycznie staroście powiatu katowickiego, Dyrekcji w Chorzowie staroście świętochłowickiemu.

Na Śląsku Cieszyńskim władzą administracyjną jest starosta (jak w b. Galicji); w mieście Bielsku, rządzącym się własnym statutem, zwierzchność gminna jest władzą administracyjną pierwszej instancji. Utworzono tam Dyrekcję Policji. Policja miejscowa należy w gminach, jak w Galicji, do własnego zakresu działania.

Organizacja policji w woj. śląskim jest wzorowana na odpowiedniej ustawie, obowiązującej w Rzeczypospolitej (Dz. Ust. Śl. 13, p. 87 z dn. 17 marca 1923 r.). Koszty utrzymania policji ponosi wojew., gminy obowiązane są dostarczyć na żądanie władzy wojew. lokali. Istnieje przeto Główna Komenda Policji Wojewódzkiej z Głównym Komendantem na czele, komendy powiatowe, komisariaty, obejmujące ważniejsze miasta i gminy w powiatach lub dzielnice w dużych miastach, posterunki stałe w gminach i małych miastach[1]).

Władze skarbowe. Wydział Skarbowy Urzędu Wojewódzkiego ma podwójny charakter: 1) jest częścią składową Urzędu Wojewódzkiego w granicach Statutu Organicznego, zarządza przeto sprawami skarbu śląskiego i 2) jest władzą skarbową II instancji (jak Izba skarbowa), dla spraw podatków bezpośrednich, pośrednich i monopolów państwowych. Naczelnik Wydziału jest bezpośrednim przełożonym wszystkich podległych mu urzędów i urzędników.

---

[1]) Rozp. Prez. z dn. 28 października 1933 r. (D. U. 86, p. 662) o służbie w policji woj. śląskiego.

2. Samorząd

W części górnośląskiej samorząd miejski, wiejski i powiatowy, ma ustrój taki sam, jak dawniej w b. dzielnicy pruskiej. Ustawy pruskie uległy pewnym zmianom, które poniżej wymieniamy.

Samorząd miejski. Dawniejszy system wyborczy zastąpiony został głosowaniem równym, tajnym, powszechnym, bezpośrednim i proporcjonalnym[1]). Prawo głosowania posiadają wszyscy bez różnicy płci obywatele polscy, którzy ukończyli 25 rok życia, mają w gminie miejsce stałego zamieszkania od 6 miesięcy, posiadają pełnię praw obywatelskich i nie są ubezwłasnowolnieni. Prawo wybieralności mają ci, którzy ukończyli 30 rok życia. Udział w wyborach gminnych jest obowiązkowy[2]). Prawo rozwiązywania rad gminnych, wiejskich i miejskich, przyznano wojewodzie za zgodą Rady Wojewódzkiej. W razie rozwiązania rad gminnych wojewoda za zgodą Rady Wojewódzkiej ma prawo mianować komisaryczną radę miejską (Ust. z dnia 11 maja 1927, Dz. Ust. śl. 13, p. 26). Wybory bezpłatnych członków magistratu i delegacji miejskich odbywają się na zasadzie proporcjonalności.

Przywrócono zniesione w r. 1918 zatwierdzenia władz nadzorczych (Rady Wojewódzkiej), wymagane dla wykonania uchwał rad miejskich w sprawie zbywania nieruchomości i zmian w korzystaniu z użytków gminny (lasy, łąki, pastwiska, torfowiska itp.) (Ust. z dn. 6 lutego 1924 r., Dz. Ust. śl. 5, p. 17).

Samorząd gminny. Prawo wyborcze i udziału w zgromadzeniu gminnym przez wyżej podane ustawy i rozporządzenia zostało zmienione i oparte na tych samych podstawach, jak wybory do rad miejskich. Wybory do zarządu gminnego, z wy-

[1]) Ust. z dn. 5 maja 1926, Dz. U. W. śl. 13, p. 22.
[2]) Ust. z dn. 29 października 1926 r. (Dz. ust. śl. 24, p. 41).

jątkiem wyboru sołtysa, odbywają się według zasad proporcjonalności.

Obszary dworskie zostały zniesione (Rozp. z dn. 13 lipca 1922, Dz. Ust. Śl. 7, p. 29 i z dn. 18 lipca 1923, Dz. Ust. Śl. 31, p. 170); wcielono je do gmin sąsiednich lub utworzono z nich gminy samodzielne.

Samorząd Powiatowy. W powiatach wiejskich górnośląskich obowiązuje ust. pruska z dn. 13 grudnia 1872 r. wraz z późniejszymi nowelami. Miasta Katowice i Chorzów tworzą powiaty miejskie.

Dawne sejmiki i wydziały powiatowe zostały rozwiązane. Do czasu zarządzenia nowych wyborów ustanowiono w powiatach komisaryczne wydziały powiatowe. Członków komisarycznego wydziału powiatowego mianuje wojewoda po wysłuchaniu starosty. Komisaryczny wydział wykonywa prawa i obowiązki wydziału powiatowego (Rozp. z dn. 17 czerwca 1922 r., Dz. Ust. Śl. 1, p. 3).

W części cieszyńskiej.

Samorząd gminny. Na Śląsku Cieszyńskim obowiązuje ramowa państwowa ustawa gminna z 5 marca 1862 r. (Dz. u. p. austr. Nr 12) i ustawa gminna dla Śląska z 15 listopada 1863 r. (Śląski Dz. ust. i rozp. Nr. 17). Ustawa ta obowiązuje we wszystkich gminach wiejskich i miastach, tylko Bielsko rządzi się odrębną ustawą z dn. 8 grudnia 1869 r., (Dz. ust. i rozp. Nr 3 z r. 1870).

Rozp. Wojewody z dn. 6 lipca 1922, (Dz. Ust. Śl. 9, p. 31) wprowadziło nową ordynację wyborczą. Czynne prawo wyborcze posiadają wszyscy, którzy ukończyli 21 lat i mieszkają w gminie co najmniej od 6 miesięcy. Wybory są powszechne, tajne i stosunkowe. Bierne prawo wyborcze posiadają osoby, które mają prawo wybierania, ukończony 25 rok życia i mieszkają przynajmniej od roku w gminie. Przełożony gminy i jego zastępca muszą władać w mowie językiem polskim.

Ustrój gminy na Śląsku Cieszyńskim jest analogiczny do ustroju gminy galicyjskiej. Organem uchwalającym i kontrolującym jest Wydział gminny, liczący od 9 do 36 członków, organem wykonawczym przełożeństwo gminne (zwane także radą gminną), liczące od 3 do 9 członków. Wydział gminny wybierany jest na cztery lata. Do przełożeństwa należy prze-

łożony gminy, jeden lub dwóch zastępców i radni gminy. Mniejszości znaczniejsze w wydziale mają prawo do wybierania zastępców przełożonego; radnych wybierają grupy (stronnictwa) reprezentowane w wydziale w ilości proporcjonalnej do liczby swych członków. Członkowie rady gminnej pomagają, wzgl. zastępują przełożonego gminy.

Wybór burmistrza miasta Bielska wymaga zatwierdzenia Ministra Spraw Wewnętrznych; w razie dwukrotnego odrzucenia Minister mianuje komisarycznego burmistrza. We wszystkich miastach i miasteczkach podlega wybór przełożonego gminy zatwierdzeniu wojewody.

Samorząd powiatowy na Śląsku Cieszyńskim nie był zorganizowany. Utworzone zostały komisaryczne wydziały dróg powiatowych w Cieszynie i Bielsku pod przewodnictwem starosty powiatowego, złożone z sześciu członków, mianowanych przez wojewodę po wysłuchaniu starosty i przedłożeniu wniosków przez gminy. (Ust. z 27 lutego 1924, Dz. ust. śl. 7, p. 26 i Rozp. Woj. z dn. 25 marca 1924, Dz. ust. śl. 11, p. 51).

Ustawa o tymczasowym uregulowaniu finansów komunalnych w Woj. Śląskim, zawierająca te same przepisy, co ustawa Sejmu Rzeczypospolitej; jako władze nadzorcze w sprawach finansów komunalnych, ustanawia w stosunku do gmin wiejskich — Wydziały Powiatowe, a w części cieszyńskiej — Radę Wojewódzką, w stosunku do gmin miejskich i do powiatowych związków komunalnych — Radę Wojewódzką. (Ust. z dn. 14 kwietnia 1924, Dz. Ust. Śl. 10, p. 47, zmien. Ust. z dn. 17 maja 1926 r., Dz. Ust. Śl. 14, p. 24; Ust. z dn. 7 grudnia 1927, Dz. Ust. Śl. 26, p. 48).

JAN JACHOWSKI

KSIĘGARNIA UNIWERSYTECKA – POZNAŃ

UL. KANTAKA 8/9 – P. K. O. 200.324 – TELEFON 24.48

Wydawnictwa prawnicze i ekonomiczne:

Biskupski Ign., NAUKA O UBEZPIECZENIACH.

I. Istota i cel ubezpieczeń. II. Historia rozwoju ubezpieczeń. III. Znaczenie gospodarcze i społeczne ubezpieczeń. IV. Organizacja ubezpieczeń. V. Polityka ubezpieczeniowa. VI. Ubezpieczenie na życie. VII. Ubezpieczenie od chorób. VIII. Ubezpieczenie od inwalidztwa. IX. Ubezpieczenie od wypadków. X. Ubezpieczenie od odpowiedzialności prawnej. XI. Ubezpieczenie transportowe. XII. Ubezpieczenie od ognia. XIII. Ubezpieczenie od gradobicia. XIV. Ubezpieczenie zwierząt. XV. Ubezpieczenie od kradzieży z włamanie. XVI. Drobniejsze rodzaje ubezpieczeń rzeczowych. XVII. Reasekuracja, koasekuracja i retrocesja. XVIII. Wiedza, nauka i literatura ubezpieczeniowa. Str. 170. Zł 6,—; w oprawie zł 8,50.

Błaszczyński Kaz., POSTĘPOWANIE ADMINISTRACYJNE.

(Rozporządzenie Prezydenta Rzplitej z dnia 22. III. 1928. I. O postępowaniu administracyjnym. — II. O postępowaniu przymusowym w administracji. — III. Przepisy językowe) z obszernym komentarzem.

Str. 192. Zł 5,—; w oprawie zł 7,50.

Cannan Edwin, prof. BOGACTWO, *krótki wykład przyczyn dobrobytu ekonomicznego wraz z dodatkiem* O PIENIĄDZU, *z angielskiego przełożyła Janina Puzynianka, pod red. prof. Edwarda Taylora.*

(Przedmiot ekonomiki. — Zasadnicze warunki bogactwa Izolowanego Człowieka i Społeczeństwa. — Współdziałanie, czyli asocjacja i podział pracy. — Ludność. — Porządek społeczny. — Siła władcza popytu. — Wpływ zaopatrzenia na przyszłość. — Stała siła popytu czyli dochód. — Klasyfikacja dochodów. — Podział dochodu między właścicieli i robotników. — Dochody z własności majątku. — Dochody z pracy. — Stosunek dochodu do bogactwa jednostek. — Bogactwo narodów. — Pieniądz, jego związki z wzrostem i spadkiem cen. — Rozpoznanie i mierzenie zmian wartości

pieniądza. — Wartość pieniądza, czyli ogólny poziom cen, przy oznaczonej ilości bitego lub niebitego kruszcu jako jednostce rachunkowej. — Wartość pieniądza, czyli ogólny poziom cen, przy monecie, bitej w ograniczonej ilości, jako jednostce rachunkowej. — Wartość pieniądza, czyli ogólny poziom cen, przy banknotach lub biletach pieniężnych jako jednostce rachunkowej. — Dodatek: Kilka rzeczowych przykładów). Str. 256. Zł 6,—; w oprawie zł 8,50.

Gide Karol, ZASADY EKONOMII POLITYCZNEJ. Wyd. VII, przetłumaczone z franc. wyd. XXV przez prof. dr. Edwarda Taylora. Str. 690. Zł 25,—; w oprawie zł 28,—.

Głąbiński St., prof. dr., USTRÓJ SKARBOWY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ. Str. 128. Zł 5,—; w oprawie zł 7,50.

Janet P. prof. Sorbony, HISTORIA DOKTRYN POLITYCZNYCH WRAZ Z HISTORIĄ PRAWA, przełożyła E. Rutkowska, przejrzał i uzupełnił doktrynami politycznymi XIX i XX w. prof. dr A. Peretiatkowicz, t. I str. 192 5,— zł; tom II, str. 250, 7,— zł.

Krzyżanowski Adam, prof. dr., NAUKA SKARBOWOŚCI. Str. 448. Zł 10,—; w oprawie zł 13,—.

Knapowski R., DUALIZM W TEORII ILOŚCIOWEJ PIENIĄDZA. Str. 184. Zł 10,—; w oprawie zł 12,50.

Majewski Erazm, prof., KAPITAŁ.

Rozbiór podstawowych pojęć gospodarczych, wyd. VI. (Przyroda, bogactwo i kapitał. Co to jest bogactwo? — Co to jest praca ludzka i czym się ona różni od zwierzęcej? — O niejasności pojęcia pracy ludzkiej. — Oddzielenie działalności ducha od tego procesu, który nazywamy pracą ludzką. — Co to jest wartość? Wartość przedmiotowa i podmiotowa? — Materialna władza dusz ludzkich jako czwarty czynnik przybywający do przyrody, pracy ludzkiej i kapitału. — Bogactwo materialne jako dzieło dusz ludzkich. — O nierówności ludzi. — Głód społeczny. — O własności osobistej i wolności człowieka. — O skutkach majątkowego zrównania ludzi. — Czy korzyść jednych musi koniecznie opierać się na stracie i krzywdzie drugich? — Wymiana i wartość wymienna. — Cena nie ma nic wspólnego ani z wartością, ani z ilością pracy ludzkiej, włożonej w dzieło. — Towar przedmiotem sprzedaży, lecz nie kupna. Ważne

konsekwencje tego twierdzenia. — Tajemnica dźwigni i wartości rzeczywistej. — Dwa rodzaje kapitału. — Pieniądz symbolem towaru, wartości, bogactwa i kapitału. — Najniższa cena pracy ludzkiej wyrazem wszelkich cen i wartości. Czym jest pieniądz? — Teoria zysku handlowego. Związek wartości z własnością. — O cenie i wartości ludzi. — Potrzeba rachowania się z wartością ludzi. — Gdzie prawdziwe źródło naszych bogactw? — O rzeczywistych sprawcach wzrastania drożyzny. — O niedostatku, ubóstwie i nędzy. — Co mniemać o szkodliwości drożyzny środków spożywczych. — Wiek kapitalizmu. — Czemu towary tanieją zbyt powoli? — Nauka o potrzebach narodu. — Widoki na przyszłość). Str. 108. Zł 3,—; w oprawie zł 5,—.

Makowski J., ZOBOWIĄZANIA MIĘDZYNARODOWE POLSKI. Zł 3,—.

Ohanowicz A., prof. dr, ZARYS PRAWA CYWILNEGO B. DZIELNICY PRUSKIEJ.

I. Nauki ogólne . . . . . zł 4,—.
II. Zobowiązania . . . . . zł 4,—.

W oprawie po zł 6,50.

Paczkowski R., prof. dr, RENTA PIENIĘŻNA W POSTACI CIĘŻARU REALNEGO I DŁUGU RENTOWEGO. Str. 158. Zł 5,—; w oprawie zł 7,50.

Park R. E. i E. W. Burges, WPROWADZENIE DO NAUKI SOCJOLOGII, przekł. z ang. pod red. prof. dr. F. Znanieckiego.

(Socjologia a nauki społeczne. — Natura ludzka. — Społeczeństwo i grupa. — Odosobnienie. — Styczność społeczna. — Wzajemne oddziaływanie społeczne. — Siły społeczne).

Tom I. Str. 524. Zł 15,—; w oprawie zł 18,—.

Peretiatkowicz A., prof. dr, FILOZOFIA SPOŁECZNA J. J. ROUSSEAU'A, wyd. II.

(Idea prawa naturalnego. — Idea umowy społecznej. — Idea woli powszechnej i zwierzchnictwa ludowego. — Filozofia karna. — Życie i dzieła Rousseau'a).

Str. 216. Zł 5,—; w oprawie zł 7,50.

Rosiński S., prof. dr, PROBLEM DZIAŁANIA CEŁ W TEORII EKONOMII. Str. 260. Zł 12,—; w oprawie 14,50.

Rutkowski J., prof. dr, ZARYS GOSPODARCZYCH DZIEJÓW POLSKI W CZASACH PRZEDROZBIOROWYCH.
Str. 272. Zł 3,—; opr. zł 5,50.

— ZAGADNIENIE REFORMY ROLNEJ W POLSCE W XVIII W. Str. 150. Zł 3,—; opr. zł 5,—.

Tyc T. dr, POCZĄTKI KOLONIZACJI WIEJSKIEJ NA PRAWIE NIEMIECKIM W WIELKOPOLSCE.
Str. 138. Zł 6,—; opr. zł 8,—.

Taylor Edward, INFLACJA POLSKA.
Str. 408. Zł 15,—; opr. zł 18,—.

...iarski B., prof. dr, USTRÓJ POLITYCZNY ZIEM POLSKICH W XIX W. Str. 288. Zł 6,—; opr. zł 8,50.

— BEZPIECZEŃSTWO, ARBITRAŻ, ROZBROJENIE.
Str. 254. Zł 4,—; opr. zł 6,50.

— RZEKI POLSKIE ZE STANOWISKA PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO.
Str. 266. Zł 6,—; opr. zł 8,50.

POZNAŃSKIE PRACE EKONOMICZNE

POD REDAKCJĄ PROF. D-RA E. TAYLORA

Nr 1. *Kasprowicz Bolesław:* Przemysł spirytusowy byłej dzielnicy pruskiej w okresie etatyzmu (1. I. 1919 — 31. X. 1921), 1922, str. 122 . . 3,00

Nr 2. *Dalski Zbigniew:* Wpływ losów waluty polskiej na życie gospodarze Zachodniej Polski, 1922, str. 104 3,00

Nr 3. *Roszkowski Antoni:* Poglądy społeczne i ekonomiczne Augusta Cieszkowskiego, 1923, str. 168 . 5,00

Nr 4. *Kulikowski Józef:* Kredyt w Polsce w dobie inflacji (1919—1922), 1923, str. 118 . . . 4,00

Nr 5. *Goldman Stefan:* Polskie traktaty handlowe, 1924, str. 117 4,00

Nr 6. *Całkosiński Aleksander:* Inflacja niemiecka, 1924, str. 152 5,00

Nr 7. *Wize Krzysztof:* Położenie robotników rolnych w Poznańskim po wojnie (1919—1923), 1925, str. 120 4,00

Nr 8. *Chełmikowski Marian:* Związki zawodowe robotników polskich w Królestwie Pruskim (1889—1918), 1925, str. 280 8,50

JAN JACHOWSKI

KSIĘGARNIA UNIWERSYTECKA Sp. z o. o. w POZNANIU

	zł
BISKUPSKI IGN., Nauka o ubezpieczeniach	6,—
BŁASZCZYŃSKI K., Postępowanie administracyjne	5,—
CANNAN EDWIN, PROF., Bogactwo wraz z dodatkiem o pieniądzu — przekład z angielsk. p. J. Puzynianki pod red. prof. E. Taylora	6,—
CIESZKOWSKI A., O ochronach wiejskich, Wydanie IV	2,—
ELSNER (NAPOLSKI), Podręcznik stenografii według systemu Stolze-Schrey, Wydanie IV	1,—
GIDE K., PROF., Zasady ekonomii politycznej, wyd. VII (z XXV wyd. franc. przetłom. i opracowane przez prof. Dr. E. Taylora)	25,—
JANET P., Historia doktryn politycznych wraz z historią filozofii prawa I/II. przekł. pod redakcją Prof. Peretiatkowicza	12,—
KOSTRZEWSKI J., DR., Wielkopolska w czasach przedhistorycznych	12,—
KRZYŻANOWSKI A., PROF. DR., Nauka skarbowości	10,—
LUTOSŁAWSKI W., Bolszewizm i Polska	2,—
MAKOWSKI J., Zobowiązania międzynarodowe Polski	3,—
MAJEWSKI E., PROF. DR., Kapitał, rozbiór podstaw. pojęć gospod.	3,—
NACJONALIZM I KATOLICYZM, opinie biskupów, uczonych polityków i publicystów współczesnych, pod red. prof. dr. A. Peretiatkowicza	3,—
OHANOWICZ A., PROF. DR., Zarys prawa cywilnego byłej dzielnicy pruskiej część I. Nauki ogólne	4,—
część II. Zobowiązania	4,—
PARK R. E. i BOURGES E. W., Wprowadzenie do nauki socjologii I	15,—
PERETIATKOWICZ A., PROF. DR., Filozofia społeczna Jana Jakuba Rousseau'a, Wydanie II	5,—
ROSZKOWSKI H., Poglądy społeczne i ekonomiczne Augusta Cieszkowskiego	5,—
RUTKOWSKI J., Zarys gospodarczych dziejów Polski	3,—
— Zagadnienia reformy rolnej w Polsce w XVIII w.	3,—
STUDNIARSKI ST., Podstawy i zadania polityki leśnej	10,—
TYC T., Z dziejów kultury w Polsce średniowiecznej	5,—
TYMIENIECKI K., Cechy moralne narodu polskiego jako wynik historii	1,50
WINIARSKI B., Ustrój polityczny ziem polskich w XIX w.	6,—
— Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenia	4,—
ZBIÓR ROZPORZĄDZEŃ w sprawie egzaminów na stopień magistra filozofii i egzaminów państwowych na nauczycieli szkół średnich	4,—